

Bouwen aan bindingen: Sociale cohesie in Zoetermeer

Rob van Ginkel en Leon Deben

Inhoudsopgave

Voorwoord

1. Inleiding

- 1.1 Probleemstelling
- 1.2 Achtergrond en definities
- 1.3 Sociologisch kader
- 1.4 Onderzoeksaanpak

2. Zoetermeer: een Nederlandse New Town

- 2.1 Inleiding
- 2.2 Van boterdorp naar groeikern
- 2.3 Een stad in wording
- 2.4 Oude stedelingen en hun nieuwe stad
- 2.5 Beelden van Suburbia
- 2.6 Ambities voor de toekomst

3. Sociale samenhang in een suburbane stad

- 3.1 Inleiding
- 3.2 Sociaal profiel van drie wijken
- 3.3 Palenstein: een kwestie van imago?
- 3.4 Seghwaert: de menselijke maat
- 3.5 Domweg gelukkig in Rokkeveen
- 3.6 De wijken vergeleken

4. De openbare ruimte als strijdtoneel

- 4.1 Inleiding
- 4.2 Hangjongeren, vandalisme en ander ongemak
- 4.3 Onveilige plekken
- 4.4 Symbolische toe-eigening
- 4.5 In de hand gehouden hinder

5. Sociale infrastructuur

- 5.1 Inleiding
- 5.2 De leefomgeving
- 5.3 Sociale en culturele speerpunten
- 5.4 Werken aan de wijk
- 5.5 Zoetermeer 2025: kijk op de toekomst

Conclusies

Appendix: Zoetermeer in digitale meningen

Literatuur

Eindnoten

Voorwoord

De gemeente Zoetermeer heeft zich in de afgelopen 35 jaar in rap tempo ontwikkeld van een dorp tot een middelgrote stad. Aangewezen als overlooptgemeente voor de regio Den Haag, vervolgens als groeigemeente en daarna als uitbreidingsgebied, heeft deze New Town met succes een omvangrijke taak op het terrein van bouwen en wonen verwezenlijkt. Met ruim 110.000 inwoners, die overwegend naar tevredenheid zijn gehuisvest en waardering uitspreken voor de stad, de buurt en de woonomgeving, heeft Zoetermeer zich op uitstekende wijze van deze taak gekweten.

Niettemin zijn er ook zorgen, die mede te maken hebben met het gelijktijdig verouderen van een fiks deel van het woningbestand en met het vanwege de bevolkingsgroei toenemen van stedelijke fenomenen als criminaliteit, verloedering, vervuiling en samscholing van jongeren. Daardoor is de leefbaarheid in Zoetermeer in het geding gekomen. Vooral de openbare ruimte is inzet van uiteenlopende wensen en gebruikswijzen, waardoor ze zich tot een arena van tegenstellingen en strijd heeft ontwikkeld. Bovendien zou de sociale cohesie, in samenhang met het vlottende karakter van de bevolking, te wensen overlaten. De gemeente Zoetermeer heeft daarom, naar aanleiding van een door de PvdA ingediende motie, in 1999 besloten meer te gaan investeren in de sociale infrastructuur, hetgeen uiteindelijk dient te leiden tot een versterking van de bindingen tussen Zoetermeesters van diverse pluimage.

Aan ons is op grond van een onderzoeksvoorstel opdracht verleend een verkennend en kwalitatief onderzoek naar sociale infrastructuur en sociale cohesie in Zoetermeer uit te voeren. Daarmee zijn wij in januari 2001 begonnen en nu, een jaar later, doen wij in dit boek verslag van de uitkomsten. Aan het onderzoek hebben naast de twee hoofdonderzoekers vier doctoraalstudenten sociologie en antropologie deelgenomen, die elk een deelreun voor hun rekening hebben genomen. Bij elkaar is zo een schat aan gegevens gegenereerd, die een helder licht op de problematiek waarmee Zoetermeer te maken heeft hebben geworpen.

In de beeldvorming geldt Zoetermeer voor velen nog steeds als een slaapstad, als een plaats om te wonen en niet om te werken en recreëren. Zoals zo vaak gaat het hier om een imago dat slechts zeer ten dele overeenkomt met de werkelijkheid, maar dat wel een uiterst taai karakter heeft. Gewerkt wordt er in Zoetermeer, gerecreëerd eveneens. Op vrij grote schaal zelfs. Toch geldt voor een meerderheid van de bevolking, dat het wonen primair is. Als het gaat om de waardering voor de stad en haar onderdelen, dan staan rust, ruimte en groen doorgaans voorop. Dynamiek zoeken veel bewoners elders, in de grote steden bijvoorbeeld die in de onmiddellijke nabijheid liggen, zoals Den Haag en Rotterdam. Rustzoekers richten zich in de regel op het eigen woondomein. Zo ook in Zoetermeer. Dat heeft consequenties voor de aard van de relaties die de inwoners met elkaar aangaan. Vaak dragen ze een instrumenteel karakter en de binding aan buurt, wijk en stad is doorgaans rationeel, niet emotioneel.

Betekent dit nu dat de Zoetermeesterse stedelingen als los zand aan elkaar hangen? Nee. Zij hebben op allerlei wijzen contacten en relaties met elkaar, onder andere in verenigingsverband. Wel zijn veel van deze verenigingen gericht op het behartigen van gedeelde belangen en in het verlengde daarvan op het eigenbelang van het individu. Juist dit maakt dat er wel sprake is van solidariteit en cohesie binnen groepen, maar veel minder tussen groepen. Waar het gaat om verdraagzaamheid, in het bijzonder verdraagzaamheid jegens wat en wie zich in de publieke ruimte bevindt, valt er nog wel het een en ander te verbeteren. De suburbane stedelingen die Zoetermeesters zijn, hebben over het algemeen een laag tolerantieniveau voor datgene wat en diegene wie hun rust verstoort. Dat geldt voor hangjongeren, maar ook voor nieuwkomers die er een andere levensstijl op nahouden dan die van de middenklasse-Zoetermeester.

Dit alles is natuurlijk niet uniek voor Zoetermeer. Ook in andere suburbane woonomgevingen, buitenwijken, Vinex-locaties en New Towns vinden we daarvan de symptomen. De gemeente ziet zich hier voor een dilemma geplaatst. Enerzijds wil zij het haar inwoners naar de zin maken – en die lijken vooral de rust en het principe schoon, heel en veilig te waarderen -, anderzijds wil zij de levendigheid die bij een stedelijk milieu hoort bevorderen. In dit spanningsveld moet het gemeentebestuur zijn koers bepalen. Complicerende factor daarbij is dat burgers wel ‘bruis’ willen, maar niet naast hun deur. Het ‘niet-in-mijn-achtertuin-principe’ viert in Zoetermeer hoogtij. Elk gemeentelijk besluit dat dit principe aantast kan rekenen op burgerlijk verzet. Dat maakt besturen lastig en vergt van bestuurders veel geschipper en gelaveer. Wij wensen de stuurlui die in Zoetermeer aan het roer staan veel wijsheid en hopen dat dit boek een bijdrage kan leveren aan het uitzetten van een nieuwe koers.

Wij bedanken al diegenen in Zoetermeer die ons inlichtingen hebben verschaft en ons met raad en daad terzijde hebben gestaan. De samenwerking die wij van de zijde van de inwoners en van wethouders en ambtenaren van de gemeente hebben ondervonden is door ons hogelijk gewaardeerd. De doctoraalstudenten Marloes Brockhoff, Tatjana van den Ham, Toni Kersten, Tineke Lupi en Jan Willem van de Maat zijn wij erkentelijk voor hun inzet bij het onderzoek en voor de gegevens die zij hebben verstrekt.

Rob van Ginkel en Leon Deben
Amsterdam, januari 2002

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Probleemstelling

Zoetermeer, Almere, Lelystad, Nieuwegein: noem deze plaatsnamen en mensen die er niet wonen hebben hun mening klaar. Diskwalificaties als oppervlakkigheid, verveling, eenvormigheid, saaiheid en burgerlijke truttigheid liggen voor op de lippen. Toch hebben deze en andere New Towns in een paar decennia tijd honderdduizenden mensen verleid om zich er te vestigen. Ook Vinex-locaties zijn, ondanks hun slechte imago, populair gebleken. Ruimte, groen, water en een door veel Nederlanders felbegeerd huis-met-een-tuin zijn er volop beschikbaar. Alles is er betrekkelijk nieuw en de inwoners hebben met elkaar nieuwe betrekkingen aan moeten gaan, nieuwe verbanden moeten smeden en moeten leren hoe zij zich tot elkaar hadden te verhouden. Zonder veel sturing van buitenaf is dit proces in het algemeen soepel verlopen, waaraan het gevoel samen pionier op onontgonnen terrein te zijn ongetwijfeld zal hebben bijgedragen.

Inmiddels zijn de New Towns uitgegroeid tot volwaardige steden, met een flink inwonertal (enkele boven de 100.000) en een uitgebreide structuur van stedelijke voorzieningen. Met de groei zijn echter ook problemen op het terrein van de sociale samenhang ontstaan, deels als een schaalprobleem – zoals we dat ook van andere grote steden kennen – deels als een gevolg van een versneld verouderen van delen van het woningbestand. Ook de gemeente Zoetermeer heeft hiermee te maken. Juist toen de bouwwerkzaamheden aan de stad begonnen, was hoogbouw in de vorm van galerijflats onder stedenbouwkundigen populair. In de oudste nieuwbouwwijken van Zoetermeer staan dan ook nogal wat massieve flats, die inmiddels echter weinig populariteit genieten onder potentiële huurders. Het verloop onder de bevolking is er dan ook groot. En doordat Zoetermeer voortdurend in aanbouw lijkt, vestigen zich er doorlopend nieuwkomers.

Het inwonertal van Zoetermeer zal, na een groeipek in 2008, stabiliseren rond 130.000. Deze bevolkingsaanwas brengt mogelijk een problematiek mee die bekend is van andere snelgroeiende steden. Nieuwkomers moeten nog integreren in lokale sociale verbanden (verenigingen, buurten, netwerken en dergelijke), die bovendien in nieuwbouwwijken zelf nog nauwelijks van de grond zijn gekomen. Bij gebrek aan integratie zijn sociale samenhang en sociale controle slecht ontwikkeld. Daarbij kunnen ook de specifieke kenmerken van de huidige en toekomstige bevolkingssamenstelling een rol spelen (bijvoorbeeld forensen, tweeverdieners, beroepentypologie, vergrijzing, ontgroening, etnisering). In het licht hiervan moet de gemeente via een pro-actief beleid de voorwaarden scheppen om de sociale infrastructuur en daarmee het sociale leefklimaat op peil te houden en de sociale cohesie te bevorderen. Dit leidt tot de vraag welke maatregelen en voorzieningen kunnen bijdragen aan een versterking van de sociale infrastructuur en de sociale cohesie op wijkniveau.

1.2 Achtergrond en definities

De gemeenteraad van Zoetermeer heeft op 27 september 1999 een PvdA-motie inzake investering in sociale infrastructuur aanvaard. Daarmee wil zij bereiken dat er in aanvulling op de toekomstige uitbreiding van de ‘harde’ infrastructuur in de stad ook geïnvesteerd wordt in de ‘zachte’ infrastructuur en meer specifiek in bevordering van het sociale leefklimaat en de verdichting van sociale verbanden op wijkniveau. De sociale infrastructuur vormt, samen met de economische en ruimtelijke infrastructuur, een van de fundamenteën van een

samenleving en kan omschreven worden als ‘het geheel van organisaties, diensten, voorzieningen en sociale betrekkingen, die het mogelijk maken om in redelijkheid in sociale verbanden (buurten, groepen, netwerken en gezinnen) samen te kunnen leven en te kunnen participeren in de samenleving’ (Engbersen en Sprinkhuizen 1998). De sociale infrastructuur heeft derhalve een formele en een informele component. De formele component wordt gevormd door de organisaties, diensten en voorzieningen die burgers op enigerlei wijze professionele ondersteuning bieden. Daarnaast kunnen burgers individueel of in collectieve verbanden zelf bijdragen aan de sociale infrastructuur. Deze informele component wordt vaak geassocieerd met de ‘civil society’. In het lokaal sociaal beleid wordt getracht deze formele en informele component op elkaar aan te laten sluiten, zodat ze elkaar aanvullen. De sociale infrastructuur is het vehikel waarlangs het sociaal beleid haar doelen tracht te realiseren. De ontwikkeling ervan op buurt- of wijkniveau dient bij te dragen aan de bevordering van de participatie van burgers, de versterking van de sociale cohesie en de bestrijding van individuele en collectieve achterstanden.ⁱ

De bovenstaande definitie heeft het nadeel dat ze tamelijk omslachtig is. In de kern beschouwd gaat het bij sociale infrastructuur om *de materiële en immateriële facilitering van sociale cohesie*. Onder ‘materiële en immateriële facilitering’ verstaan we het geheel van maatregelen en voorzieningen die zijn gericht op het bevorderen van de sociale integratie en sociale samenhang op wijkniveau. Zij bieden de inwoners de kansen om in formele en informele kaders op elkaar betrokken te raken en sociale verbanden te vormen. Niet alleen deze voorzieningen zelf, maar ook de toegankelijkheid ervan is van groot belang om de sociale cohesie te bevorderen. Het begrip sociale cohesie heeft volgens de socioloog Kees Schuyt ten minste acht betekenissen: 1) consensus en conformiteit of afwezigheid van conflict; 2) participatie of afwezigheid van sociale uitsluiting; 3) integratie; 4) eenheid in verscheidenheid; 5) dialectiek van deel en geheel; 6) netwerken en ruilrelaties; 7) solidariteit en ten slotte, 8) stabiliteit van een systeem (Deben en Schuyt 2000). Wij willen daaraan nog een belangrijke dimensie toevoegen: 9) identificatie. In het onderzoek staat sociale cohesie voor de mate waarin individuele mensen in een samenleving geïntegreerd zijn, daarin participeren en zich ermee identificeren. Het accent zal op *problemen* op dit terrein liggen: wie kunnen er geen sociaal netwerk om zich heen opbouwen en waarom is dat zo? Hoe geven we vorm aan sociale integratie? En wat moeten we daar eigenlijk onder verstaan? Hoe ziet een optimale sociale infrastructuur eruit? En hoe is die toegankelijk? Hoe komen we tot een samenhangend lokaal sociaal beleid waarin de betrokkenen een evenwichtige rol spelen? Hoe zorgen we dat bewoners (mede)verantwoordelijkheid voor hun leefomgeving nemen? Hoe kunnen we burgers in de marge van de samenleving weer een plaats in die samenleving bezorgen? En: hoe kunnen we zien dat de antwoorden op deze vragen ook daadwerkelijk iets veranderen?

1.3 Sociologisch kader

In de sociologie staat de (groot)stedelijke problematiek al sinds decennia prominent op de onderzoeksagenda. Eén van de belangrijke elementen daarbij is de gedachte hoe de sociale interactie en sociale integratie een *gemeenschappelijke* dimensie kan krijgen. Voor het onderzoek in Zoetermeer is de door sociologen ontwikkelde wijkgedachte van belang. Uitgangspunt daarbij is dat de betrokkenheid van mensen op elkaar in kleine gemeenschappen sterker is dan die in grote, ‘onpersoonlijke’ samenlevingsverbanden. Binnen steden zouden daarom wijken als een soort dorpsgemeenschap moeten functioneren. Dat is echter slechts tot op zekere hoogte het geval. De toegenomen mobiliteit, schaalvergrotingsprocessen en de komst van moderne communicatiemiddelen hebben de mate waarin een buurt of wijk als

gemeenschap of ankerplaats functioneert sterk beïnvloed. Toch blijft er nog altijd een basis waar mensen zich thuisvoelen en niet zelden is dit een buurt of wijk.

Later onderzoek heeft namelijk uitgewezen dat steden niet slechts een constellatie van anonieme individuen vormen waarvoor beoefenaren van de sociale wetenschappen ze lang hebben versleten. Op allerlei niveaus en in allerlei verbanden kan men hecht geïntegreerde gemeenschappen en gemeenschapjes vinden, gebaseerd op bijvoorbeeld woonplaats (buurt), leeftijd, school, religie, beroep of vrijetijdsbesteding. Voor nieuwe wijken geldt echter, dat er doorgaans nog geen bestaande sociale structuren bestaan waarin nieuwe bewoners kunnen integreren, maar waar ze vaak wel een 'pioniersgevoel' ontwikkelen en zich sterk op elkaar betrokken voelen. Met een buurt kunnen mensen zich identificeren én zich ervan distantiëren, maar een buurt of wijk laat bewoners in het algemeen niet onverschillig.

Op het niveau van buurt en wijk zien we vele intermediaire instellingen werkzaam die de vroegere vanzelfsprekende relaties en zorg voor en met elkaar vervangen. In sommige wijken kan er echter sprake zijn van een 'onderontwikkelde' sociale infrastructuur. Het is dan zaak voort te bouwen op wat er aan faciliteiten, initiatieven en netwerken bestaat. Hierbij zal ook aandacht worden geschonken aan de passieve en actieve betrokkenheid van bewoners bij hun woonomgeving en buurt. Deze betrokkenheid kan haar basis vinden in de sociale relaties ter plekke (familie, vrienden), in rationele gronden (betaalbare huur, parkeerplaats, redelijke woning) en in statusoverwegingen (trots zijn op de buurt). Ook de gewenning als dimensie van gebondenheid aan een plek moet niet onderschat worden: zeker bij ouderen speelt deze 'habituële binding' een grote rol.

Een versterking van de sociale infrastructuur en de daarvan te verwachten gevolgen voor het sociale leefklimaat en de sociale cohesie kunnen een bijdrage leveren aan het in redelijkheid samenleven van wijkbewoners en aan identificatie met elkaar en met Zoetermeer. Maar het is van groot belang te erkennen dat realisering van beleidsdoelstellingen een dynamiek in gang zet die onbedoelde, onvoorziene en soms ook ongewenste gevolgen met zich mee brengt. Het is dus zaak om na verkennend onderzoek en verwezenlijking van het begintraject van het mede daarop stoelende beleid de vinger aan de pols te houden en waar en wanneer nodig bij te sturen (*monitoring*).

Het is wellicht goed hier enkele meer algemene opmerkingen over de kwestie van sociale cohesie te plaatsen. Gedurende de twintigste eeuw is het denken over wat de Nederlandse samenleving bijeenhoudt in belangrijke mate gevoed door een hardnekkig cultuurpessimisme (Van Ginkel 1999). Intellectuelen die zich met cultuurpolitiek bemoeiden, ontwaarden alom gevaren voor de samenhang van de samenleving, die in hun visie aan verdeeldheid ten onder dreigde te gaan. Nu vertonen zulke ideeën een conjunctuur, en op het ene moment wordt daaraan luider lucht gegeven dan op een ander. In recente tijden lijkt er sprake van een neo-cultuurpessimisme. Het past in de lange traditie in de sociale wetenschappen waarin het verdwijnen van de overzichtelijke en geborgen gemeenschap wordt betreurd. De kleinere en knusse dorpsgemeenschappen maakten plaats voor steden waar slechts telt het beter doen dan de ander en niets meer voor elkaar over hebben. Met melancholie wordt teruggekeken naar de volksbuurten waar de mensen nog iets voor elkaar betekenden. Opnieuw staat de sociale cohesie op allerlei samenlevingsniveaus - van de buurt tot het nationale niveau - ter discussie. Het Sociaal Cultureel Planbureau concludeert bijvoorbeeld dat de sociale cohesie de afgelopen 20 jaar is afgenomen (Commissie Etty 1998:5) De samenleving zou uiteenvallen, mensen zouden uitgesloten worden waardoor er een maatschappelijke tweedeling zou zijn ontstaan, burgers zouden losgeslagen zijn uit oude integratiekaders en bij verschillende politieke partijen lijkt de gedachte te overheersen dat een ethisch reveil en moreel herstel nodig zijn om zorgzame burgers te creëren. Mensen zouden zich steeds meer alleen vermaken, en doen dat op een steeds passievere manier: er is een verschuiving te zien van meedoen naar toekijken. Zo doen mensen steeds minder zelf in teamverband aan sport, maar wordt er wel veel naar gekeken, zowel op televisie als 'in het echt'. Wat groeit, zijn het joggen en de training- en fitnessstoestellen thuis of

bij een commercieel bedrijf (zie o.a. Putnam 2000). Dat de 'civic community' erodeert is een breed gedeelde opvatting. De vrijwillige associaties in de politiek, de kerk, het werk, informele banden, vrijwilligerswerk, sport en verenigingsleven in de vrije tijd nemen almaar af. Hoewel men meer televisie kijkt dan ooit, zijn het vooral de amusementsprogramma's die hoge kijkdichtheden trekken en niet de informatieve over bijvoorbeeld politiek. Daarbij komt nog de toegenomen werkdruk en de grotere ruimtelijke spreiding van wonen en werken met vervelende en langere reistijden als gevolg van files en treinvertragingen.

Sociale wetenschappers werken met de begrippen sociaal en cultureel kapitaal. Onder sociaal kapitaal wordt verstaan de capaciteit die mensen hebben om dilemma's van collectieve acties aan te pakken, met andere woorden de waarde die sociale netwerken hebben. Weinig sociaal kapitaal maakt mensen minder gelukkig, minder gezond, minder welvarend en minder opgewassen tegen misdaad en onveiligheid. Sociaal kapitaal leidt tot meer succes op de arbeidsmarkt zoals Granovetter in 1974 al aantoonde in zijn studie over de wijze waarop mensen aan een baan komen (Granovetter 1974). Het succes van een democratische overheid hangt mede af van de mate waarin zij opereert in een omgeving die voor haar inspanningen ontvankelijk is en waar actieve participatie van burgers plaatsvindt: 'Citizens in a civic community though not selfless saints, regard the public domain as more than a battlefield for pursuing personal interests' (Putnam 1993). Putnam werkt het begrip kapitaal uit in 'physical' (bijvoorbeeld gereedschap), 'human' (opleiding en kennis) en 'social' (netwerken en contacten). Hij verstaat onder sociaal kapitaal: sociale netwerken en de reciprociteit van contacten. Daarnaast wordt gewerkt met economisch kapitaal (inkomsten uit arbeid of andere bronnen) en cultureel kapitaal. Het laatste betreft de smaak en de culturele bagage. Het begrip is verbonden met 'human capital'. Het sociale kapitaal stelt burgers niet alleen in staat collectieve problemen gemakkelijker op te lossen, het is smeerolie die een samenleving helpt soepeler te draaien en het verruimt onze blik op de vele wijzen waarop we met elkaar verbonden zijn.

Het werk van Putnam past in een lange cultuurpessimistische sociologische visie die sociale cohesie problematiseert (vgl. Hooghe 2001). Schuyt heeft er evenwel terecht op gewezen dat een samenleving niet zomaar uit elkaar valt: 'Ze is geen gammele oude stoel, geen ding, geen lichaam dat in ontbinding kan raken. De sociale orde gaat door, normen en waarden vervallen niet, want voor het oude komt iets anders in de plaats' (1997:41). Het is, met andere woorden, zaak om de voorstelling van een onvoldoende geïntegreerde of zelfs desintegrerende samenleving aan een kritische beschouwing te onderwerpen. Tot nog toe wordt te sterk uitgegaan van veronderstellingen in plaats van op gericht onderzoek gebaseerde waarnemingen. Anderzijds moeten we oog hebben voor de menselijke dramatiek op microniveau. De sociale samenhang is niet geheel zoek, maar er dreigen altijd mensen buiten de boot te vallen. Wie houdt er bij de huidige verzakelijking van het bestaan een oogje in het zeil zodat de bejaarde buurtbewoonster zonder naaste familie niet vereenzaamt? Wie let er op of de gordijnen nog wel opengaan? Hoe kweek je burgerzin in een buurt waar sociale netwerken nog niet volledig ontwikkeld zijn? Daarvoor moet worden nagegaan wat de bindingskaders zijn, met name nu de traditionele bindingskaders van onderneming, kerk en familie aan belang hebben ingeboet en er sprake lijkt te zijn van een toenemende heterogeniteit in buurten, met nieuwe stedelingen, blijvers en passanten, en een pluriformer worden van de sociale en etnische samenstelling van de bevolking aldaar.

Buurtbetrokkenheid kan zich afspelen op diverse niveaus. Er zijn er grofweg vier, die elkaar niet uitsluiten. In de eerste plaats een *pragmatische* of *rationele binding*, gericht op voorzieningen, woningvoorraad en locatie in verband met werk. Ten tweede is er een *groepsspecifieke binding*, die gerelateerd is aan het hebben van vrienden, kennissen en verwanten ter plaatse. Ten derde is er een *statusspecifieke* of *esthetische binding*, die te maken heeft met trots ten aanzien van en waardering voor de woonomgeving. Ten slotte is er de *habituële binding*, de gewenning aan een bepaalde woonomgeving.

In de grotere suburbs, die enerzijds een soort Amerikaanse leefstijl laten zien, zich kenmerkend in een hoog autobezit, veel tweeverdieners, lange werktijden, eens per week boodschappen inslaan en individuele ontspanning (*home entertainment*), maar tegelijkertijd ook een betrokkenheid tonen met de gemeente als geheel, zien we de worsteling met het dilemma tussen stedelijkheid en gemeenschappelijkheid. Ooit vertrokken uit de grote stad met al zijn negatieve aspecten als autokraak, drugs, overlast, volheid en vervuiling, wordt men na verloop van tijd - als het centrale deel van een suburb steeds meer trekken gaat vertonen van een stadscentrum met uitgaanspubliek, junks en daklozen – almaar sterker geconfronteerd met de zaken die juist mede een reden vormden van woonplaats te veranderen. Daarbij willen de meeste suburbs niet al te klein blijven maar ook kunnen bogen op een kwalitatief goed geoutilleerd centrum dat slechts mogelijk is bij een zeker – liefst toenemend - inwonertal.

1.4 Onderzoeksaanpak

In samenspraak met de opdrachtgever is besloten het onderzoek in drie wijken (Palenstein, Seghwaert en Rokkeveen) te concentreren en deze met elkaar te vergelijken. Elk van deze wijken vertegenwoordigt een bepaalde, tijdgebonden, vorm van woningbouw en kent een eigen voorzieningenniveau op het gebied van wonen, werken en welzijn. Ook de sociale samenstelling van de bevolking en de mate van lokale binding varieert. Op deze punten wordt een vergelijkend perspectief gehanteerd. Tevens is nagegaan welke ‘doorschuifpatronen’ er van wijk naar wijk bestaan. Het onderzoek is exploratief van karakter.

De gemeente Zoetermeer genereert zelf een grote hoeveelheid gegevens over haar inwoners. De afdeling Onderzoek & Statistiek voert enquêtes, doorlopende onderzoeken, rapportages en analyses uit. Daarnaast worden er regelmatig onderzoeksopdrachten aan derden verstrekt. Dit onderzoeksmateriaal over de Zoetermeerders vormt echter een weinig samenhangend geheel en is sterk kwantitatief georiënteerd. De meeste onderzoeksresultaten zijn gebaseerd op statistische analyses van bevolkingsstatistieken of enquêtegegevens. Voor ons onderzoek hebben wij van dit materiaal dankbaar gebruik gemaakt. In aanvulling daarop hebben wij *kwalitatief* onderzoek verricht, waarvan de uitkomsten licht kunnen werpen op de opvattingen, houdingen en motieven van Zoetermeerders, die achter de cijfers schuil gaan.

Aan het onderzoek hebben vier studenten sociologie en een student culturele antropologie van de Universiteit van Amsterdam deelgenomen. Toni Kersten heeft de opzet en uitwerking van de internet-enquête (zie beneden) voor haar rekening genomen. Tineke Lupi heeft specifiek onderzoek naar jongeren gedaan, Jan Willem van de Maat naar ouderen, Tatjana van den Ham naar graffiti en Marloes Brockhoff naar criminaliteit. Het onderzoek van de vier laatstgenoemden diende te leiden tot een doctoraalscriptie.ⁱⁱ Elk van hen legt in de eigen scriptie verantwoording af voor de gevolgde onderzoeksmethode. De hoofdonderzoekers Deben en Van Ginkel hebben het onderzoek als volgt aangepakt:

Literatuurstudie. Middels vergelijking van onderzoeksprojecten in groeisteden in Nederland en het buitenland (*new towns*) is de sociale problematiek en de aanpak daarvan geïnventariseerd. Vooral van belang hierbij is een vergelijkbaar onderzoek dat in 2000 onder leiding van Deben en Schuyt (2000) is uitgevoerd in Almere. Daarnaast is gebruik gemaakt van wetenschappelijke werken over Zoetermeer, beleidsdocumenten, rapporten, krantenberichten en bestaand statistisch materiaal ten behoeve van een secundaire analyse.

Digitale enquête. Om inzicht te krijgen in de meningen, verwachtingen en wensen van een deel van de inwoners (in het bijzonder pc- en internetgebruikers) op het specifieke terrein van de sociale infrastructuur zijn enquêtevragen op de website van de gemeente geplaatst (zie de appendix voor een beknopte uitwerking van de gegevens). Dit onderzoek is niet representatief, maar wel illustratief. Via lokale media is ruchtbaarheid aan de enquête

gegeven. Het aantal ingevulde enquêtes is enigszins teleurstellend. Uiteindelijk zijn er 255 bruikbaar gebleken. Vooral de open vragen bieden aanvullend materiaal op de interviews. *Interviews.* Om inzicht te krijgen in de Zoetermeerse problematiek rond sociale cohesie zijn wethouders, beleidsambtenaren, professionals op wijkniveau (wijkagenten, medewerkers van wijkposten, toezichthouders, welzijns- en jongerenwerkers), vertegenwoordigers van woningcorporaties, huismeesters en natuurlijk de inwoners van de drie onderzochte wijken geïnterviewd. In totaal hebben wij met 30 personen gesprekken gevoerd, terwijl de studenten die de deelonderzoeken uitvoerden eveneens een groot aantal personen hebben geïnterviewd. De meer informele vraaggesprekken moesten inzicht geven in wat er onder wijkbewoners in Zoetermeer leeft: waarover zijn zij, op het terrein van de leefbaarheid, veiligheid en het leefklimaat (on)tevreden? Is het voorzieningenniveau (scholen, kinderopvang en buitenschoolse opvang, jeugdvoorzieningen, woningen) van voldoende kwaliteit? Wat ervaren zij als problemen? Voelen zij zich Zoetermeerders? Wat bindt hen aan een wijk? *Participerende waarneming* is ontwikkeld door cultureel antropologen en is erop gericht om door deelname aan en observatie van een lokale samenleving inzicht te krijgen in de sociale structuren, houdingen en opvattingen van een bevolkingsgroep. Voor het onderzoek in Zoetermeer is deze methode als aanvulling op de interviews gebruikt. De onderzoekers hebben zich met wijkbewoners verstaan en de lokale situatie in ogenschouw genomen. Daarnaast zijn vergaderingen bijgewoond.

Op voorhand leek het raadzaam bijzondere aandacht te besteden aan de leeftijdscategorie van ongeveer 12 tot 22 jaar. Juist voor deze categorie bestaat er in veel groeisteden een gebrek aan voorzieningen. Daardoor zijn jongeren voor vermaak veelal op het publieke domein van straat, plein en plantsoen aangewezen. Welke problemen bestaan er; wat zijn daarvan de oorzaken en welke preventieve maatregelen kunnen worden getroffen? Verder is aandacht besteed aan de problematiek rond de vereenzaming van ouderen en 'stille armoede', aan allochtonen en aan de categorie sociaal kwetsbaren die in een isolement dreigen te geraken. Een ander aspect waarop het onderzoek zich richt betreft de verwachtingen voor de toekomst (met als ijkpunt 2025). Het gaat hierbij onder andere om woning- en andere voorzieningen, de beeldvorming over Zoetermeer en de samenstelling en stabiliteit van de bevolking (blijven de jongeren in Zoetermeer?; wat kan mensen binden aan een wijk?; zal het aantal 'echte' Zoetermeerders zijn toegenomen?). Welke trends zijn bedreigend, welke juist stimulerend? Welke spanningen en dilemma's vallen te verwachten?

Hoofdstuk 2. Zoetermeer: een Nederlandse New Townⁱⁱⁱ

2.1 Inleiding

Ter introductie van de plaats van handeling beginnen we dit hoofdstuk met enkele feiten en cijfers. Zoetermeer bezet met momenteel ongeveer 110.000 inwoners de negentiende plaats van de 537 gemeenten in Nederland en is na Den Haag en Rotterdam de derde stad van de provincie Zuid-Holland. Daarmee blijft de gemeente voor op bijvoorbeeld Leiden, Gouda en Delft, plaatsen die niettemin als *stad* een duidelijker profiel hebben. Zoetermeer is in 35 jaar tijd dan ook buitengewoon snel gegroeid en ontbeert het historische karakter en de diversiteit die veel Hollandse steden en stadjes kenmerkt. Het is dan ook bij uitstek een *geplande* stad, zij het dat de plannen voortdurend aan bijstellingen onderhevig zijn geweest. Vanaf 1966 zijn jaarlijks vele honderden tot duizenden woningen gebouwd, aanvankelijk vooral door de drie lokale woningcorporaties, samenwerkend in een federatie.

Zoetermeer groeide door een vestigingsoverschot snel: van 10.771 inwoners in 1965 naar 17.130 in 1970. Tussen 1971 en 1975 verdubbelde het inwonertal van 20.683 naar 41.904 inwoners, begin 1983 waren er al meer dan 75.000 inwoners. De magische grens van 100.000 werd in de loop van 1991 overschreden. De bevolkingsdichtheid in de gemeente is zeer hoog (bijna 3000 inwoners per vierkante kilometer – ter vergelijking: Zuid-Holland telt 1185, Nederland 457 inwoners per vierkante kilometer). Zoetermeer is in nog een ander opzicht een jonge stad: de gemiddelde leeftijd is 36,4 jaar, Bijna 28 procent is jonger dan 20 jaar (Nederland ruim 24 procent), het aandeel 65-plussers is 10,6 procent (landelijk 13,6 procent). In de afgelopen jaren is de gemiddelde leeftijd in Zoetermeer wel licht gestegen. Van de inwoners woont 80 procent in gezinsverband, 10 procent is alleenstaand en 10 procent woont samen. Voor het eerst sinds 1993 overtroffen in 2000 de vertrekcijfers de vestigingscijfers (de vertrekkers gingen vooral naar Den Haag en andere plaatsen in de regio). Er was een negatief migratiesaldo van 324. De natuurlijke aanwas (geboorte minus sterfte) was 553, zodat de stad toch nog licht groeide. In 2000 waren er maar liefst 6079 verhuizingen binnen de stad. In 2001 telt de stad bijna 45.000 woningen, waarvan ruim 25.000 huur- en bijna 20.000 koopwoningen. Vooral in de jaren negentig is de toename van woningen in de koopsector sterk geweest. In 1986 bestond bijvoorbeeld nog ongeveer 75 procent van het woningbestand uit huurwoningen. Waren de woningen aanvankelijk vooral bestemd voor nieuwkomers, al weer geruime tijd moet er ook flink voor de ‘eigen’, in de stad geboren bevolking worden gebouwd.

Zoetermeer heeft nu 45 basisscholen, 4 scholen voor voortgezet onderwijs, 4 scholen voor speciaal onderwijs, 4 scholen voor speciaal voortgezet onderwijs en 1 school voor volwassenenonderwijs. Instellingen voor hoger beroepsonderwijs ontbreken derhalve, en binnen de gemeente leven wensen om een HBO-instelling naar de stad te halen. De stad telt verder 46 peuterspeelzalen of kinderdagverblijven en 11 wooncomplexen voor ouderen. Elke wijk heeft een eigen winkel- en – Palenstein uitgezonderd - gezondheidscentrum en een eigen wijkpost. Zoetermeer heeft een scala aan voorzieningen, variërend van een ziekenhuis tot een Volksuniversiteit. Alleen wat betreft het aantal cafés (12) scoort de stad zeer laag. Er zijn 44 restaurants en 3 hotels. Bijzondere sportaccommodaties zijn Attractiecentrum Zoetermeer (karting, computergames, lasergames), de Prins Willem Alexanderhal (schaatsen, ijshockey en curling), Snowworld (een overdekte skibaan met drie pistes), een golfbaan, het survivalcentrum en – naast twee ‘gewone’ zwembaden - het Aquapark Het Keerpunt, een subtropisch zwemparadijs. Verder zijn er het jongerencentrum De Boerderij, waar regelmatig bands uit binnen- en buitenland optreden, en de discotheken Amphion en Locomotion. Aan de oostzijde van de stad, nabij de A12, bevindt zich een gevangenis. Eveneens aan de oostzijde

zijn de industrieterreinen Lansinghage, Brinkhage, Rokkehage, Hoornhage, Zoeterhage en Dwarstocht gesitueerd.

Zoetermeer ligt centraal tussen vijf (middel)grote Zuid-Hollandse steden. Binnen een straal van 17 kilometer liggen met de klok mee Den Haag, Leiden, Gouda, Rotterdam en Delft. Schiphol en Utrecht liggen op 45 kilometer afstand. Het (openbaar) vervoer is sterk op Den Haag en Utrecht georiënteerd door goede trein- en wegverbindingen. Verder bestaan er rechtstreekse busverbindingen met andere omliggende steden, waaronder het nabijgelegen Rotterdam. Aan de spoorlijn Den Haag-Utrecht liggen de stations Zoetermeer en Zoetermeer Oost. De Zoetermeerlijn (12 stations in Zoetermeer), in de tweede helft van de jaren zeventig aangelegd, zal vervangen worden door een soort sneltram, de *lightrail*. Over een railverbinding met Rotterdam is al veel gesproken, maar zicht op realisering daarvan lijkt er nog niet te zijn. Die verbinding is echter hoogst noodzakelijk. Een niet onaanzienlijk deel van de Zoetermeerse bevolking werkt in Rotterdam. Voorzover zij geen gebruik van eigen vervoer maken, zijn zij bij vervoer per bus een reistijd van 40 minuten kwijt. De wegverbindingen met sommige andere steden – Leiden bijvoorbeeld – zijn eveneens voor verbetering vatbaar.

Zoals ook in andere voormalige groeikernen zorgt vooral de dienstensector voor werkgelegenheid. Zoetermeer telt nu ongeveer 45.000 arbeidsplaatsen. In 2001 waren er iets meer dan 2600 werklozen in Zoetermeer (waarvan ruim 1300 langdurig). Ten opzichte van de jaren negentig betekent dit een sterke afname. Het aantal uitkeringsgerechtigden ABW is bijna 2000. Het inkomen van de Zoetermeerse bevolking ligt iets boven het landelijk gemiddelde. Maar de kosten van huisvesting zijn ook hoger: in 1996 lagen de huren gemiddeld nog fl. 200 boven het landelijke peil. Door dit relatief hoge huurpeil ontvangt een groot percentage van de bevolking (bijna 26 procent) huursubsidie. In de jaren tachtig is in verband met het instorten van de koopwoningmarkt als gevolg van de hoge hypotheekrente veel sociale woningbouw gerealiseerd (De Bruijne en Knol 2001:37). Dit trok lage inkomensgroepen aan. Pas eind jaren tachtig trad een kentering in en kwam het accent weer op de bouw van koopwoningen te liggen. Er hebben zich relatief veel tweeverdieners in Zoetermeer gevestigd. Op de sociaal-economische ranglijst van de 40 grootste Nederlandse steden scoort Zoetermeer met een tweede plaats goed (Atlas voor gemeenten, 2001). Op de 'aantrekkelijkheidsindex' (bereikbaarheid, voorzieningenniveau, werkgelegenheid, stedenschoon, groen en veiligheid) bezet de stad een plaats in de middenmoot, vooral vanwege het gebrek aan monumenten, instellingen voor hoger onderwijs en een bruisend cultuurleven.

Momenteel zijn in Zoetermeer ongeveer 120 verschillende nationaliteiten vertegenwoordigd. Van de bevolking is 23,8 procent naar de CBS-definitie allochtoon: dat wil zeggen dat ten minste een van de ouders in het buitenland is geboren.^{iv} Van de in het buitenland geboren inwoners is 3,4 procent afkomstig uit Suriname, 2,5 procent uit Nederlands-Indië of Indonesië en 1,1 procent uit de Nederlandse Antillen. Zoetermeeders van Surinaamse komaf maken bijna een derde van alle allochtonen uit en ongeveer vijf procent van de totale bevolking (De Bruijne en Knol 2001:27). Het aandeel etnische minderheden van Turkse en Marokkaanse afkomst is in Zoetermeer, anders dan in veel andere steden in de Randstad maar net als in andere groeikernen, niet groot. De categorie in Marokko, Irak en Iran geboren inwoners omvat elk tussen de 350 en 400 personen.

Recente cijfers over de religieuze gezindte van de inwoners zijn niet beschikbaar. In 1985 was 36,4 procent van de Zoetermeerse bevolking onkerkelijk, 31,2 procent was rooms-katholiek, 15,9 procent nederlands-hervormd, 7,9 procent gereformeerd en 8,6 procent had een andere gezindte (Van Domburg 1987:65). Sinds 1985 zal de onkerkelijkheid, zoals overal in Nederland zijn toegenomen en zal de islam een plaats in het levensbeschouwelijke panorama hebben ingenomen. Zoetermeer telt drie Nederlands-Hervormde kerken, een Christelijk-Gereformeerde kerk, een Gereformeerde kerk en een Rooms-Katholieke parochie

met vijf wijkgebonden vicariaten. Daarnaast zijn er kleinere kerkgenootschappen zoals de Remonstrantse gemeente, de Rafaëlgemeenschap en de Pinkstergemeente en is er een vestiging van het Leger des Heils. Vanuit een stichting voor moslims bestaan er al jarenlang plannen om een moskee te bouwen.

Wat betreft politieke voorkeur is er in Zoetermeer een duidelijke VVD-meerderheid (26,6 procent bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1998). De PvdA volgt met 19,3 procent en de Socialistische Partij is met 17,3 procent opmerkelijk sterk vertegenwoordigd. Andere partijen scoorden lager: CDA (12 procent), D66 (9,4 procent), Groen Links (6,1 procent) en de combinatie GPV/RPF/SGP (5,8 procent). Het college is samengesteld uit vertegenwoordigers van VVD (2 wethouders), PvdA (eveneens 2), CDA (1) en GPV/RPF/SGP (1). Burgemeester Luigi van Leeuwen, die in 1988 in Zoetermeer werd geïnstalleerd, is van VVD-huize. In groeikernen is de politieke participatie – gemeten aan lidmaatschap van politieke partijen en opkomstpercentages bij verkiezingen - in het algemeen laag (De Bruijne en Knol 2001:119). Zo ook in Zoetermeer.

Zoetermeer lijkt tegenwoordig in de meeste opzichten een middelgrote Nederlandse stad. Ze is dat in betrekkelijk korte tijd geworden. Hoe is die ontwikkeling verlopen en hoe wordt er tegen Zoetermeer aangekeken?

2.2 Van boterdorp naar groeikern

Zoetermeer heeft een geschiedenis van vele eeuwen, maar het grondgebied van de huidige gemeente Zoetermeer is ontstaan door de samenvoeging van de dorpen Zegwaard en Zoetermeer in 1935. De gemeente heeft een oppervlakte van ruim 3700 hectare. De oude kern is nog duidelijk herkenbaar in de wijk Dorp, gelegen aan en rondom de Dorpsstraat. Ofschoon de nieuwe gemeente een duidelijk agrarisch karakter had, kende het ook een bescheiden aan de agrarische sector gelieerde industrie, vooral gecentreerd rondom het voedingsmiddelenconcern Nutricia en de margarinefabriek van Brinkers. Daaraan ontleende het dorp de naam 'Boterdorp'.

Het inwonertal van en het huizenbestand in de gemeente namen gestaag toe. De groei was zelfs groter dan het landelijke gemiddelde patroon. Telde Zoetermeer in 1935 nog geen vijfduizend inwoners, twintig jaar later was dat aantal toegenomen tot bijna zeventuizend. De bevolkingsgroei vond vooral haar oorzaak in de vestiging van inwoners uit omliggende grote steden, die zich in Zoetermeer vestigden maar veelal in de stad van herkomst bleven werken. Deze woonforensen legden een grote druk op de gemeente (Van Gent 1999:1.19). De gemeente ontwikkelde plannen om een groei tot 40.000 inwoners mogelijk te maken.

De agglomeratie Den Haag kampte na de Tweede Wereldoorlog met een ernstig huisvestingsprobleem. De nijpende woningnood noopte de nationale, provinciale en lokale overheden tot het bedenken van oplossingen. In 1959 stelde de gemeenteraad van Zoetermeer de regering voor het dorp tot een stad voor 40.000 inwoners te maken. Dit voorstel was niet aan dovemansoren gericht en de taakstelling voor Zoetermeer werd zelfs omvangrijker. In 1962 ontstonden er plannen om Zoetermeer uit te breiden tot 100.000 inwoners. Het gemeentebestuur verleende opdracht aan een werkgroep Zoetermeer, samengesteld uit vertegenwoordigers van de gemeente en adviseurs met een uiteenlopende disciplinaire achtergrond, om een en ander uit te werken. De werkgroep presenteerde in 1965 een structuurplan voor een compacte, zelfstandige stad met grootschalige groen- en recreatiegebieden aan de buitenranden, hetgeen de denkbeeldige 'afstand' tot Den Haag en andere omliggende steden diende te vergroten (Van Gent en Boelema 1985:486). De stad zou de bestaande dorpskom met behoud van haar economische en sociale functie in zich opnemen

en gesitueerd worden benoorden de spoorlijn Den Haag-Utrecht en de belangrijke verkeersader A12, waarop één aansluiting zou komen. Ze zou tevens voorzien worden van een railverbinding met Den Haag in de vorm van een lus (de Zoetermeerlijn), die de vier geplande nieuwbouwwijken zou ontsluiten. Uiteindelijk werd gekozen voor een dubbele lus. De stations van deze lijn zijn samen met wijkvoorzieningen centraal in de nieuwbouwwijken aangelegd. Zo heeft elke wijk eigen winkelcentra bij de stations. De basisgedachte was die van de 'compacte stad', met een relatief hoge dichtheid van bebouwing, waardoor het Groene Hart zo min mogelijk aangetast zou worden en de afstanden tot het centrum en de groenvoorzieningen aan de rand van Zoetermeer zo kort mogelijk gehouden konden worden.

Door de toenemende welvaart in de jaren zestig kreeg Nederland, en vooral het Westen daarvan, te maken met een snelle suburbanisatie, die mede mogelijk werd doordat het bezit van een auto binnen het bereik van velen was gekomen. Was het suburbane ideaal lange tijd slechts voor de welgestelde burgerij weggelegd geweest, de welvaartsgroei maakte een 'democratisering' van dit ideaal mogelijk: suburbia kwam binnen het bereik van grote groepen mensen. Dat leidde echter tevens tot een wildgroei van suburbane woonomgevingen. In de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening (1966) besloot de rijksoverheid de suburbanisatie door 'gebundelde deconcentratie' in goede banen te leiden. Alleen in Zoetermeer, waar daadwerkelijk grote aantallen woningen werden gebouwd, had deze beleidsstrategie echter enig succes.

De plannen voor Zoetermeer kwamen tot stand in een periode waarin stedenbouwkundigen rationele hoogbouw en een zonering van functies aanhingen. 'Licht, lucht en ruimte' was hun parool, terwijl zij meenden dat wonen, werken, verkeer en recreatie zoveel mogelijk gescheiden dienden te worden. Deze ideeën vonden hun weerslag in de eerste gedachtenbepalingen over de vraag hoe Zoetermeer eruit zou moeten gaan zien. Wonen werd gesitueerd in vier wijken rondom een stadscentrum - van elkaar gescheiden door een hoofdwegstructuur en een railverbinding -, recreëren in gebieden aan de noord- en westzijde en werken aan de oostzijde, waar bedrijventerreinen zouden komen. Ten behoeve van de woonfunctie werd gekozen voor een hoge bebouwingsdichtheid van ongeveer vijftig tot zestig woningen per hectare, die alleen gerealiseerd kon worden door middel van hoogbouw. Aanvankelijk werd zelfs gedacht aan tachtig procent hoogbouw. Begin jaren zeventig kwam de gemeente echter terug op de rigide zonering van functies en, mede onder druk van de bevolking, het verder bouwen van omvangrijke en hoge flats. Er ontstond meer aandacht voor wijkgebonden werkgelegenheid en de integratie van werken in woongebieden (Van Gent en Boelema 1985:489). In de jaren zeventig was er ook sprake van een kentering in de stedenbouwkundige ideologie. Kleinschaligheid, privacy en variatie werden de nieuwe steekwoorden, die goed pasten bij opvattingen over individuele vrijheid en zelfontplooiing. In de woningbouw vertaalde zich dit in woningen die van het openbaar gebied afgewend zijn en gericht op tuinen en binnenterreinen.

Zoetermeer werd in 1972 aangewezen als groeikern, met als primaire taak nog steeds het helpen lenigen van de woningnood in Den Haag. Tussen 1970 en 1977 was ruim 70 procent van de vestigers in Zoetermeer afkomstig uit de Haagse agglomeratie. Al aan het eind van de jaren zeventig ontstond twijfel over de wijsheid van het groeikernenbeleid. Er kwam kritiek op groeikernen: de groei van de werkgelegenheid bleef achter bij de woningbouw (in verband daarmee zou ook een 'groene weduwenprobleem' zijn ontstaan); de groeikernen zouden een grote zuigkracht op de hogere en middelhoge inkomensgroepen in de steden uitoefenen; de kosten van nieuwbouw werden hoog geacht; het pendelverkeer tussen woon- en werkgebieden nam sterk toe en leidde tot energieverpilling. Daarbij zouden sociaal-culturele voorzieningen achterblijven en bovenmodale inkomensgroepen oververtegenwoordigd zijn, zou de sociale cohesie te wensen overlaten en zouden de woningbouw en de woonomgeving monotoon zijn (Faludi en Van de Valk 1990:104-108).

Andersom ervoeren en ervaren voormalige groeikernen de zuigkracht van het grootstedelijke leven – en van Vinex-locaties (De Bruijne en Knol 2001). De aandacht van de rijksoverheid richtte zich op de revitalisering van de grote steden, en de prioriteiten werden verlegd. De voorkeur ging weer uit naar concentrische stadsuitbreiding, al bleef er tot 1988 ook aandacht voor de groeikernen bestaan. Tegelijkertijd werd gestreefd naar een evenwichtiger woon-werkbalans.

In 1976 was die balans in Zoetermeer nog slechts 38 procent, maar in de daarop volgende jaren ontstond geleidelijk een evenwichtiger situatie. In 1980 was de woon-werkbalans reeds 50 procent, tien jaar later 67 procent en in 2001 82 procent. De werkloosheidspercentages waren ten opzichte van de landelijke cijfers laag: in 1986 bijvoorbeeld 7 procent, in 1995 5,4 procent. Ondanks de fors toegenomen lokale werkgelegenheid zijn er nog steeds flinke aantallen forensen die van buiten de stad komen om in Zoetermeer werk te verrichten of die juist naar andere plaatsen pendelen om daar hun brood te verdienen. Opvallend is dat de auto – ondanks de goede treinverbindingen – een belangrijk vervoermiddel in het forensenverkeer is geworden. Van het werkende deel van de Zoetermeerse bevolking werkt 42 procent in de stad zelf, 41 procent in de Haagse agglomeratie en 17 procent elders. Naast de stijging van het aantal arbeidsplaatsen is ook het voorzieningenniveau in Zoetermeer, net als in andere voormalige groeikernen, in de loop van de tijd sterk uitgebreid. Groeikernen zijn onder andere door deze ontwikkelingen steeds meer op andere middelgrote steden gaan lijken (De Bruijne en Knol 2001).

2.3 Een stad in wording

In maart 1966 ging de eerste paal in de grond voor de aanleg van Palenstein, de eerste nieuwbouwwijk die in Zoetermeer is gerealiseerd, terwijl enkele maanden later een begin met de bouw van Driemanspolder werd gemaakt. De eerste bewoners konden in mei 1967 hun woning betrekken. Uiteindelijk zouden er in zowel Palenstein als Driemanspolder ongeveer 3000 woningen worden gerealiseerd. Beide wijken grenzen aan de oude dorpskern (bijna 2300 woningen) en zijn gebouwd volgens de destijds gangbare opvattingen. Dat wil zeggen dat hoogbouw domineert: ruim zeventig procent van de woningen bestaat uit flats en woontorens tot twintig verdiepingen. Alleen waar de wijken aan de oude dorpskern grenzen is gekozen voor eengezinswoningen. In Palenstein kwamen vooral woningwetwoningen, in Driemanspolder premiewoningen. Beide wijken hebben een eigen, relatief klein winkelcentrum (Croesinckplein en De Vijverhoek). In Palenstein staat de Schoutenhoek, een wooncomplex voor ouderen. Er bevinden zich verder drie scholengemeenschappen in de zogenaamde Driehoek aan de noordzijde van Palenstein.

Waren de veelal uit het met woningschaarste kampende Den Haag afkomstige bewoners van Palenstein aanvankelijk zeer tevreden met hun ruime flats, al snel ontstond bij de bevolking verzet tegen de grootschalige bebouwingsstructuren, waardoor iets later gerealiseerde wijken, zoals Meerzicht (gebouwd vanaf 1969), al veel minder hoogbouw hebben. Aanvankelijk werd volgens de functionalistische principes van het ‘Nieuwe Bouwen’ gedacht aan een verhouding van 74 procent hoogbouw en 26 procent laagbouw in Meerzicht, maar onder druk van protesten van de (toekomstige) bewoners moest daarvan worden teruggekomen. De rationele schaalvergroting waarvoor stedenbouwkundigen en architecten destijds kozen, ondervond weerstand van de bevolking, die het liefst met de voeten op aarde wilde blijven en de menselijke maat centraal stelde. Dat leidde uiteindelijk tot een forse bijstelling van de plannen: de wijk telt bijna 7000 woningen, waarvan 59 procent hoogbouw – geconcentreerd in een parkachtige omgeving in het noordwestelijke deel van de wijk en variërend van acht tot vijftien verdiepingen - en 41 procent laagbouw. De laagbouw is door

uitlopers van het Westerpark in afzonderlijke woonbuurten en hofjes met doodlopende straten verdeeld. Enige bovenlokale bekendheid kregen de zogenaamde koepelwoningen van architect Benno Stegeman.

De kleinschaligheid die in de jaren zeventig in de mode kwam, vinden we terug in de wijken Buytenwegh de Leyens en Seghwaert, waar gevarieerde laagbouw, woonerven en parkjes de sfeer van de woonomgeving bepalen. Met de bouw werd in respectievelijk 1974 en 1976 begonnen. Slechts tien procent van de woningen in Buytenwegh de Leyens bestaat uit hoogbouw tot acht lagen, zestig procent bestaat uit eengezinswoningen en dertig procent uit gestapelde laagbouw. Later zou het stempel 'kneuterigheid' op deze wijken worden gedrukt (Van Gent 1999:3-42). In beide wijken, maar vooral in Seghwaert, is afscheid genomen van de idee van een scheiding van functies. Wonen, werken, recreëren en verkeer zijn er geïntegreerd. Buytenwegh de Leyens telt ongeveer 8700 woningen, Seghwaert ruim 7000. Beide wijken hebben twee haltes aan de Zoetermeerlijn en twee kleine winkelcentra. In Buytenwegh de Leyens zijn een ziekenhuis ('t Lange Land, geopend in 1988), een verpleegtehuis, een centrum voor psychiatrie en verslavingszorg en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen gevestigd. Het ministerie zal echter op termijn naar Den Haag verhuizen. In de wijk bestaan enkele opvallende bouwvormen, zoals gestapelde woningen langs kunstmatige dijkes en zogenaamde woondekken (woningen boven parkeerdekken). In Seghwaert werd gekozen voor een beschut woon- en leefklimaat, waarbij de stedenbouwkundigen uitgingen van de opzet van historische polderstadjes. Bij de aanleg van de wijk kregen de toekomstige bewoners ook de mogelijkheid van inspraak. De doelstelling voor Seghwaert was een leefmilieu met optimale ontplooiingskansen voor de bewoners. Leefbaarheid en een beschut woonmilieu kregen prioriteit. In de wijk is geen hoogbouw, rechte straten zijn er evenmin. De helft van de woningen bestaat uit laagbouw, de andere helft uit gestapelde laagbouw (drie of vier bouwlagen met meestal niet meer dan twee woningen boven elkaar). De woonbuurten zijn veelal in hofjes rond waterpartijen gegroepeerd en er is veel groen. Seghwaert heeft een filiaal van de openbare bibliotheek.

In het centraal tussen de woonwijken gelegen Stadscentrum – waarvan de bouw in 1978 begon en in 1991 grotendeels was voltooid - is net als in Buytenwegh de Leyens en Seghwaert sprake van een integratie van functies en kleinschaligheid, met een structuur van smalle straten en pleintjes met een afwisselende sfeer, terrasjes en een verscheidenheid in de vormgeving van huizen en winkels. In een latere fase zijn twee hoge woontorens met luxe appartementen neergezet. Het winkelgebied is het domein van voetgangers en fietsers en alleen aan de buitenzijde per auto bereikbaar. Tot het Stadscentrum er kwam, was de Dorpsstraat in de oude kern de belangrijkste winkelstraat. In het winkelcentrum Stadshart bevinden zich veelal vestigingen van de bekende winkel- en warenhuizenketens die men overal in Nederland aan kan treffen (Hema, Blokker, Etos, Miss Etam, V&D, C&A, Konmar, McDonald's enzovoort). De Stadshartpassage heeft twee niveaus en is overdekt. Met ruim tweeduizend woningen is de woonfunctie niet onaanzienlijk. Daardoor is het centrum ook buiten kantoor- en winkeltijden niet geheel uitgestorven. Op dinsdag en zaterdag wordt er een markt gehouden. Er is daarnaast in de loop van de tijd een scala aan kantoren, uitgaansgelegenheden en culturele voorzieningen (restaurants, cafés, discotheek, bioscoop, ijshal, theater, openbare bibliotheek, een Centrum voor Kunst en Cultuur et cetera) gevestigd. Zoetermeer is daardoor voor dergelijke voorzieningen minder afhankelijk van Den Haag, Leiden en Rotterdam geworden. In het Stadscentrum zijn verder onder andere het stadhuis, het hoofdbureau van politie en de brandweerkazerne gevestigd. Met de stations Stadhuis en Centrum-West (met een aangrenzend busstation) is de ontsluiting per openbaar vervoer uitstekend. In het Stadshart staan enkele grote parkeergarages, zodat ook de bereikbaarheid per auto goed is.

Wijken als Noordhove en Rokkeveen ademen de sfeer van het rationalisme, dat in de jaren tachtig en negentig de toon zette. Eenvoud, soberheid, doelmatigheid en helderheid van

geometrische grondpatronen zijn de kenmerken. De woningtypologie en -differentiatie speelden in op woonwensen en het bevorderen van doorstromingsprocessen in de woningvoorraad. De nadruk ligt op het homogene bouwblok en de openbare ruimte in plaats van op het eengezinshuis met de eigen tuin. Deze vijfde en zesde wijk moesten worden gerealiseerd omdat de oorspronkelijk geplande percentages hoogbouw niet werden gehaald, waardoor de bebouwingsdichtheid lager kwam te liggen. Noordhove (gebouwd vanaf 1985, ruim 2900 woningen), ligt ten noorden van Seghwaert en is gelegen aan de Zoetermeerse plas, die is ontstaan door zandwinning ten behoeve van de bouwactiviteiten. Aan deze plas ligt het Noord Aastrand, dat inmiddels een populaire recreatieplek is geworden. Rokkeveen (bouw begonnen in 1987, ruim 8400 woningen), ligt enigszins geïsoleerd ten zuiden van de A12 en de spoorlijn Den Haag-Utrecht. Omdat beide wijken in de plannenmakerij van de jaren zestig niet waren voorzien, vormt de ontsluiting met het openbaar vervoer een probleem, vooral in Noordhove. Directe aansluiting op de Zoetermeerlijn ontbreekt, de verbindingen met de rest van de stad worden verzorgd door een stadsbusdienst. De noordzijde van de langgerekte wijk Rokkeveen wordt echter begrensd door de spoorlijn Den Haag-Utrecht. De daaraan gelegen stations Zoetermeer, dat via een voetgangers- en fietsenbrug verbinding geeft met station Driemanspolder van de Zoetermeerlijn, en Zoetermeer-Oost vormen voor de wijkbewoners een belangrijke toegang tot het spoorverkeer.

In verband met de grootte van de wijk zijn de stedenbouwkundige uitgangspunten voor Rokkeveen: overzichtelijkheid, een wijk met een heldere structuur en herkenbare buurten met een eigen identiteit. Hierdoor zouden de bewoners, zo was de gedachte, zich er 'thuis' gaan voelen. Er is daarvoor gebruik gemaakt van een afwijkend verkavelingspatroon en een specifiek kleurgebruik. Zo is het basispatroon in Rokkeveen-Centrum een symmetrische opzet, terwijl in Rokkeveen-West met vijf architectuurstijlen is gewerkt. In Rokkeveen zijn ook bedrijfsterreinen en kantoorlocaties, aan de westkant begrensd door het terrein waar in 1992 de Floriade is gehouden. Er zijn twee winkelcentra in Rokkeveen met concentraties van voorzieningen, waaronder een bibliotheekfiliaal, en er is sinds kort een jongeren centrum (Spott). Op vrijdagen wordt er een markt gehouden. Elk der wijkdelen heeft een eigen karakter. Noordhove heeft een buurtcentrum, een winkelcentrum, een gezondheidscentrum en een jongeren centrum (Outspan).

Inmiddels is in 2001, na een bouwstop en veel procedureel getouwtrek, begonnen met de bouw van de wijk Oosterheem, waar nog eens 8500 woningen zullen verrijzen. Onder de aldaar te vestigen voorzieningen zullen een multifunctioneel centrum (met drie basisscholen, kinderopvang, een wijkcentrum en een sporthal) en een openbare bibliotheek zijn. In de voorzieningenclusters wordt gestreefd naar uitwisseling van functies op het gebied van scholing, vrijetijd, gezondheidszorg, winkelen. Er bestaan plannen om de sprinterlijn in 2006 naar Oosterheem te verlengen. En er wordt nagedacht over verdere uitbreidingen van de stad. Tegelijkertijd wordt er ten aanzien van de bestaande stad gewerkt aan veranderingen. Bij station Centrum-West wordt bijvoorbeeld gebouwd aan woningen, kantoorruimte, winkels en voorzieningen, terwijl de wegenstructuur wordt aangepast en trein- en busstation een metamorfose zullen ondergaan. Het Stadshart zal opnieuw worden ingericht. Elders in Zoetermeer zijn grotere en kleinere herstructureringen in uitvoering of in de maak. Zo moet het 35 jaar oude wijk- en congrescentrum van Meerzicht plaatsmaken voor nieuwbouw van koopwoningen voor senioren, en bestaan er ten aanzien van de wijk Palenstein plannen om galerijflats plaats te laten maken voor laagbouw. In onderzoek is of de drie scholengemeenschappen aan het Van Doornenplantsoen kunnen worden verplaatst naar locaties in andere wijken.

2.4 Oude stedelingen en hun nieuwe stad

Een groot aantal van de nieuwkomers in Zoetermeer had een stedelijke achtergrond. Den Haag was de 'donorstad' bij uitstek. Tussen 1970 en 1985 bestond meer dan tweederde van het migratiesaldo uit Hagenaars (Van Gent en Boelema 1985:494). De belangrijkste reden voor vestiging in Zoetermeer was het ontbreken van goede huisvestingsmogelijkheden in de stad van herkomst, terwijl verder de veilige, groene en schone leefomgeving, waar kinderen probleemloos zouden kunnen opgroeien, een belangrijke aantrekkingskracht vormde. Zowel *push*- als *pull*-factoren hebben derhalve geleid tot de uitbouw van Zoetermeer.

Beoefenaren van sociale wetenschappen als sociologie en sociale geografie volgden de ontwikkelingen in Zoetermeer (en andere nieuwe steden) met buitengewone belangstelling. Deze kwam voort uit nieuwsgierigheid naar het type samenleving dat zich in een dergelijke, in korte tijd uit de grond gestampte, stedelijke nederzetting zou vormen en hoe snel mensen zich in hun nieuwe omgeving thuis zouden voelen. Ofschoon veel inwoners van Zoetermeer lange tijd deels op de stad van herkomst georiënteerd zijn gebleven, is het opvallend dat blijkens een onderzoek van de Nederlandse Stichting voor Statistiek reeds in 1976 een flink deel van de bevolking zich in de stad thuisvoelde. 58 Procent gaf aan een sterke, 24 procent enige gemeentegedondenheid te hebben. Slechts 18 procent had een zwakke gemeentegedondenheid. Anderzijds ervoer liefst 60 procent van de respondenten een sterke of enige mate van sociale isolatie – vooral in de hoogbouw.

De intensieve, veelzijdige betrekkingen die Nederlanders tot enkele decennia geleden onderhielden binnen een kleine groep en binnen een geografisch beperkt gebied, hebben al lang plaatsgemaakt voor een veelvoud aan specifieke – vaak enkelvoudige - betrekkingen die steeds minder plaatsgebonden zijn. Zoetermeer is bij uitstek een stad met mensen, bedrijven en instellingen met landelijke of internationale – dus bovenlokale - bindingen. De bevolking is weliswaar grotendeels afkomstig uit de Haagse regio, maar functioneert steeds meer in nationale en internationale kaders. Dat zou consequenties kunnen hebben voor de mate waarin men zich in de stad thuisvoelt; men is immers niet noodzakelijkerwijs op het lokale niveau georiënteerd. Maar, aldus de cultuursocioloog Anton Zijderveld: 'Het is dodelijk voor een stad als er alleen een lokale gerichtheid bestaat en als het wij-gevoel zich ook alleen maar richt op de eigen buurt en omgeving. Uitkijken over de grenzen is ook nodig en ... een combinatie van dit lokalisme en cosmopolitisme in de beleving en het gedrag van de mensen [vormt] een onmisbaar bestanddeel van stedelijkheid en de mogelijkheid van identificatie met de stad' (Zijderveld *et al.* 1991:68). Dit neemt niet weg dat mensen de wereld vanuit hun lokale domein beschouwen, en een zekere mate van emotionele en habituele binding met buurt, wijk en stad als prettig en veilig ervaren.

In de loop van de jaren is het aantal Zoetermeerders dat in de stad geboren en getogen is en er ook is blijven wonen, sterk toegenomen. De Zoetermeerse bevolking wisselt niettemin nog steeds op vrij omvangrijke schaal van samenstelling. In het afgelopen decennium is jaarlijks een flink deel van de bevolking (van 4000 tot ruim 5000) vertrokken, terwijl zich in de meeste jaren iets meer mensen in de stad hebben gevestigd dan er zijn weggegaan. Zoetermeer heeft dus een uitermate vlottende, mobiele bevolking. Lijkt het op het eerste gezicht met zoveel nieuwkomers al lastig om te spreken van een binding aan en identificatie met de stad, waarbij sociale netwerken worden gevormd en zich een zekere mate van sociale cohesie ontwikkelt, complicerende factor was en is nog steeds dat de doorstroming binnen Zoetermeer zeer aanzienlijk is. Er is van meet af aan sprake geweest van een sterke interne geografische en sociale mobiliteit, waarbij bewoners een voorkeur aan de dag legden voor een woning in de nieuwste nieuwbouwwijk. Een aanzienlijk deel van de bevolking is dus weinig honkvast, hetgeen consequenties zou kunnen hebben voor de mate waarin bindingen met burens of in een buurt worden aangegaan dan wel bestendig. Er is echter nauwelijks langdurige leegstand. De

intrastedelijke mobiliteit heeft te maken met woonvoorkeuren en statusoverwegingen die samenhangen met de fase van de gezinscyclus. Zo trokken in de jaren zeventig nogal wat gezinnen met kinderen veelal naar laagbouwwooningen met een tuin. Maar niet iedereen had het voor het kiezen; naast mogelijkheden bestonden er ook beperkingen, vooral samenhangend met het inkomen. Opvallend is bijvoorbeeld dat blijkens een onderzoek naar de leefsituatie in Zoetermeer, inwoners van Palenstein beduidend minder tevreden waren over hun woning en woonomgeving dan inwoners van andere wijken (Nederlandse Stichting voor Statistiek 1976). Mensen met lage inkomens vestigden zich of bleven in de hoogbouw van de oudere wijken. Zo ontstonden daar ook concentraties van groeperingen met een allochtone etnische achtergrond.

Aanvankelijk telde Zoetermeer naar verhouding een gering percentage allochtone inwoners. Nog in het midden van de jaren tachtig werd het percentage buitenlanders op 2,5 procent geschat, terwijl het landelijk 3,8 procent was (Burie *et al.* 1986:172). Een groot deel van de Zoetermeesters van allochtone afkomst woonde toen, net als tegenwoordig, in Palenstein. Wie een tocht door Zoetermeer maakt, kan aan de schotelantennes die aan de balustrades van galerijflats zijn bevestigd onmiddellijk zien waar inwoners van allochtone herkomst overwegend zijn gehuisvest. De oriëntatie van etnische minderheden blijft vaak langdurig op het land van herkomst gericht, bijvoorbeeld waar het gaat om informatiestromen via satelliettelevisie.

2.5 Beelden van Suburbia

Waar grote steden lange tijd golden als Sodom en Gomorrah, kregen na verloop van tijd suburbs het stigma van 'het nieuwe kwaad' (vgl. b.v. Duany *et al.* 2000). Een eenzijdige cultuurkritische visie op suburbane woonomgevingen als saai, truttig, eenvormig, betekenisloos en zonder eigen identiteit is in de hele westerse wereld in zwang gekomen. Suburbs kenmerken zich in die optiek door geestdodende uniformiteit en conformisme. Het leven in suburbs wordt beschouwd als beschadigend voor het gezinsleven, het maatschappelijk welzijn en de geestelijke gezondheid van het individu. Suburbane jongeren zouden zich vervelen, weinig initiatieven ontplooiën en massaal overgaan tot drugsgebruik, vandalisme en criminaliteit. Deze beeldvorming staat bekend als de 'mythe van suburbia'.

Ook in de beeldvorming over nieuwe steden domineerde een negatieve toonzetting. Neologismen als blubberfase, groene weduwen, horizonvervuiling en dergelijke werden gemunt en de buitenwacht associeerde de nieuwbouw met eenzaamheid, kilheid, ongezelligheid, verveling, onpersoonlijkheid en bedrieglijke eenvormigheid waardoor het oriëntatievermogen van de mens danig op de proef wordt gesteld. Nieuwe steden zouden zelfs 'haarden van zelfmoord' zijn, al ontbrak daarvoor het bewijsmateriaal (Elich 1980:92). In Zoetermeer lag het aantal suicides tussen 1992 en 1998 bijvoorbeeld jaarlijks op gemiddeld 10 per 100.000 inwoners, voor Nederland lag dat cijfer op 9 (Bakker 1999). Anderzijds wijst een onderzoek van de GGD West-Holland uit, dat 16,5 procent van de Zoetermeesters van 50 jaar en ouder 'psychisch onwelbevinden' meldt, en dat percentage is hoger dan dat in de andere onderzochte gemeenten, Leidschendam, Voorburg en Wassenaar. Ook vereenzaming lijkt bij deze leeftijdscategorie een probleem: 35,2 procent is matig eenzaam, 7,1 procent eenzaam tot zeer ernstig eenzaam (Bakker 1999).

Nieuwe steden zouden kampen met een identiteitsprobleem: ze ontberen vaak nog een duidelijke identiteit (Zijderveld *et al.* 1991:65). Daarbij komt dat er een spanningsrelatie bestaat 'tussen, aan de ene kant, de behoefte aan betrokkenheid van bewoners op de eigen woonplaats en aan de andere kant, de duidelijke rol die een groeikern speelt in een groter geheel van een stadsgewest waarin de centrale kern van doorslaggevende betekenis is'

(ibid.:66). De stedelijkheid van groeikernen is vaak ter discussie gesteld. Blauw ziet groeikernen als suburbs, die hij definieert als zich buiten het grootstedelijk gebied bevindende maar er economisch en cultureel sterk mee verbonden stedelijke woongebieden (Blauw 1986). Voormalige groeikernen zijn minder multifunctioneel dan de meeste organisch gegroeide steden (De Bruijne en Knol 2001).

Zoetermeer gold al snel als een schrikbeeld voor het suburbane wonen: termen als slaapstad, betonstad of flatstad domineerden. Daar waren ook redenen voor. Aanvankelijk was de woonfunctie van de nieuwe stad verreweg het belangrijkste in vergelijking met de werkfunctie. Geheel in overeenstemming met de destijds heersende denkbeelden over woningbouw bepaalden woontorens en massieve galerijflats met tien en meer verdiepingen het aanzicht van de stad in wording. Er ontstond echter al snel weerzin en weerstand tegen de hoogbouw. In overeenstemming met de wensen van Nederlanders in het algemeen wilden ook Zoetermeesters een huis met een tuin en verfoeiden zij de in het oog springende 'blokkendozen' en de daarmee gepaard gaande 'horizonvervuiling'. Nog voordat met de bouw begonnen was, verklaarde negentig procent van de plaatselijke bevolking zich tegen grootschalige hoogbouw. Ook de gemeenteraad kende ernstige twijfels over hoogbouw, maar stemde er desondanks mee in. Toen de galerijflats eenmaal begonnen te verrijzen, nam het verzet ertegen alleen maar toe (Van Gent 1999:2.12). Reeds in het begin van de jaren zeventig leidde dit tot een bijstelling van de gemeentelijke plannen. Het percentage hoogbouw in de wijk waarvan de bouw reeds was begonnen (Palenstein en Driemanspolder) werd gereduceerd, terwijl volgende wijken overwegend in laagbouw en gestapelde laagbouw werden uitgevoerd. Tegenover grootschaligheid kwam nuancering, detail en variatie te staan: 'Het is de tijd van het centraal stellen van de mens, de praatgroepen en de medezeggenschap' (Van Gent en Boelema 1985:488).

Inspraak raakte in en (toekomstige) bewoners maakten hun wensen luid en duidelijk kenbaar. In wijken die vanaf het midden van de jaren zeventig tot stand kwamen - Buytenwegh de Leyens en Seghwaert - sprong de omslag in het denken duidelijk in het oog. Woonerven met kronkelende straatjes, spoorbielzen in de tuin en een grote variatie in bouwhoogte en dakvormen bepaalden het beeld. Maar op deze bouwstijl kwam weer kritiek van architecten en stedenbouwkundigen, die van 'truttigheid' spraken en een zakelijker bouwstijl voorstonden (Grünhagen 1991:56). In Noordhove, waaraan in 1985 met de bouw is begonnen, is de strakke bouwstijl duidelijk te herkennen. De wijk heeft lange, rechte wegen met uitgestrekte blokken eengezinswoningen en lage flats die weinig architectonische variatie vertonen, maar kent wel veel water en groen. Rokkeveen (gebouwd vanaf 1987) is weer speelser van opzet en kent wel veel variatie. In de vorm van *urban villas* is ook gebruikgemaakt van hoogbouw.

Al is er bij het concept van Zoetermeer van uit gegaan dat deze nieuwe stad een eigen, zelfstandige entiteit zou moeten vormen die geen buitenwijk of slaapstad van Den Haag mocht zijn, dat wil nog geenszins zeggen dat de beeldvorming met de bedoeling overeenstemt. Zoals Boelema constateert kan er qua omvang wel van een stad worden gesproken, maar subjectief mankeert er nog wel wat aan 'dat imago van Zoetermeer als stad' (1987:23). Dit in tegenstelling tot een qua bevolkingsomvang vergelijkbare, maar 'organisch gegroeide' stad als Delft. Zoetermeer heeft dan ook binnen een generatie de sprong van dorp naar stedelijke nederzetting gemaakt, terwijl er van een gedifferentieerd woningbestand en een gedifferentieerde bevolkingsopbouw onvoldoende sprake is: er is een nadruk op gesubsidieerde woningbouw; op wijkniveau komen te veel eenvormige woonbuurten voor en de bevolkingsopbouw is onevenwichtig. Boelema concludeerde in 1987 dan ook: 'Het imago van een in hoogbouw opgetrokken slaapstad, een relict van de eerste fase van de uitgroei, is Zoetermeer nog niet kwijt' (1987:24).

Imago's zijn inderdaad taai en je komt er dus niet makkelijk vanaf. Zoetermeer heeft lange tijd te kampen gehad met de 'New Town Blues', zoals Colin Ward (1993:113) dat noemt: een beeld van verveling, eenzaamheid, ontevredenheid met de monotone omgeving en zorgen over geld. Het beeld stemt echter nauwelijks overeen met de werkelijkheid. Voor de buitenwacht doet dat er evenwel niet toe. 'Een gelukkige groene gevangenis', kopte *de Volkskrant* op 28 februari 1996 in een artikel over Zoetermeer. De reputatie van de stad als een slaapstad waar niets gebeurt bleek buitengewoon hardnekkig. Overigens wees een onderzoek van hetzelfde dagblad een jaar eerder uit, dat Zoetermeer na Haarlem als de meest geliefde stad om te wonen uit de bus kwam. Vooral het gevoel van veiligheid was er groot.

Het negatieve imago van Zoetermeer weerhield belangstellenden er dus allerminst van om zich in de nieuwe stad te vestigen, zoals hiervoor al duidelijk is geworden. Opvallend is juist dat nieuwkomers al snel een hoge mate van tevredenheid met hun woonomgeving aan de dag legden (Elich 1980:3). Zij koesterden de ruimte, rust en veiligheid die zij in de woonplaats van herkomst – vaak Den Haag – misten. Er is over nieuwe steden aan de positieve kant van de beeldvormingsschaal dan ook wel gezegd dat ze 'the locating of the Garden of Eden within one hour commuting time from Sodom and Gomorrah' zijn (Allen 1977:4). Ondanks de negatieve stereotypen zijn nieuwe steden en nieuwbouwwijken voor velen een populaire vestigingsplaats.^v Er ontstaat in de regel een *run* op nog te realiseren woningen op deze locaties. Aan het tot de 'eerstelingen' in een wijk behoren wordt zelfs enig prestige ontleend. Uit woonsatisfactie-onderzoeken blijkt, dat de inwoners van Zoetermeer ook in recente jaren uitermate tevreden over hun woning en woonomgeving zijn. In 1996 gaf bijvoorbeeld ongeveer de helft van de ondervraagden een acht of meer voor de kwaliteit van de woning en de woonomgeving – waarbij onder andere is gelet op sociale veiligheid, verkeersveiligheid, onderhoud en omgeving, de aanwezigheid van groen en speelmogelijkheden en de nabijheid van openbaar vervoer en winkels. De gemiddelde rapportcijfers waren een 7,4 voor de woning en een 7,5 voor de woonomgeving (Over wonen 1996). Voor de bewoners zelf lijkt er derhalve weinig aan de hand waar het gaat om het imago of de identiteit van de stad. Toch leggen velen een ambivalente houding aan de dag, een houding die ook in andere nieuwe steden als Almere en in buitenwijken is gesignaleerd (Schuyt en Deben 2000; Reijndorp *et al.* 1998). Aan de ene kant wil men graag in de nieuwe stad wonen, aan de andere kant schieten nogal wat bewoners in de verdediging als ze gevraagd wordt hun keuze te motiveren. Ze legitimeren deze vaak door te wijzen op de voordelen voor de opgroeiende kinderen.

Het gemeentebestuur realiseerde zich dat er het een en ander aan het imago van Zoetermeer viel te verbeteren. Het begon in het midden van de jaren tachtig een tegenoffensief. In een speciale, elf pagina's tellende advertentiebijlage in *Elsevier* werd de moderne, frisse en ruime uitstraling benadrukt, terwijl niet werd nagelaten te wijzen op de centrale ligging en de goede – filevrije – bereikbaarheid van de stad. Het gemeentebestuur nodigde voorts eind jaren tachtig het Urban Land Institute (ULI) uit Washington D.C. uit om een visie te ontwikkelen wat er in dit opzicht te verbeteren viel. Het ULI benadrukte dat er nieuwe initiatieven genomen moesten worden om de inwoners trots op hun stad te maken en het beeld naar buiten te verbeteren. De in 1992 gehouden tuinbouwtentoonstelling Floriade, met miljoenen bezoekers uit binnen- en buitenland, was daarvan een voorbeeld. Via de nog steeds bestaande Stichting Floravontuur, die de Floriade destijds publicitair begeleidde, wordt gepoogd de naamsbekendheid van Zoetermeer in het buitenland te vergroten.

Een gemeente die kampt met een imago probleem zal ook proberen om via glanzende brochures en gevleugelde slogans iets te doen aan *city marketing*. We zien dat bij alle voormalige groeikernen, en ook Zoetermeer heeft wat dit betreft een duit in de zak gedaan. Wat als een gebrek aan identiteit wordt gezien moet krampachtig worden bestreden. Onder de sympathieke slogan 'Zoetermeer - stad tussen de parken' beoogde het gemeentebestuur sinds

1994 een complete woonstad in het groen, voor de burgers, met de daartoe benodigde vitaliteit, dynamiek en voorzieningen maar ook een stad die geborgenheid zou bieden. Voor wat de gemeente wilde uitstralen leek dit een pakkende en passende leus, die een goede mogelijkheid tot identificatie bood.^{vi} De slogan is in 2000 echter vervangen door het veel zakelijker en vrijblijvender ‘Zoetermeer *steeds* ondernemend’. Hierbij wordt verwezen naar het stedelijke en dynamische karakter van de stad, maar welke zichzelf respecterende stad in Nederland met 100.000 of meer inwoners is nu niet dynamisch en ondernemend? Als onderscheidend kenmerk is de slogan daarom enigszins vaag en draagt ze bij aan het ‘diffuse imago’ waarvan het jaarverslag over 1999 rept.^{vii}

In zijn oudejaarsboodschap van 1995 stelde burgemeester Luigi van Leeuwen: ‘het gemeentebestuur, het bedrijfsleven, de maatschappelijke groeperingen, het verenigingsleven en last but not least onze burgers dragen allen bij om de stad een eigen gezicht te geven, levendig te maken, karakter te geven. Zij zijn ook medeverantwoordelijk voor de “civic spirit” ofwel burgerzin en burger trots. ... Het gaat om het versterken van de identiteit van de stad en de samenleving, het versterken van de sociaal-culturele verbanden, het vermogen om de burger te motiveren ook te investeren in zijn stad’ (Jaarverslag 1995:26). Deze oproep tot betrokkenheid en gedeelde verantwoordelijkheid weerklinkt ook in het *mission statement* van de gemeente, waarin bovendien het streven naar een optimaal leefklimaat wordt benadrukt. Op welke terreinen en langs welke wegen wil de gemeente Zoetermeer haar ambities voor de toekomst gestalte geven?

2.6 Ambities voor de toekomst

De gemeenteraad van Zoetermeer heeft bij haar aantreden in 1998 een basisprogramma opgesteld, waarin zes thema’s centraal staan: 1) verbetering van de leefbaarheid middels wijkbeheer en ‘vraaggestuurde’ wijkactieplannen; 2) verbetering van de veiligheid in de leefomgeving; 3) bestrijding van armoede; 4) herstructurering van de stad; 5) vernieuwing van het grondbeleid en 6) streven naar een open bestuursstijl. Deze thema’s raken alle in meerdere of mindere mate aan kwesties rond de sociale infrastructuur.

Dat geldt ook voor een ander gemeenteplan, de *Toekomstvisie voor de gemeente Zoetermeer tot 2025*, waarin een accent wordt gelegd op een schone, veilige en complete stad. Ze is tot stand gekomen na consultatie van de bevolking, bedrijven en instellingen via een inspraak- en communicatiecampagne in 1998. In de Toekomstvisie blijft de bestaande stedenbouwkundige structuur uitgangspunt, met een concentratie van werkgelegenheid rond bestaande en nog te realiseren infrastructuur, een levendiger, ‘metropolitaan’ centrum en rustige afwisselende woonwijken. Verder wordt onder meer gestreefd naar: een versterking van het leefklimaat door onder andere uitbreiding van groen- en recreatievoorzieningen, door een gericht beleid op het gebied van preventie en repressie, sociale structuur en gebouwde omgeving; een versterking van de binding aan en de culturele identiteit van de stad, het aantrekken van extra arbeidsplaatsen, duurzame oplossingen voor herstructureringsproblemen, een verbetering van de verbindingen zowel tussen de wijken als naar omliggende steden. Met deze plannen streeft de gemeente ‘een dynamische stad met een eigen identiteit’ na, en ‘door deze ambitie met trots en overtuiging uit te dragen wordt ook gewerkt aan de profilering van de stad’ (*Zoetermeer magazine*, september 1999).

De ideeën die aan de Toekomstvisie ten grondslag liggen, zijn verder uitgewerkt in het *Masterplan 2025*. Een van de belangrijke elementen is het plan om na de voltooiing van de wijk Oosterheem in 2009, Rokkeveen met 6000 woningen verder uit te breiden in de richting van Berkel tot aan de Rotte, deels op wat nu nog grondgebied van de gemeente Bleiswijk is. Vanwege de gezinsverdunding zal er in de nabije toekomst een behoefte aan meer woningen

zijn, ook wanneer de Zoetermeerse bevolking zich stabiliseert rond de 130.000 inwoners. De uitbreiding van Zoetermeers territorium zal niet zonder slag of stoot gaan, want de buurgemeenten Bleiswijk en Berkel en Rodenrijs hebben al boos gereageerd.

Ook in het Masterplan wordt de identiteitskwestie aan de orde gesteld. Er wordt gesproken van een ‘schrone “culturele identiteit”’ (Masterplan 2001:18), terwijl die identiteit van groot belang is voor de binding aan en de trots op de stad: ‘Om dit te bereiken legt Zoetermeer de nadruk op de ontwikkeling van een eigen stedelijke cultuur in de brede betekenis van het woord. De ingrediënten daarvoor zijn: toegankelijke voorzieningen en activiteiten, sociale binding en actief burgerschap en een leefbare, veilige stad. Belangrijk voor Zoetermeer is echter dat vooral voorzieningen en activiteiten die kunnen gelden als de “onderbouw” van de stedelijke cultuur bevorderd moeten worden: gezelligheid, ontmoeting, ontspanning en recreatie’ (ibid.). Het accent in het Masterplan ligt echter op de infrastructurele ontwikkeling, en met name op een zogenaamde ladderstructuur in het wegennet om de bereikbaarheid te vergroten. In de hoofdstukken die volgen, zullen wij op grond van ons empirische onderzoek een aantal suggesties doen om ook de sociale en culturele component sterker in de toekomstplannen te betrekken.

Hoofdstuk 3. Sociale samenhang in een suburbane stad

3.1 Inleiding

Binding, participatie en identificatie met het lokale of sublokale niveau lijken in een wereld waarin mobiliteit en telecommunicatie (telefoon - al dan niet mobiel -, internet, e-mail) van groot belang zijn geworden geen vanzelfsprekendheid meer. Sociale netwerken strekken zich over een groot geografisch gebied uit. De relatie tussen vrijetijdsbesteding en woonomgeving is bijvoorbeeld afgenomen en ook de oriëntatie op voorzieningen is al lang niet meer buurtgebonden. De postmoderne stedeling wordt ook wel een 'netwerkstedeling' genoemd: hij stelt zijn eigen stad samen uit een groot aantal bestemmingen en functies in een wijde omgeving. Voor sport of recreatie gaat hij naar de ene plaats, voor winkelen naar een andere, hij werkt in een derde en zijn dagelijkse boodschappen haalt hij nu eens in de buurt, dan weer in het stadscentrum. De auto verschaft hem deze vrijheid.

Dit alles betekent niet dat er geen enkele relatie meer bestaat met een eigen, plaatselijk netwerk. De mate van binding aan, participatie in en identificatie met de stad Zoetermeer van haar bewoners lijkt zelfs in het algemeen sterk. Uit onze internet-enquête blijkt, dat 81% van de respondenten zich (zeer) in Zoetermeer thuis voelt. Het meest recente leefbaarheidsonderzoek van de gemeente laat zien dat 31 procent van de Zoetermeerse bevolking voornamelijk contact heeft met de mensen in de buurt waarin zij wonen, en nog eens 43 procent met mensen elders in de stad. De rest (26 procent) zoekt de contacten overwegend buiten Zoetermeer (Onderzoek leefbaarheid, 2001:62). Bovendien zien veel inwoners de stad als een conglomeraat van wijken en buurten, dat Zoetermeer een 'dorps' karakter geeft. Verschillende keren kregen wij te horen dat Zoetermeer een 'stadsdorp' of een 'dorpsstad' is. En deze karakterisering wordt allerminst in negatieve zin gebruikt, maar eerder in waarderende. Een 70-jarige man zegt: 'Eigenlijk is elke wijk in Zoetermeer een dorp.' Een respondent van onze internet-enquête noemt Zoetermeer 'een uit de hand gelopen dorp'. In het 'echte' dorpsgedeelte van Zoetermeer is het 'dorpsgevoel' het sterkst: daar woont ook het gros van de 'Zoetermeerdenaren', zoals inwoners zich noemen die hun hele leven in Zoetermeer hebben gewoond, ook al voordat de grote uitbreiding begon.

Tevredenheid over de buurt waarin men woont en de eigen woonsituatie overheerst. Sinds de invoering van de zogenaamde leefbaarheidsmonitor in 1997 is dit gebleken. Zo worden de winkel- en groenvoorzieningen, de rust en de ruimte, de prijs/kwaliteitsverhouding van de woningen en de goede verbindingen gewaardeerd. Gemiddeld 78 procent van de Zoetermeerders geeft aan enigszins tot zeer gehecht te zijn aan de buurt waarin men woont (Onderzoek leefbaarheid, deelrapport sociale cohesie 1999).^{viii} Waar het echter de sociale cohesie in Zoetermeer betreft is de score aanzienlijk lager. In 1997 lag deze op 6,0; in 1999 op 5,9 en in 2001 weer op 6,0 (op een tienpuntsschaal – gekeken is naar vier dimensies: elkaar kennen, prettig met elkaar omgaan, saamhorigheid en thuisvoelen bij buurtgenoten) (Onderzoek leefbaarheid 1997, 1999, 2001). Debet daaraan is vooral dat men aangeeft elkaar nauwelijks te kennen. Overigens wijken deze cijfers niet af van de gemiddelden van steden die onder het grotestedenbeleid vallen.^{ix} Jegens het gemeentelijke apparaat heerst enig wantrouwen ('de gemeente doet te weinig', 'de gemeente betreft bewoners te weinig bij veranderingen in de buurt'), een houding die ons inziens echter vooral is toe te schrijven aan onbekendheid met het werkterrein en de verrichtingen van de gemeente.

Met ruim 1250 verenigingen en stichtingen lijkt de sociale participatie op voorhand niet slecht. Ook het grote aantal vrijwilligers – naar schatting ruim 20.000 - doet vermoeden dat Zoetermeer geen stad is waar het aan sociale bindingen en verantwoordelijkheidsbesef zou

ontbreken.^x In 1995 is in Zoetermeer begonnen met een nieuwe vorm van wijkbeheer, waarbij elke wijk een eigen wijkpost met een wijkmanager heeft gekregen. De wijkposten vormen een belangrijk instrument waar het gaat om de leefbaarheid en veiligheid in de wijken en de wijkteams proberen inwoners zoveel mogelijk bij kwesties die de wijk aangaan te betrekken (zie hoofdstuk 5). Toch is de betrokkenheid bij het reilen en zeilen van stad en wijk er naar onze indruk slechts bij een gering deel van de inwoners. Velen leggen een onverschillige of afzijdige houding aan de dag. 'Eigen erf eerst' lijkt de dominante attitude. Wat daarbuiten plaatsvindt is een zaak van de gemeente en andere partijen. Maar per wijk bestaan er verschillen. Laten wij echter niet te veel vooruitlopen op conclusies, en ons vizier eerst op de drie wijken die in ons onderzoek centraal staan richten. Elk van deze wijken vertegenwoordigt een specifieke fase van de stedenbouwkundige ontwikkeling van Zoetermeer en is daar tot op zekere hoogte exemplarisch voor. Palenstein wordt vooral gekenmerkt door hoogbouw, Seghwaert door de kleinschaligheid van de jaren zeventig en Rokkeveen door de rationele stedenbouw van de jaren tachtig en negentig. Wij beginnen met een profielschets van de sociale samenstelling van Palenstein, Seghwaert en Rokkeveen en gaan vervolgens dieper in op de thematiek van de sociale infrastructuur en de sociale cohesie in elk van deze wijken. Hoe staat het met het sociale weefsel in deze wijken en op buurtniveau? Het accent zal liggen op Palenstein, omdat in die wijk de 'probleemdimensie' waarop wij ons in het onderzoek zouden concentreren, het sterkst voordoet.

3.2 Sociaal profiel van drie wijken

Palenstein

Begin 2001 telt de wijk Palenstein bijna 6300 inwoners, van wie ruim 4500 in de hoogbouw. De bevolkingsdichtheid is ruim 72 inwoners per hectare, de woningdichtheid ongeveer 36 per hectare. Van de wijkbevolking is 42,6 procent allochtoon.^{xi} Zes procent van de Palensteyners is in Suriname geboren, vier procent op de Nederlandse Antillen. Allochtonen zijn sterk in de hoogbouw van Palenstein geconcentreerd: van de inwoners daar is bijna 40 procent in het buitenland geboren (tegen nog geen 10 procent in de laagbouw). Ten opzichte van Zoetermeer als geheel vertoont de leeftijdsopbouw in Palenstein een lichte oververtegenwoordiging van 25-35 en 60-90 jarigen. Bijna 19 procent van de bevolking is jonger dan 14 jaar, 17,5 procent is ouder dan 65 jaar (voor heel Zoetermeer 10,6 procent). Het relatief hoge percentage ouderen is onder meer toe te schrijven aan de aanwezigheid van De Schoutenhoek, een seniorencomplex van 321 eenheden. De gemiddelde leeftijd is 38,1 jaar (voor Zoetermeer als geheel 36,4 jaar). Palenstein telt 33 procent alleenstaanden, een hoog percentage, want Zoetermeer heeft als geheel ongeveer 20 procent alleenstaanden. Alleenstaanden zijn vooral in het hoogbouwgedeelte te vinden (sociale woningbouw). Het percentage eenoudergezinnen als percentage van de bevolking is 7,5 procent (als percentage van de huishoudens 15,8 - voor Zoetermeer als geheel is het percentage 13). De wijk heeft relatief veel (langdurig) werklozen, gepensioneerden, arbeidsongeschikten en ontvangers van bijstandsuitkeringen. 46 Procent van de huishoudens ontvangt huursubsidie. Het gemiddelde besteedbaar inkomen per huishouden in de wijk ligt aanzienlijk lager dan in de rest van Zoetermeer. Tweederde van de huishoudens heeft een netto inkomen lager dan fl. 4000. Waar in heel Zoetermeer 4,1 procent van de bevolking een ww-uitkering ontvangt, ligt dit percentage in Palenstein op 12,6 (alleen in Meerzicht is het percentage met 12,9 hoger). De inkomens en het opleidingsniveau liggen er lager dan in Zoetermeer als geheel. Het percentage koopwoningen is klein (ongeveer 17 procent) en geconcentreerd in Palenstein-Laag. Kijken we naar de gemiddelde woonduur, dan is die voor Palenstein-Hoog 4,7 jaar, voor Palenstein-Laag 14 jaar. Degenen die in de laagbouw wonen, zijn zeer tevreden met hun woonsituatie. Er is geen andere buurt in de stad

waar bewoners gemiddeld zo lang blijven wonen. De gemiddelde woontijd in de hoogbouw van Palenstein is daarentegen het kortst van alle Zoetermeerse buurten.

Seghwaert

De wijk Seghwaert telt begin 2001 ongeveer 18.700 inwoners. De bevolkingsdichtheid is ruim 86 inwoners per hectare, de woningdichtheid bijna 33 per hectare. Van de wijkbewoners is 21,3 procent allochtoon – van wie ongeveer de helft ‘niet-westers allochtoon’. Van de Seghwaertse bevolking is 3,3 procent in Suriname geboren. Het percentage jongeren onder de 14 jaar is 19,7 procent, terwijl het aandeel ouderen van 65-plus 7,3 procent is (met een sterke concentratie in de Tuinenbuurt). De gemiddelde leeftijd is 34,9 jaar (Zoetermeer 36,4 jaar). Ten opzichte van heel Zoetermeer is er een kleine oververtegenwoordiging van 45-55 jarigen. Seghwaert telt bijna 19 procent alleenstaanden (Zoetermeer ca. 20 procent). Vooral in de Tuinen- en Gaardenbuurt wonen veel alleenstaanden. Het percentage eenoudergezinnen is 3,6 procent van de bevolking (als percentage van de huishoudens 10,2 - voor Zoetermeer als geheel is het percentage 13). Het gemiddelde netto huishoudensinkomen ligt overwegend in het middensegment; ongeveer 62 procent van de huishoudens verdient een netto maandsalaris tussen fl. 3000 en fl. 6000. Van de inwoners van de wijk ontvangt 3,1 procent een ww-uitkering (Zoetermeer 4,1 procent). 22,6 Procent ontvangt individuele huursubsidie. Van het woningbestand is 47,7 procent koopwoning. De gemiddelde woontijd in Seghwaert ligt rond de 8,5 jaar, zonder in het oog springende verschillen tussen de onderscheiden buurten (Tuinen, Parken, Vaarten, Sloten, Gaarden, Akkers). De wijk bestaat korter dan Palenstein-Laag, zodat het verschil ten opzichte van deze buurt niet zo opmerkelijk is.

Rokkeveen

In Rokkeveen, veruit de grootste wijk in Zoetermeer, wonen begin 2001 bijna 24.500 mensen. De bevolkingsdichtheid is ongeveer 65 inwoners per hectare, de woningdichtheid circa 22 per hectare. 20,4 Procent van de wijkbewoners is allochtoon – van wie iets minder dan de helft westers-allochtoon. Van de Rokkeveeners is 3,5 procent in Suriname geboren. Rokkeveen is een ‘jonge’ wijk, in 2000 goed voor ongeveer een kwart van alle geboortes in Zoetermeer. 27,1 Procent van de bevolking is jonger dan 14 jaar. Het aandeel ouderen (65-plus) is 7,9 procent. Relatief veel ouderen wonen in Rokkeveen-Midden, terwijl de Hoekstraparkbuurt opvallend veel kinderen van jonger dan 14 jaar telt (ruim 44 procent). Ten opzichte van heel Zoetermeer bestaat er een oververtegenwoordiging van 35-45 jarigen. De gemiddelde leeftijd is 33 jaar (Zoetermeer 36,4 jaar). Rokkeveen heeft 11 procent alleenstaanden (Zoetermeer 20 procent), met een concentratie in de Hoekstraparkbuurt. Het percentage eenoudergezinnen is 2,8 procent van de bevolking (als percentage van de huishoudens 7,5 - voor Zoetermeer als geheel is dit percentage 13). Ruim 62 procent van de huishoudens heeft een netto inkomen van fl. 4000 of meer. Slechts 2,3 procent van de Rokkeveeners ontvangt een ww-uitkering. 16,5 Procent ontvangt individuele huursubsidie. Iets meer dan 65 procent van het woningbestand is koopwoning. Uitspraken over de gemiddelde woontijd in Rokkeveen zijn niet zinvol, omdat een deel van de wijk nog maar sinds kort bestaat. Ook in Rokkeveen zoekt men zijn vertier, net als in Seghwaert, vooral in en om de eigen woning.

3.3 Palenstein: een kwestie van imago?

‘Palenstein. De naam alleen al roept visioenen op van monotone grauweheid, criminaliteit en verloedering.’ Met die woorden opent een artikel in de *Zoetermeersche Courant* van 16 december 2000. Het imago van Zoetermeers oudste nieuwbouwwijk laat duidelijk te wensen over. Palenstein staat in Zoetermeer bekend als een ‘achterstandswijk’ en ook wel als

‘probleemwijk’. Hier woont het minst draagkrachtige deel van de plaatselijke bevolking, de werkgelegenheid op wijkniveau is gering en het aandeel etnische minderheden is het hoogst van de stad. In de leefbaarheidsonderzoeken van de gemeente scoort Palenstein op vrijwel alle fronten slecht – vaak het slechtst van alle wijken in Zoetermeer (Onderzoek leefbaarheid 1997, 1999, 2001). De wijk als geheel ontbeert een aantal basisvoorzieningen zoals een postkantoor, een bank of pinautomaat, een huisarts en een apotheek. Anders dan in de andere wijken ontbreekt een gezondheidscentrum. Wel is er sinds 2001 - opnieuw - een consultatiebureau.

Met enige nadruk dient te worden gesteld dat ‘achterstandswijk’ een relatief begrip is. Naar lokale maatstaven heeft de bevolking van Palenstein inderdaad een sociaal-economische achterstand op de ‘gemiddelde inwoner van Zoetermeer’, maar vergeleken met achterstandswijken in grote steden als Amsterdam, Rotterdam en Den Haag is de bevolking van Palenstein aanzienlijk beter af. Toch geldt Palenstein als een wijk met een lage sociale status (vgl. De Bruijne en Knol 2001:98). De perceptie van buurtproblemen door overlast – *in casu* criminaliteit, verloedering, vervuiling en samenscholing - is er groter dan in de meeste andere wijken (Buytenwegh uitgezonderd), en de sociale kwaliteit van de buurt wordt het laagst van heel Zoetermeer geacht (Sociale Atlas 2001:66, 83). In de leefbaarheidsmonitor 2001 scoort Palenstein slechter dan andere wijken waar het gaat om de waardering voor de buurt (6,2 tegen 7,6 gemiddeld in Zoetermeer), terwijl het thema sociale cohesie als waardering een 5,0 krijgt (Zoetermeer 6,0) (Onderzoek leefbaarheid 2001). Er zou weinig saamhorigheidsgevoel in de buurt bestaan, mensen zouden elkaar nauwelijks kennen, niet prettig met elkaar omgaan en velen voelen zich er niet thuis. Er dient echter een duidelijk onderscheid te worden gemaakt tussen Palenstein-Hoog en Palenstein-Laag. In het laatstgenoemde deel van de wijk, waar overwegend woningwetwoningen in laagbouw staan, zijn de bewoners zeer honkvast en tevreden over hun woonsituatie. Zij voelen zich meer bij de wijk Dorp horen dan bij het hoogbouwgedeelte van Palenstein. Waar maar liefst 84 procent van de bewoners in het laagbouwgedeelte aangeeft enigszins tot zeer gehecht te zijn aan de buurt, ligt dat percentage voor de hoogbouw op slechts 52 (Onderzoek leefbaarheid, deelrapport sociale cohesie 1999).

Al in 1980 was duidelijk dat het aantal verhuisbewegingen vanuit Palenstein-Hoog naar nieuwere wijken met meer laagbouw groot was. De wijk werd min of meer als een ‘doorgangshuis’ gebruikt (Elich 1980:69). Het grote verloop zou er blijven bestaan. De migratie was selectief: wie het zich kon veroorloven vertrok, waardoor er in het hoogbouwgedeelte van Palenstein – en dan met name in de galerijflats – door een concentratie van lage inkomens sprake was van sociale declassering. Bovendien nam het percentage etnische minderheden en alleenstaanden toe. Leegstand kon worden voorkomen door een alert woonruimteverdelingsbeleid te voeren, maar al in het midden van de jaren tachtig werden problemen als vandalisme, zwerggroepen en criminaliteit gesignaleerd, en werd voorgesteld verbeteringen in de galerijflats aan te brengen en deze te voorzien van bewaakte toegangen om te veiligheid te vergroten (Burie *et al.* 1986:174-175). De verbeteringen zijn in de loop van de tijd ook doorgevoerd. Het hoge verloop in met name de galerijflats vond zijn oorzaak in de relatief hoge huren, de matige kwaliteit van de woningen, de slechte isolatie en de daarmee gepaard gaande geluidoverlast en hoge stookkosten. Bovendien is de sociale status van huurflats in de afgelopen drie decennia sterk gedaald (De Bruijne en Knol 2001:7).

In 1996 besloten de gemeente en de drie grootste woningcorporaties in Zoetermeer de situatie nader te laten onderzoeken. Uit dit in 1998 uitgevoerde onderzoek bleek dat de galerijflats in Palenstein steeds minder in trek waren en dat de kwaliteit van de leefbaarheid onder druk stond. Er zou sprake zijn van een geringe sociale controle, verloedering, vandalisme, criminaliteit en gevoelens van onveiligheid. Ongeveer twintig procent van de bewoners vertrok er jaarlijks en het voorzieningenniveau werd door de wijkbewoners in het

algemeen onvoldoende bevonden. Overigens was er ook sprake van achterstallig onderhoud van één van de corporaties (Vestia), waaraan pas na felle acties van de bewoners in 1998 iets werd gedaan. Nog steeds beoordelen velen het onderhoud van de woningen echter als onvoldoende.

Volgens de gemeente Zoetermeer is er in Palenstein sprake van drie vraagstukken: een woningmarktvragestuk, een sociaal-maatschappelijk vraagstuk en een ruimtelijke ordeningsvragestuk. Het eerste hangt samen met de kwaliteit, het aantal en de belangstelling voor de woningen. De kwaliteit van de galerijflatwoningen is matig, de belangstelling ervoor loopt terug en de woontuur is relatief kort. Daardoor ontstaat er weinig binding met andere bewoners of met bijvoorbeeld sportverenigingen. Ook de kwaliteit van de woonomgeving wordt door de wijkbewoners laag gewaardeerd. Ten aanzien van het tweede vraagstuk is er sprake van een concentratie van allochtonen, huishoudens met een laag inkomen of een uitkering en geringe kansen op de arbeidsmarkt. Met betrekking tot het derde vraagstuk is het zo dat de ruimtelijke structuur van Palenstein haaks staat op de structuren van de omliggende wijken, de doorgaande fietsroutes allemaal om Palenstein heen liggen en het autoverkeer niet goed is aangesloten op de omringende wijken. Verder bevinden de scholen zich geïsoleerd in het noordoosten van de wijk. Ondanks eerdere gezamenlijke inspanningen van bewoners, gemeente, corporaties, scholen, Bovos en de politie bleven duurzame verbeteringen uit.^{xiii} Het woongenot bij bewoners nam af, de inkomenspositie verslechterde, de verhuismobiliteit nam toe en op het gebied van de leefbaarheid en de kwaliteit van het wonen bleven problemen bestaan. Het aantal inwoners van Palenstein loopt al sinds 1975 – toen er nog bijna 8100 mensen woonden – terug, terwijl dat in Zoetermeer steeds toenam.

Besloten werd maatregelen te treffen. Op 21 februari 2000 nam de gemeenteraad van Zoetermeer het plan van aanpak voor de Wijkontwikkeling in Palenstein aan, met als belangrijkste doelstelling dat Palenstein een aantrekkelijke wijk moet worden om in te wonen, te leven, te werken en te winkelen. Zowel de gemeente als de woningcorporaties kwamen tot de conclusie dat een groot gedeelte van de hoogbouw in fases gesloopt zou moeten worden om tot radicale verbeteringen en meer variatie aan woonmilieus te kunnen komen. Het gaat daarbij om de galerijflats, en niet om de vier woontorens van twintig lagen die de wijk telt. Een substantieel deel sociale huurwoningen (gedacht wordt aan 30 procent) zou voor de 1100 te slopen flatwoningen, alle in het bezit van de woningcorporaties Vestia, Vidomes en De Goede Woning, teruggebouwd moeten worden. Een en ander hangt op de financiële haalbaarheid van de plannen. Mocht de herstructurering van de grond komen, dan zal voor de te slopen galerijflats een mix van huur- en koopwoningen, goedkoop en duur, hoog- en laagbouw terugkomen. Verder dient de presentatie van het winkelcentrum Croesinckplein verbeterd te worden, moet de werkgelegenheid in de wijk op termijn worden verdubbeld, worden de vier basisscholen samengevoegd in twee clusters en komt er een volwaardige sporthal in de plaats voor de drie bestaande gymnastieklokalen. Ten slotte zou er een passend welzijnsaanbod voor alle leeftijdsgroepen moeten komen: armoedebestrijding, het vinden van werk, opvoedingsondersteuning en onderwijs, gezondheidszorg, sport en vrije tijd en aandacht voor minderheden, mogelijkheden voor kinderopvang, basisonderwijs, sociaal-culturele activiteiten, sport en spel en zorgvoorzieningen. Eén van de betrokken wethouders: 'Je moet de bevolking proberen vast te houden. Je moet er langer wonen om je te hechten, te investeren in de wijk, iets doen met je burens. Het moet geen doorgangshuis zijn.'

De al langer bestaande geruchten dat de gemeente plannen zou hebben om Palenstein op de schop te nemen, hebben tot veel onrust, onzekerheid en wantrouwen bij de wijkbewoners geleid. Dit ondanks het voornemen van gemeente en corporaties om bewoners zo veel mogelijk bij de plannen te betrekken. Velen vragen zich af of hun woning gesloopt zal worden, of het nog wel zin heeft iets aan de woning te doen en of zij over een aantal jaren nog in de wijk zullen wonen. Bovendien weet men wat men heeft, niet wat men krijgen zal. Een

wat oudere vrouw met een AOW-uitkering zegt bijvoorbeeld: 'Ik ga niet meer behangen en witten, want misschien doe ik dat voor niks. Maar eigenlijk zit ik hier wel goed, ik heb een mooie flat met een lage huur en nog huursubsidie en waar kom ik straks terecht en wat moet ik dan wel niet betalen?' Een andere vrouw vertelt: 'Je weet niet wat er gaat gebeuren. Ze maken mensen van streek. Na twee bijeenkomsten [in de wijkpost] weet je nog niks.' Ook zij vindt het in Palenstein goed en goedkoop wonen: 'Zo'n huis krijg ik nergens meer.' Desondanks klagen beiden steen en been over de verloedering in de buurt en op de galerijen en in de liften van de flats.

Bij een inloopavond van de PvdA in het wijkcentrum op 3 juli 2001 bleek dat ongeveer de helft van de aanwezigen nooit uit Palenstein zou willen verhuizen. Zij menen wel dat het voorzieningenniveau voor met name ouderen en minder validen verbeterd zou moeten worden. De andere helft vindt het woonklimaat beneden peil en zou graag willen verhuizen. Deze tweedeling in de mening van de bewoners bestaat ook ten aanzien van sloopplannen. Sommigen juichen die toe, anderen zijn faliekant tegen. Uit een in juni 2001 gehouden enquête van de Socialistische Partij zou blijken dat van degenen die in Palenstein willen blijven wonen, zelfs tweederde tegen sloop is. De voorstanders behoren naar onze indruk tot een categorie die kansen heeft om ook elders een goede woning te vinden, eventueel tegen een hogere huur. De tegenstanders behoren daarentegen veelal tot de categorie kansarmen. Nu de ideeën over een gedeeltelijke sloop van de wijk steeds concreter gestalte krijgen, vrezen sommigen dat dit verslonzing verder in de hand zal werken en ook consequenties zal hebben voor de omgang van de wijkbewoners met elkaar. Een betrokkene meent: 'Je kunt nu alleen nog maar pleisters plakken.'

Er wordt door velen veelvuldig geklaagd over wat zij zien als een geringe betrokkenheid van de gemeente bij Palenstein. In hun ogen deugt er weinig van de inzet van gemeentelijke middelen en menskracht als het om de wijk gaat. Die gevoelens zijn door de recente geruchten en discussies over de toekomst van Palenstein versterkt. Dat heeft er als onbedoeld – gunstig – neveneffect toe geleid, dat de bewoners dichter bijeen zijn gebracht: 'Creëer een crisis, en je hebt sociale cohesie doordat er een gemeenschappelijke vijand is', aldus een ambtenaar van de gemeente. Maar leden van het wijkteam worden erdoor in verlegenheid gebracht, zitten ingeklemd tussen wijkbewoners en stadhuis en hebben soms het gevoel door geen van beide partijen serieus te worden genomen, het minst nog door de gemeente. Zij percipiëren een kloof tussen beleid en uitvoering. Eén hunner betoogt: 'Nog steeds hebben bewoners in het algemeen de indruk dat ze door de gemeente niet serieus worden genomen. Ze zijn wantrouwend en zeggen: "De gemeente belooft van alles maar doet niks. We zijn maar Palenstein, we worden achtergesteld".'

Waar de gehechtheid aan de wijk in 1997 nog ruim boven het gemiddelde van Zoetermeer lag, is die gehechtheid sedertdien met 19 procent afgenomen en nu het laagst van alle buurten (Onderzoek leefbaarheid, 2001:48). Mogelijk hebben de beeldvorming over de wijk en de plannen tot grootscheepse herstructurering gevolgen gehad voor deze bindingsfactor. Toch is lang niet iedereen negatief over Palenstein. Menige inwoner waardeert de betaalbaarheid van de woningen en de ligging van de wijk dichtbij het Stadshart en het oude dorp. 'Velen zijn uitermate tevreden, accepteren de bestaande situatie, maar klagen dat het een aard heeft', aldus een professioneel betrokkene. 'Ze hangen gelijk over de balustrade, er is veel onderling sociaal contact en als er niks te klagen zou zijn is het ook weer niet goed.' De wijkagent zegt: 'Het aardige van Palenstein is dat de mensen veel van elkaar tolereren en leuk met elkaar omgaan, ondanks alle verschillende culturen die er zijn.' Hij meent dat de stedelijke achtergrond van veel wijkbewoners daarbij een belangrijke rol speelt: 'Het is hier soms net een camping, "ons kent ons", veel gezelligheid en jovialiteit, de mensen zeggen elkaar gedag. (...) Het is een echte volkswijk en kennelijk storen mensen zich minder aan elkaars lawaai. Ze bellen veel minder snel de politie dan in andere wijken.' Een huismeester

zegt dat veel wijkbewoners 'voor geen goud weg zouden willen. Als alles pais en vree is, dan is het leuk om zo op elkaar te wonen.' Ook uit eerder onderzoek komt naar voren, dat Palenstein weliswaar met enkele problemen kampt, maar dat de levendigheid in de buurt tegelijkertijd door velen wordt gewaardeerd. De één merkt op dat de groepjes jongeren geen overlast bezorgen, een ander stelt: 'Palenstein is bijzonder. Het is gezelliger en levendiger dan in veel andere wijken. Als je in Seghwaert om zes uur op straat loopt is het stil, daar voel ik me ongemakkelijk. Hier zijn altijd mensen op straat. Dat geeft me ook een veilig gevoel' (Beelden van buurten 1998:30). Sommigen schrijven de problemen toe aan misverstanden die te maken hebben met de slechte naam van Palenstein. Als er al eens iets negatiefs voorvalt, leidt dat onmiddellijk tot *self-fulfilling prophecies*. Wij hebben dergelijke uitspraken tijdens ons onderzoek meerdere malen gehoord. Zo zei iemand: 'Door de reputatie van de wijk is er weinig meer om trots op te zijn. We hebben 't stempel, dus gedragen we ons ernaar. Sommigen zijn varkens, blijven varkens en ze denken: mij interesseert 't niet meer. Maar ik erger me wel aan die bende. Je moet oppassen dat je er niet aan mee gaat doen.'

In de beeldvorming van velen is de criminaliteit in Palenstein buitensporig hoog, maar dit laat zich niet altijd met cijfers staven. Een deel van de bewoners ervaart de buurt echter als uiterst onveilig en onprettig. Een huismeester: 'Oudere en minder mondige mensen durven niet langs zo'n junk of langs een stel jochies die een joint zitten te roken. En soms is er echt rottigheid en is er eenmaal een incident geweest, dan blijft dat gevoel van onveiligheid.' Hij vervolgt: 'Het is een gecompliceerde materie. Er zijn in Palenstein veel hoeken en gaten waar het ondoorzichtig en anoniem is geworden. Ik probeer ze er wel uit te krijgen, maar waar laat je ze. Als 'n flat wil werken, moet je de rotte appels eruit halen. Een paar kunnen de hele sfeer bederven. Als ze weg zijn, ook uit het straatbeeld, dan kan zo'n flat of zo'n wijk zichzelf zijn. Je moet grenzen stellen, dat geeft kwaliteit van leven ook voor andere mensen. Het is toch niet teveel gevraagd om op een normale manier met elkaar om te gaan? Maar die Antilliaanse jochies die lachen hier de politie uit vanwege de manier waarop ze op moeten treden. Ze noemen ze watjes, drollen. De belevingswereld van velen strookt niet met normen en waarden die wij in de maatschappij hanteren.'

Er bestaat een gevaar van sociale segmentatie, met name tussen autochtone en allochtone inwoners van de wijk. In een concept-rapport naar aanleiding van een nooit voltooid onderzoek wordt geconstateerd: 'De sociale verbanden binnen de groepen zouden sterk zijn en tussen de groepen onderling juist zwak' (Beelden van buurten 1998:31). In dit verband wordt soms een analytisch onderscheid tussen interne en externe sociale cohesie gemaakt. De interne sociale cohesie heeft betrekking op de onderlinge binding van leden aan een groep en de identificatie daarmee, de externe cohesie op de verhouding tussen groepen. Tussen interne en externe cohesie bestaat vaak een spanningsveld. Hoe groter de interne cohesie, hoe zwakker de externe (Duyvendak 1997). In Palenstein zouden contacten tussen bevolkingsgroepen van verschillende etnische afkomst spaarzaam zijn. De geringe samenhang en samenwerking op wijkniveau hebben er in het verleden toe geleid dat het wijkcentrum aan het Rakkersveld nauwelijks een ontmoetingspunt voor de wijkbewoners vormde. Ieder had eigen opvattingen over de functie van het buurtcentrum en organiseerde er eigen activiteiten zonder daarbij anderen te betrekken of te overleggen. Dat leidde soms tot conflicten. Inmiddels is die situatie mede door interventie van de gemeente verbeterd, ofschoon het nog steeds niet zo is dat wederzijdse betrokkenheid en interactie van groeperingen met een verschillende etnische achtergrond erg groot is. Het met elkaar in aanraking brengen van mensen met een verschillende etnische achtergrond komt in de wijkpost nog niet goed van de grond, 'maar', aldus een sociaal-cultureel werkster, 'dat heeft ook tijd nodig. Er zijn nu enkele goede aanzetten.' Zo zijn er activiteiten en cursussen waaraan onder andere Somalische, Irakese, Marokkaanse en Hindostaans-Surinaamse vrouwen deelnemen. Vrijwel ongemerkt dragen ze bij aan hun inburgering in de Nederlandse – en Zoetermeerse - samenleving. Wat

wel node gemist wordt is een jongerenwerker, die sinds enige tijd niet meer in de wijk opereert. Daardoor zijn de contacten die er met allochtone jongeren in de buurt bestonden in korte tijd verwaterd. Doordat het welzijnswerk in de wijk vanwege een crisis bij Bovos enige tijd in het slop is geraakt, heeft het veel moeite gekost om dat werk weer op te bouwen en bestaand wantrouwen weg te nemen. Daar wordt nu hard aan gewerkt, waarbij het wijkteam het standpunt inneemt dat gemaakte afspraken moeten worden nagekomen. Inmiddels zijn er al enkele succesvolle feesten voor de wijkbewoners op Koninginnedag en 5 mei en andere activiteiten georganiseerd, waar velen met een verschillende etnische achtergrond zich lieten zien. Maar: 'We bereiken nog niet iedereen', aldus een betrokkene, 'tweeverdieners in de torenflats in mindere mate, allochtone ouderen en Antillianen ook weinig.'

Waar het gaat om het aanwijzen van groeperingen die problemen veroorzaken, worden Antillianen – en met name jonge Antillianen - vaak genoemd (zie ook hoofdstuk 4). 'Eerst is hun gedrag irritant, vervolgens crimineel en dan zijn ze nog pas vijftien,' aldus een wijkagent. 'Het is een klein groepje, dat vooral buiten de wijk opereert. Ze hebben niks te doen, geen opleiding, geen werk. Omdat ze wel in Palenstein rondhangen geeft dat een onveilig gevoel.' De Antilliaanse gemeenschap is tamelijk gesloten en vanwege de hechte familiestructuur en netwerken zouden criminelen uit eigen kring worden gedekt. Er is weliswaar sprake van stigmatisering, maar ook de belangengroep van Antillianen, Antiaz, geeft aan dat er sprake van problemen is. De wijkagent: 'De thuissituatie van die jongens is ook beroerd. Moeder kan 't niet aan en elke week zit er een andere "vader" op de bank die zich nergens mee bemoeit. Het idee is dat de school wel opvoedt en na schooltijd de politie, maar thuis gebeurt er niks. En de politie wordt boeman.' Hij klaagt over de geringe betrokkenheid en de onverschilligheid van een deel van de bewoners. Een tekort aan mankracht wreekt zich: 'Het draait op enthousiasme, amateurisme, padvinderstoestanden.' Een sterke concentratie van Antillianen woont in galerijflat Diederik van Teilingen: 'Het is een fluïde bevolkingsgroep, die door steeds weer nieuwe mensen wordt gevormd, waardoor het moeilijk is om er greep op te krijgen.' De bevolkingssamenstelling in de andere galerijflats is veel gemêleerder. Ook een groep Somaliërs heeft enige tijd voor overlast gezorgd. Volgens de observaties van een voormalige wethouder (Erris Oskam) die een korte periode in de wijk verbleef, vingen de in de galerijflats wonende Somalische huishoudens familieleden en bevriende vluchtelingen op, waardoor er soms wel twintig personen in een flatwoning huisden (Beelden van buurten 1998:34).^{xiii} Na klachten van de andere bewoners zijn de huurders door de woningcorporatie uit hun woning gezet.

Het type gebouwde omgeving in Palenstein-Hoog nodigt met name jongeren uit hun vertier in het publieke domein te zoeken. De galerijflats missen immers een eigen tuin of een eigen erfje waar gespeeld of bijeengekomen kan worden. De parkachtige omgeving waarin de hoogbouw staat biedt in dit opzicht mogelijkheden voor ontmoeting en recreatie. En veel bewoners met een allochtone achtergrond zijn eraan gewoon hun vertier meer buiten dan binnen te zoeken. Palenstein kenmerkt zich daardoor door 'leven op straat', zeker in de zomermaanden. Wijkbewoners van Antilliaanse afkomst spelen er tot laat in de avond domino of trommelen er, waaraan sommigen zich vanwege de ermee gepaard gaande luidruchtigheid ergeren. Anderzijds zorgen publieke optredens van een Antilliaanse brassband vaak voor een vrolijke sfeer. Het ontbreekt in de wijk aan specifiek op etnische minderheden gerichte voorzieningen. Maar de etnische samenstelling van de wijkbevolking is zo divers, de omvang van minderheidsgroeperingen vaak zo klein, dat het moeilijk is om zulke voorzieningen van de grond te krijgen. Het wijkcentrum fungeert nu als een belangrijke ontmoetingsplaats, dit soms tot onvrede van autochtone wijkbewoners die vinden dat er voor hen te weinig wordt gedaan. Uit onze eigen observaties kregen wij de indruk dat er van integratie nauwelijks sprake is. Allochtonen die in het laagbouwgedeelte van de wijk wonen zouden echter goed ingeburgerd zijn: 'Je woont naast elkaar, je werkt in je tuintje, je spreekt elkaar, het is minder

onpersoonlijk', aldus een zegsman. In dat deel van Palenstein woont echter nog geen 8 procent niet-westerse allochtonen.

Met name op de basisscholen is goed te merken dat Palenstein een multi-etnische wijk is. Op sommige scholen is 90 procent van de leerlingen van allochtone herkomst. De directeur van de openbare basisschool De Meerpaal, die ongeveer 250 leerlingen telt, stelt dat ondanks het feit dat zijn school een 'kleurrijke school' is, dit zeker niet betekent dat elk kind met een allochtone achtergrond een probleemleerling is. Veel leerlingen functioneren prima en stromen goed door naar het voortgezet onderwijs. Wel kent de school de problematiek die bij 'kleurrijke basisscholen' vaker wordt gesignaleerd omdat kinderen vaak met een taalachterstand beginnen. Bovendien signaleert hij sinds 1995 een stijgende problematiek rond kinderen van vluchtelingen. Deze zij-instromers spreken geen woord Nederlands en zijn daarbij vaak getraumatiseerd: 'Meer dan een kwart van de kinderen is vluchteling, kinderen dus met een heel andere achtergrond.' Dat werkt door, vooral in de taalontwikkeling: 'Kinderen van acht tot twaalf jaar die geen woord Nederlands spreken, maar die je toch moet opvangen.' Hij meent dat deze groep zo vlug mogelijk moet inburgeren: 'En dus snel naar peuterspeelzalen moet. Natuurlijk, dat is best lastig, want de groep is vaak ontredderd. Je komt naar Nederland en je komt - of all places! - in Palenstein terecht, in een flat op negen, tien hoog. Maar ik ben een optimist en ik denk dat er veel ten goede kan veranderen' (*Zoetermeersche Courant*, 28 augustus 2001). De middelen zijn echter beperkt en de situatie vergt een grote inzet van de leerkrachten. Anderzijds vormen scholen bij uitstek een ontmoetingsplek voor culturen en etniciteiten. Hierop spelen sommige scholen ook in. Zo bestaat er een interessant 'ontmoetingsproject' van een rooms-katholieke basisschool waarbij ook ruimte bestaat voor ontmoeting met kinderen en ouders uit andere levensbeschouwelijke stromingen, in casu moslims.

De wijk Palenstein ziet er – afgezien van wat 'zwerfvuil' – in onze ogen tamelijk netjes uit, de galerij- en torenflats lijken op het eerste gezicht goed onderhouden. Toch zijn er gemakkelijk tekenen van vandalisme te vinden: sporen van brand in afvalbakken, kapotgeslagen plattegronden, graffiti. In een van de torenflats bleek bij een bezoek van een van ons voor de tweede keer in korte tijd brand in een lift te zijn gesticht. Dit ondanks het feit dat vrijwel elke flat een huismeester heeft, die onder meer toeziet op rust en orde, en dat de toegangsdeuren tot de flats gesloten zijn. Volgens een zegspersoon hebben enkele huismeesters 'de zaak opgegeven', terwijl anderen heel gemotiveerd zijn gebleven, soms tegen de klippen op. Eén van hen wijt de problemen in de wijk vooral aan de geringe onderlinge contacten in flats, waardoor men bij geringe overlast al snel naar de huismeester stapt. Ook een lid van het wijkteam meent dat men elkaar niet meer op dingen aanspreekt, mede doordat het in verband met het verloop niet meer helder is wie waar woont. Bovendien zou er een opvoedingstekort bestaan. Een huismeester: 'Ouders hebben geen verantwoordelijkheidsgevoel. Ze besteden de kinderen continu uit en die doen wat ze willen. Er zijn veel kinderen van 12, 13, 14 jaar die sleutelkinderen zijn. Die kunnen doen wat ze willen.' Vanwege de nabijheid van drie scholengemeenschappen zijn in het winkelcentrum op sommige momenten grote groepen jongeren aanwezig. De erin gevestigde supermarkt Digros heeft maatregelen getroffen om overlast door 'hangen' en vervuiling tegen te gaan. De woningen in Palenstein-Hoog zijn gehorig, waardoor er al snel geluidsoverlast ontstaat. Als een van ons de buurt met een wijkagent verkent, raakt deze in gesprek met 'Elvis', een broodmagere, ietwat verward lijkende jongeman die op 19-hoog in een torenflat woont. Ook hij klaagt over geluidsoverlast van een bovenbuurman met een laminaatvloer. 'Zelf zet ik mijn stereo weleens hard als ik 't niet meer zie zitten.' Dat leidde tot ruzie. Elvis kampt met hoge schulden, zit in de schuldsanering, maar durft zijn post niet meer te openen omdat hij 'niets meer met de instanties te maken wil hebben.'

Het is slechts één voorbeeld van iemand die zich van de buitenwereld afsluit. Anderen doen dat om andere redenen, bijvoorbeeld omdat hun geringe inkomen activiteiten buitenshuis bemoeilijkt. Onder meer vluchtelingen behoren tot deze categorie. Palenstein zou een probleem van 'stille armoede' kennen, met name onder ouderen in het hoogbouwdeel. Verder dreigen sommige ouderen in Palenstein-Laag en in de torenflats in een sociaal isolement te geraken. Een probleem daarbij is dat zij de deur soms gesloten houden uit angst voor de buitenwereld. Veel oudere bewoners, maar ook jongere vrouwen, kennen gevoelens van onveiligheid. In Palenstein zijn drugsdealers actief, en zij bedienen gebruikers. Dat geeft een 'broeierig' sfeertje. Veel informanten zeggen 's avonds de deur niet uit te gaan of bepaalde gebieden te mijden. Moeders die in galerijflats wonen laten hun kinderen, om ze in het oog te houden, op de galerij spelen, wat weer tot overlast voor andere bewoners leidt.

Een inmiddels in Buytenwegh wonende man, die in 1976 van Den Haag naar Palenstein verhuisde, vertrok al snel uit de wijk. In het begin beviel het hem wel, maar na enkele jaren begon het naar zijn mening te verpauperen: 'De halve Schilderswijk kwam hier wonen, toen ben ik vlug weggegaan. De ingangen van de flats waren vies en smerig'. Iemand die op de grens van de wijk aan de Zegwaartseweg woont, merkt in onze digitale enquête op: 'Palenstein is een vervelende wijk, slechte of geen voorzieningen en vies. Geen betrokkenheid. Overal zwerfvuil. Bedreigende sfeer. Vaak relletjes. Moet ik nog doorgaan?' Twee andere respondenten antwoorden op de open vraag wat men negatief aan de wijk vindt respectievelijk: 'Ik schaam me kapot voor de verloedering hier. Allochtonen-integratie is een lachertje, je moet hard zoeken voor je iemand treft die Nederlands spreekt. Politie is er niet op de "overlast-tijdstippen" zoals de weekenden en als ze er wel zijn dan doen ze er niets aan'. En: 'Ontzettend veel overlast van mensen die de hele dag maar rondhangen, aan hun auto sleutelen (waardoor ik op mijn eigen balkon vergast word), de meest walgelijke muziek tegen elkaar in draaien, en je je regelmatig in het buitenland waant.' Een moeder met drie dochters die naar de laagbouw in de wijk is verhuisd vindt de flat aan de Willem van Cleeflaan waar ze enige tijd woonde afschuwelijk: 'In Palenstein wonen ontzettend veel buitenlanders. Samen met mijn buurvrouw was ik bijna de enige blanke. Ik had last van herrie en er viel niet met die burens te communiceren' (*Zoetermeersche Courant*, 4 oktober 2001).

De *herkomst* van de nieuwe wijkbewoners speelt dus voor sommigen die weinig of geen goede woorden voor de wijk over hebben een grote rol, of het nu om Schilderwijkers gaat of om etnische minderheden.^{xiv} Daarbij speelt ook mee dat velen zich niet meer met hun oude situatie kunnen identificeren, waardoor hun oude vaardigheden van weinig nut meer zijn: 'Als je werk hebt, heb je een plek, je bent iemand, je kennis kun je kwijt, maar in de thuissituatie met allemaal andere etnische en culturele milieus ken en ben je niemand.' Een informant die in het begin van de jaren zeventig in Palenstein is komen wonen betoogt: 'Toen hier veel Schilderwijkers kwamen wonen, omdat hun wijk op de schop ging, zeiden ze hier al dat Palenstein achterruit ging. Je hebt natuurlijk mensen met meer en minder sociale vaardigheden. Maar ik betwijfel het dat een allochtoon minder sociale vaardigheden heeft dan wij. Ik denk dat het negatieve beeld van Palenstein voor 99 procent een gevoelskwestie is.' De man vervolgt: 'Ik heb niets van veranderende verhoudingen tussen de bewoners zelf gemerkt. Er zijn zelden ruzies, wel 'ns wat woorden, maar geen scheve verhoudingen. Men gaat ervan uit dat men met elkaar woont. (...) Mijn vrouw en ik waren hier heel snel gewend en wij hebben geen enkele behoefte gehad om naar een andere nieuwbouwwijk te verhuizen, zoals velen hier. Wij wonen hier naar ons zin.' Sinds bekend is dat er over herstructureringsplannen voor de wijk wordt nagedacht hopen sommigen op een betere woning, zelfs als ze al 22 jaar met veel plezier in de hoogbouw wonen: 'Er gebeurt een hoop in Palenstein: schiet-, steek- en vechtpartijen, maar ik heb het hier heerlijk naar mijn zin. In vind het een fantastische buurt. Ik heb ook kort in Noordhove gewoond, maar dat vond ik verschrikkelijk. Hartstikke stil en dood. Daar gebeurt niks' (*Zoetermeersche Courant*, 4 oktober 2001). In hetzelfde hier

aangehaalde krantenbericht zeggen ook een 62-jarige Surinaamse en een leeftijdgenoot prettig in Palenstein te wonen. Veel wijkbewoners met een allochtone achtergrond wonen er naar volle tevredenheid. Iemand die eerder in Segwaert heeft gewoond zegt het daar saai te vinden: 'geen buurtactiviteiten', 's avonds zie je niemand buiten'. In Palenstein daarentegen heb je 'een multiculturele samenleving. Dat is erg positief. Je kent er veel mensen, met wie je veel omgaat. De mensen wonen dicht bij elkaar. Antillianen, Nederlanders, Marokkanen' (ibid., 12 maart 2001). Maar net als autochtone Nederlanders klagen sommige wijkbewoners van allochtone etnische origine over geluidsoverlast, bijvoorbeeld van burens die op ongewone tijdstippen aan het klussen slaan of keihard muziek aanzetten, en over vervuiling (ibid.).

Volgens sommigen zouden de wijkbewoners zich moeilijk laten mobiliseren voor buurtactiviteiten, zouden er nauwelijks bewonersverenigingen zijn en is er – sinds de ontbinding (zie boven) – geen wijkvereniging meer. Een professioneel betrokkene stelt dat er wel actieve organisaties zijn, 'maar veel vindt achter gesloten deuren plaats.' De wijk heeft sinds 1997 een actieve bewonersraad (Bewonersraad Te Palensteyn). Elke bewonerscommissie levert hieraan een bestuurslid. Een tijdlang liep de bewonersraad goed, en vond er geregeld overleg met de gemeente en corporaties plaats. Sommige bewonerscommissies zijn echter van het toneel verdwenen, volgens een bestuurslid van de bewonersraad omdat in enkele flats steeds meer allochtonen kwamen wonen die 'zich moeilijk bij een bewonerscommissie laten betrekken.' Juist de plannen voor de herstructurering van Palenstein leidden tot een opleving van de bewonersraad. 'Vaak komen er 20, 25 personen op vergaderingen, en dat hebben we lang niet gekend', aldus de voorzitter. 'De meesten van ons vinden Palenstein een fijne wijk met betaalbare en ruime woningen. Het dagelijks bestuur voelt wel wat voor sloop van de galerijflats, mits het herhuisvestingsvraagstuk opgelost wordt. Dat is een groot praktisch bezwaar. Maar veel leden van het algemeen bestuur zien sloop niet zitten omdat ze een mooie, ruime en betaalbare flat hebben. En we weten te weinig over wat nu de plannen zijn.' De aanzienlijke opkomst bij informatieavonden over de herstructureringsplannen duiden eveneens op een behoefte geïnformeerd te worden en op betrokkenheid. Bij een inloopdag over de toekomst van Palenstein in januari 2001 kwamen ongeveer zeshonderd mensen opdagen. Tot slot is dan ook een relativering op haar plaats. Rottigheid haalt de krant - goed nieuws is immers geen nieuws. En Palenstein heeft de krant in de afgelopen drie, vier jaar veelvuldig gehaald, in de regel in negatieve zin. Dat heeft het toch al tamelijk negatieve imago van de wijk danig versterkt. Nogmaals: in de Zoetermeerse context is Palenstein een achterstandswijk, maar de problemen zijn nog overzichtelijk en vallen in het niet bij die in grote steden. De wijk is levendig, in het algemeen tolerant en haar bewoners tonen zich mede door hun kritische houding naar de gemeente betrokken. 'Dat is ook de charme van Palenstein,' zegt een lid van het wijkteam. En, voegt hij eraan toe: 'Zelfs een oester maakt van haar probleem een parel.'

3.4 Seghwaert: de menselijke maat

Wie van Palenstein doorsteekt naar de belendende wijk Seghwaert, maakt een tijdreis door naoorlogs stedenbouwkundig Nederland: van de massieve, rationele hoogbouw, naar de knusheid van de woonerven met eengezinswoningen waar tuintjes met spoorbielzen en 'wilde' hagen en andere beplanting de toon zetten. De tuinen zijn veelal van elkaar afgeschermd door geïmpregneerde schermen uit doe-het-zelf-zaken. Bij het stedenbouwkundige plan voor de wijk stond 'de menselijke maat' centraal. Door het type gebouwde omgeving is de (vrije)tijdsbesteding in Seghwaert sterk op of bij de eigen woning gericht. De hofjes en binnenterreinen lijken de mogelijkheid te bieden om hier een 'buurtgevoel' te ontwikkelen. Voor de verschillende buurten geldt dat 80 tot 84 procent van de bewoners er enigszins tot

zeer aan gehecht is (Onderzoek leefbaarheid, deelrapport sociale cohesie 1999). De meeste wijkbewoners die wij hebben gesproken zijn zeer tevreden over het wonen in Seghwaert en waarderen de woonomgeving. Uit de leefbaarheidsonderzoeken van de gemeente Zoetermeer blijkt echter, dat in Seghwaert de waardering voor de woonomgeving al enkele jaren onder het stedelijke gemiddelde scoort, terwijl het rapportcijfer voor de eigen woning rond het gemiddelde schommelt (Onderzoek leefbaarheid 1997, 1999, 2001).

Erg levendig is het niet in Seghwaert. Wie door de wijk wandelt, krijgt de indruk dat de bewoners zich vooral binnenshuis ophouden of elders aan het werk zijn. Dat is nu juist wat de meesten waarderen: de rust en daarnaast de ruimte, het gevarieerde woonmilieu en het groen. Ook in onze digitale enquête komt dit duidelijk tot uiting. Verder noemen sommigen de centrale ligging. Volgens een wijkanalyse ontbreekt het echter – mede in verband met de aanwezigheid van veel tweeverdieners – aan contacten tussen burens en aan sociale controle.^{xv} Verder zouden de gevoelens van onveiligheid in de afgelopen tijd door vandalisme en hangjongeren zijn toegenomen (zie ook het volgende hoofdstuk). Tussen jongerengroepen met een andere ideologie, herkomst of huidskleur bestaat rivaliteit die in het verleden soms tot misdaad heeft geleid. De perceptie van buurtproblemen door overlast ligt in Seghwaert iets boven het gemiddelde van Zoetermeer (Sociale Atlas 2001:83). Er bestaat een grote afstand tussen jong en oud, wederzijds respect en tolerantie zijn voor verbetering vatbaar en er is een gebrek aan inzet voor jongeren- en opbouwwerk. Bovos begeleidt twee keer per week jongerenactiviteiten in buurtcentrum 't Weideveld. Maar door een recente crisis bij Bovos is vooral het ('outreaching') jongerenwerk in het slop geraakt.

Op het eerste gezicht lijkt Seghwaert echter geen buitengewoon grote problemen te kennen. Toch ervaren veel bewoners een achteruitgang ten opzichte van de situatie in het recente verleden. De veroudering zelf en verloedering, zwerfvuil, vernielingen en lawaaimakende jongeren zijn daarbij de belangrijkste bronnen van ergernis. Een respondent van onze digitale enquête stelt: 'De wijk gaat snel achteruit door minder bedeelde mensen instroom. Hierdoor wordt de leefbaarheid ondermijnd.' Verder bestaan er gevoelens van onveiligheid, die volgens de wijkagent samenhangen met de vele steegjes, hofjes en paadjes die de wijk rijk is. Daar zouden de bewoners zich niet altijd op hun gemak voelen. Wat de hangjongeren betreft meent zij dat het gaat om 'een troep schreeuwende apenlulletjes. Maar het zijn wel *mijn* jongens. Ik probeer contact met ze te leggen, om ze zo uit de anonimiteit te halen. Ze luisteren wel, maar ze vergeten snel.' Andersom hebben de hangjongeren waardering voor de wijkagent, die zoveel mogelijk probeert met ze in contact te komen en hen aan te spreken op hun gedrag en daarover afspraken te maken (rommel opruimen, na 22 uur geen lawaai meer en dergelijke). 'Maar', zegt de wijkagent, 'ik kan me wel voorstellen dat ouderen bang voor die jongens zijn. Op een zomeravond heb ik er 'ns 500 in het Esspark geteld. Er is helemaal niks voor ze, behalve een bankje en twee afvalbakken. Jops worden gelijk in de fik gezet door een rivaliserend groepje.'

Behalve met de jongeren probeert de wijkagent ook met klagers en bewoners in gesprek te raken om de strategie van de politie toe te lichten. Zij vindt dat de buurtbewoners zelfs eveneens iets moeten doen en niet alleen maar naar 'de instanties' moeten bellen. 'Ze zouden 'ns met een paar rechtstreeks met die jongeren of met hun ouders moeten gaan praten.' Aan de andere kant realiseert ze zich dat dit niet makkelijk is. 'Je riskeert een grote bek, misschien zelfs een steen door een ruit.' De jongeren zijn bijdehanter, vrijer opgevoed en wat dit betreft hekelt zij de mentaliteit van tweeverdieners, die kinderen teveel aan hun lot zouden overlaten. 'Van opvoeden hebben er veel geen kaas gegeten. Dat kun je ook bij de overblijf op scholen zien. Daar zijn veel sleutelkinderen bij. Die vind je straks terug in een hangjongerengroep. Het zijn vaak kinderen uit dezelfde gezinnen. Een jonger broertje of zusje begint dan op een bepaalde leeftijd een eigen groepje'. Zij schat dat zij zo'n 60 procent van haar tijd besteedt aan de hangjongerenproblematiek. 'Als je aan bewoners vraagt "waar

moeten die jongens heen?”, dan zeggen ze: “dat interesseert me niet, dat zal me een rotzorg zijn”. Mensen redeneren individualistisch: als ’t hun probleem maar niet meer is, als ’t maar niet meer voor hun deur gebeurt, dan zijn ze er vanaf.’ Zelf meent ze dat het probleem moeilijk oplosbaar is. Maar het zou al heel wat zijn als er bijvoorbeeld in de parken wat meer voorzieningen komen dan de bestaande (een basketbalveld, een *half pipe* voor skaters en een paar doelpalen). ‘Dat kost misschien wel wat, maar wat kosten vernielingen wel niet?’ Ze wijst erop dat er net een project op basisscholen is begonnen om de consequenties van vernielingen, rondhangen en dergelijke te laten zien en ze vervolgt: ‘Ons werk is voor een goed deel maatschappelijk werk geworden, je wordt bij van alles betrokken: burenruzies, echtscheidingen, liefdesverdriet enzovoort.’ Daarbij is de laatste jaren de kwestie van huiselijk geweld gekomen. Een algemeen daderprofiel valt in dit verband volgens de wijkagent niet te geven, maar het gaat om geweldsvormen die niet makkelijk naar buiten worden gebracht. In Seghwaert zou het gaan om zo’n tien gevallen, die in korte tijd bekend zijn geworden. Er is bovendien sprake van toenemende agressie in het algemeen.

Een medewerker van de wijkpost schrijft de spanningen tussen ouderen en jongeren toe aan verschillen in taalgebruik, in normen en waarden, in ‘mentaliteit’, aan een ‘gebrek aan opvoeding’ en aan andere opvattingen over netheid. Vanwege de individualisering zou het tolerantieniveau laag zijn, zeggen anderen. De teneur is: ‘stuur ze maar naar de burens, dan heb ik er geen last van’, ‘ik betaal veel huur, dus stuur ik ze [hangjongeren] weg’ of ‘ik heb dit huis gekocht, daar wil ik geen overlast hebben’. Het *nimbyism* viert hoogtij. Tegen elke voorziening die voor jongeren wordt gecreëerd rijst onmiddellijk bezwaar. Daarbij is er weinig grootschalig groen in de wijk, waardoor er weinig ruimte is voor zulke voorzieningen. Het eigenbelang van de volwassen inwoners botst met nagenoeg elke vorm van activiteit in de publieke ruimte. Een betrokkene spreekt over ‘wereldbeeldvernaauwing’ van bewoners die van meet af aan in de wijk wonen, maar inmiddels uit de kinderen zijn en daardoor nauwelijks oog zouden hebben voor de problemen van jongeren. Anderzijds is de keuze van sommige locaties om voorzieningen voor jongeren te scheppen niet altijd gelukkig. Buurtbewoners en jongeren komen daardoor sneller op een onaangename manier met elkaar in aanraking. Vooral bij twee basisscholen zijn de conflicten tussen de omwonenden en jongeren, die er vaak tot laat in de avond rondhangen, bij tijd en wijle hoog opgelopen. Ouders met jonge kinderen klagen erover dat speelplekken vaak door hangjongeren zijn ‘bezet’. Volgens buurtbewoners zijn de jongeren lang niet altijd afkomstig uit de eigen buurt of wijk. Maar door hun scooters en brommers zijn ze mobiel. Ze aanspreken wordt moeilijker, omdat de gezichten onbekend zijn. Volgens de wijkmanager heerst er bij velen angst: men vreest represailles wanneer jongeren wel worden aangesproken en sommige buurtbewoners zouden vermijdingsgedrag vertonen.

Niet iedereen ondervindt evenwel hinder van hangjongeren of maakt daarvan een probleem. Een gescheiden vrouw van 47 (geen kinderen), geboren in Den Haag en wonend in een driekamerwoning in de Tuinenbuurt, is bijzonder tevreden over de woning en de buurt. Zij zegt zelden of nooit overlast van bijvoorbeeld jongeren te vinden (‘alleen af en toe dat lawaai van die brommers’) en noemt de corporatie waarvan zij huurt (Vestia) ‘een wereldwoningbouwvereniging’. In de buurt wordt volgens haar rekening met elkaar gehouden, ‘al moet er natuurlijk wel geleefd kunnen worden’. Boodschappen doet ze in de winkelcentra in de wijk of elders in Zoetermeer: ‘Je hebt hier alles bij de hand, je hoeft nooit ver weg ergens anders naartoe. Sommigen denken dat Zoetermeer een dooie stad is, dat vind ik jammer. Maar het is natuurlijk geen Den Haag of Amsterdam. De terrasjes en kroegen in het Stadshart vind ik goed genoeg. Ik heb m’n hart aan Zoetermeer verpand en ik ben absoluut niet van plan om er ooit te vertrekken.’ Daarbij speelt een rol dat een zuster en een nicht ook in de stad wonen. Toen haar vader overleed, heeft ze haar moeder naar Zoetermeer gehaald. Met burens heeft zij weinig contact: ‘Ik ben niet zo’n burenmens.’

Een andere vrouw, 40 jaar, samenwonend en met twee jonge kinderen, bewoont een huurwoning in de Vaartenbuurt. Zij is in 1972 met haar ouders vanuit Den Haag in Zoetermeer komen wonen. Ook zij vindt Seghwaert een prettige wijk om in te wonen: 'Het is hier heel gemoedelijk, met mooie buurtjes en veel speelplekken voor de kinderen en mooie parkjes middenin, met de school dichtbij en een 30-kilometer gebied. Die kleinschaligheid spreekt mij aan, per buurtje is het een buurtje apart. Je hebt niet het idee dat je in een hele grote wijk leeft.' In tegenstelling tot de informant die hiervoor aan het woord kwam, heeft zij wèl veel contact met burens, ook van enkele huizen verderop. Gevoelens van onveiligheid kent zij niet. Ze heeft wel over hangjongeren gehoord, komt er soms ook langs, maar ervaart hen niet als een probleem. Zij voelt zich een echte Seghwaertse (en Zoetermeerse), zij het dat ze overweegt om naar het platteland te vertrekken. 'Zoetermeer wordt steeds groter, maar het is geen stad. Dat vind ik wel aantrekkelijk, dat het iets tussen dorp en stad in is. Maar ik wil eigenlijk de ruimte in. Anderzijds vind ik het ook z'n aantrekkelijke kanten hebben dat het wat stadser wordt, vanwege de voorzieningen en de winkels.' Haar moeder en een zuster wonen in Zoetermeer en met hen onderhoudt zij veel contact. Ook het feit dat zij in Zoetermeer werkt, en het er leuk vindt, is een belangrijke reden om vooralsnog in de stad te blijven wonen. 'Verder wonen al mijn vrienden hier, vaak nog uit de tijd dat ik hier zelf naar school ging en uitging.'

Bij beide vrouwen domineert tevredenheid over de wijk. Niet iedereen percipieert derhalve een achteruitgang ten opzichte van het verleden. Er zijn in Seghwaert echter wel degelijk enige sporen van verloedering, niet alleen in de openbare ruimte maar ook van sommige HAT-eenheden. Maar men lijkt ook een wel erg ordelijke en nette wijk – en stad - voor te staan: elk spoor van zwerfvuil, elke losliggende stoeptegels en elke ongesnoeide struik vormt een bron van soms bovenmatige ergernis. Vooral wat betreft de verkeerssituatie zijn er klachten, zowel ten aanzien van de verkeersveiligheid (te hard rijden, gevaarlijke kruispunten) als de parkeermogelijkheden (een gepercipieerd gebrek aan parkeerruimte). Wijkbewoners zelf veroorzaken echter een deel van deze problemen door te snel te rijden en verkeerd te parkeren. Waar bovendien de een meer verkeersdrempels wil, is een ander daar faliekant tegen. De geneigdheid om bij de wijkpost of de gemeente te klagen is groot, ook over zaken waarmee de gemeente eigenlijk geen bemoeienis heeft. Burenoverlast is hiervan een voorbeeld, of het nu gaat om lawaai of een kat die in de tuin van burens poept. Bovendien wordt de gemeente aangesproken op kwesties die nog niet zo lang geleden via burenhulp of in familieverband werden opgelost. De wijkmanager: 'Mensen stapten vroeger als er iets was naar elkaar toe en als het niet opgelost kon worden naar de gemeente. Nu gaan ze eerst naar de gemeente, en als de gemeente het regelt raken ze misschien met elkaar in gesprek. Ze stappen ook sneller naar een advocaat of een rechter.' Voor Seghwaert wordt nu per plek bekeken of de vele binnenterreinen aan een herinrichting toe zijn en in hoeverre bewoners daarbij betrokken kunnen worden. Vanwege de kleinschaligheid en versnippering van de groenvoorzieningen laat het onderhoud te wensen over en bewoners zouden hier sterker bij betrokken kunnen worden. Vanwege de gezamenlijke aanpak zou dit bovendien de sociale cohesie kunnen bevorderen.

De betrokkenheid van de wijkbewoners bij een veilige en leefbare woonomgeving is groot. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de belangstelling voor een in september 2000 gehouden inloopavond over dat onderwerp. 350 Mensen daagden er op, terwijl nog eens enkele honderden de website van de gemeente, waarop eveneens informatie te vinden was, bezochten. De kwaliteit van de woonomgeving (verkeersveiligheid, groenonderhoud, jongerenoverlast) vormde voor een ruime meerderheid het belangrijkste knelpunt, al liepen de meningen over de wijze waarop deze problematiek aangepakt kan worden sterk uiteen. Seghwaert heeft een actieve buurtvereniging: Seghwaert Op Dreef, die in feite de hele wijk bedient. Deze vereniging, in 1996 ontstaan uit een fusie van enkele buurtverenigingen en een stichting, stelt zich ten doel 'het bevorderen en instandhouden van een goed woon- en leefklimaat, in de ruimste zin van het woord, voor de bewoners van de woningen gelegen in het werkgebied van de vereniging'. De vereniging telt

zo'n 130 vrijwilligers, organiseert vaste en incidentele activiteiten en cursussen en geeft een driemaandelijkse buurtkrant uit. De buurtvereniging fungeert als een belangrijk klankbord voor de wijkpost en de gemeente. Datzelfde geldt voor de buurtvereniging die de noordzijde van de wijk bedient, 't Weideveld. Deze vereniging is echter, anders dan de eerstgenoemde, minder betrokken bij de woonomgeving. Bij een analyse van de wijk wordt als sterke kant onder meer de betrokkenheid van de bewonersorganisaties en de bewoners bij de woonomgeving genoemd. Het gaat dan wel om het directe eigenbelang van de bewoners. Zo zijn er nogal wat verenigingen van eigenaren actief. Woningcorporaties proberen de oprichting van bewonerscommissies te stimuleren. Anderzijds vermeldt de wijkanalyse een tekort aan vrijwilligers bij wijk- en buurtorganisaties, die zich op hun beurt te weinig richten op verschillende doelgroepen in de wijk. De bereidheid om langer en projectmatig bij vrijwilligerswerk betrokken te zijn is, zo zeggen medewerkers van de wijkpost, afgenomen, met name als er geen enkele vergoeding tegenover staat. Dit geldt vooral voor vrijwilligerswerk op school en in verenigingsverband. Met name tweeverdieners zouden het hiervoor te druk hebben. Zij laten zich bij schoonmaakacties bijvoorbeeld zelden zien; het zijn vooral ouderen die eraan deelnemen. Ook jongeren laten zich moeilijk bij verenigingswerk betrekken; zij gedragen zich vooral als consumenten van de georganiseerde activiteiten. In verenigingsverband zijn steeds dezelfde actief en er is geen doorstroming en roulatie in bestuursfuncties. In buurten met sterke kopers- en huurdersverenigingen is de sociale controle soms groot, maar een garantie daarvoor bestaat niet. Voor de wijkpost is een probleem dat sommige kwesties door slechts heel weinig mensen worden aangekaart en dat men nauwelijks zicht krijgt op het probleem van vereenzaming, omdat vereenzaamde mensen zich niet melden.

3.5 Domweg gelukkig in Rokkeveen

Rokkeveen is een wijk waar gezinsvormers en –houders domineren. Ouders met jonge kinderen of stellen die van zins zijn een gezin te stichten hebben zich daar gevestigd omdat ze er een geschikt huis met een tuin tegen een voor hen betaalbare prijs konden vinden. De elementaire voorzieningen die voor hen van belang zijn - in het bijzonder scholen, kinderdagverblijven, naschoolse opvang en speelplaatsen - zijn er voorhanden. De binding met de woonomgeving is derhalve in de regel rationeel. De sociale binding is in het algemeen zwak. Men zegt elkaar als burens gedag, maakt soms een praatje, is bereid elkaar in geval van nood te helpen, zorgt voor elkaars planten en huisdieren tijdens vakanties en heeft in veel gevallen elkaars huissleutel, maar daarbij blijft het. Belangrijk is echter dat men zegt ook geen *behoefte* te hebben aan intensievere vormen van burenccontact. Er is in dit opzicht sprake van een stedelijke mentaliteit. Men is sterk gericht op de eigen woning en gesteld op *privacy*. Tekenend in dit verband is dat een bewoner in onze digitale enquête onder de vraag wat er *negatief* is aan de wijk, antwoordt: 'bewoners zijn erg netjes en letten erg op wat de burens doen'. Waar er dus wel sprake van bemoeienis en sociale controle is, wordt dit niet erg op prijs gesteld. Rokkeveeners waarderen net als de inwoners van Seghwaert de rust in de wijk. Naast de waardering voor de eigen woning en de woonomgeving vinden zij de nabijheid van een winkelcentrum, de markt, en voorzieningen zoals een zwembad en eerstelijns gezondheidszorg van groot belang. Ook de aanwezigheid van groenvoorzieningen, de ruime opzet van de wijk en de goede verbindingen met andere locaties gelden als praes. De perceptie van buurtproblemen door overlast ligt het laagst van alle Zoetermeerse wijken en over de eigen woning zijn Rokkeveeners het best van alle Zoetermeeders te spreken (Sociale Atlas 2001:83). Vooral in Rokkeveen-West is de waardering voor woning en woonomgeving erg groot (Onderzoek leefbaarheid 1999, 2001). In de meeste buurten voelt rond de 80 procent

van de bewoners zich enigszins tot zeer aan de buurt gehecht. Alleen in de kleurenbuurten (Rokkeveen-Oost) ligt dit percentage lager, rond de 75 (Onderzoek leefbaarheid, deelrapport sociale cohesie 1999).

Sommige Rokkeveeners klagen over de geringe sociale samenhang in wijk en buurt. Wat het wijkniveau betreft is dit nauwelijks verwonderlijk, gezien het feit dat de wijk zo groot is, geografisch gesplitst in Oost en West, en zo'n groot aantal inwoners telt. In het wijkactieplan en door Bovos wordt als maatregel voorgesteld meer wijkbewoners toe te leiden naar activiteiten van de wijkvereniging en het activeren van bewoners inzake het organiseren van buurtgebonden activiteiten in buurtruimtes, gezamenlijke ontmoetingsruimtes in flats en dergelijke. Verder is gedacht aan het organiseren van eenmalige activiteiten. Een Bovos-medewerker zegt: 'De opdracht voor het Wijkactieplan is nu te werken aan de sociale cohesie in Rokkeveen. Dit vanwege het feit dat er een veronderstelde behoefte bestaat aan dagactiviteiten voor de bevolking die overdag thuis is. Rokkeveen is een tweeverdienerswijk, maar er zijn ook sociale buurten. We weten niet goed wat de behoeften zijn van mensen die daar wonen, daarom willen we deze via ad hoc activiteiten op de korte termijn, waarbij we hopen contacten te leggen, inventariseren. Op de lange termijn is het de bedoeling dat we hen toeleiden naar structurele activiteiten.' Rokkeveeners die in het oostelijk deel van de wijk wonen, kenschetsen hun woonomgeving in onze digitale enquête overigens niet zelden als 'gezellig', met 'prettige bewoners' en met woonerven die als 'besloten gemeenschappen' sociale controle uitoefenen. Men voelt zich er bovendien in de regel veilig. Zo heel onsamenvattend in sociaal opzicht is Rokkeveen dus niet.

Bij een analyse van de sterke kanten van de wijk door de wijkpost wordt bovendien de bewonersparticipatie genoemd, in casu de wijkvereniging Rokkeveen. Deze organiseert allerhande activiteiten en was ook betrokken bij een feest dat in 2000 door jongeren voor ouderen is georganiseerd. Bewoners tonen betrokkenheid bij de woonomgeving. In veel gevallen gaat het dan echter alleen om de eigen woning en vindt men elkaar op het gezamenlijk belang als koper of huurder. Aan kopersverenigingen, verenigingen van eigenaren en bewonerscommissies van woningcorporaties is in Rokkeveen dan ook geen gebrek. Als uitvloeisel van deze vorm van belangenbehartiging worden er soms gezamenlijke activiteiten georganiseerd, zoals een buurtbarbecue of een buurtfeest, wat de sociale contacten bevordert. Er ontstaat echter soms onenigheid tussen voor- en tegenstanders van zulke festiviteiten, en daarbij kan het er volgens een zegspersoon 'erg fel aan toegaan'. Tekenend voor de afzijdigheid die ten aanzien van de wijdere leefomgeving bestaat, is het feit dat op een inloopavond betreffende het wijkactieplan in december 2000 slechts zo'n 30 wijkbewoners kwamen opdagen, waar bij een vergelijkbaar evenement drie maanden eerder in Seghwaert ongeveer 350 mensen acte de présence gaven.

De sociale contacten zijn veelal instrumenteel en volgens een lid van het wijkteam domineert het individualisme in Rokkeveen, met name onder tweeverdieners met kinderen. 'Ze kopen de kinderen af, door allerlei luxe dingen voor ze te kopen. Ze worden verschrikkelijk verwend omdat de ouders geen tijd voor hun kinderen hebben. Verantwoordelijkheden worden afgeschoven. Gaan die kinderen straks voor hun ouders zorgen? Of hebben ze dan voor hen ook geen tijd? Tweeverdieners kom je weinig tegen. Die hebben hun huis als luxe plek en de buurt als een gebied waar ze doorheen komen naar en van hun werk.' Het *nimby*-principe 'alles best, maar niet in mijn achtertuin' is hier, net als in Seghwaert, sterk vertegenwoordigd. Dat blijkt ook uit de reacties op de mogelijke bouw van een moskee in de wijk, waartegen in de buurt waar ze zou moeten komen veel verzet bestaat. Een vrouw: 'Wij waren daar fel op tegen, met name vanwege elk uur dat geklingel van ze. De grond is wel aangekocht, maar ze hebben geen geld om de moskee te bouwen. Gelukkig maar.'

Hangende jongeren moeten volgens de opvattingen van velen evenmin hinderlijk in het zicht komen. Met name op plaatsen waar veel ouderen wonen wordt geklaagd over overlast door provocerende hangjongeren. Vanuit de wijkpost en de woningcorporaties tracht men het gesprek

tussen ouderen en jongeren op gang te brengen, zodat men kennis van elkaars opvattingen kan nemen en wederzijds begrip kan proberen te kweken. Dat lijkt enig succes te hebben (zie ook hoofdstuk 4). Maar het probleem is wijd verbreid, de groepen wisselen van samenstelling en verplaatsen zich voortdurend, waardoor het lastig is contacten te leggen. Bovendien komen lang niet alle jongeren die rondhangen uit Rokkeveen. Zo heeft een tijdlang een groepje uit Meerzicht voor enige overlast in de wijk gezorgd. Met name de straten die eindigen op –groen en –geel vormen probleemgebieden. Het wijkbeheer heeft de handen vol aan de problematiek, waardoor op klachten niet altijd goed en tijdig gereageerd kan worden. En, zo stelt een betrokkene, ‘Er zijn ook notoire klagers.’

De sociale contacten kunnen soms met betrekkelijk simpele ingrepen versterkt worden. Zo zijn er in Rokkeveen twee waterspeelplaatsen, die veel door ouders met jonge kinderen worden bezocht. Zij knopen er makkelijk gesprekken met elkaar aan, zodat zulke voorzieningen een belangrijke meerwaarde voor de sociale cohesie kunnen hebben. (In Palenstein is op het Rakkersveld sinds kort ook een waterspeelplaats gecreëerd en te verwachten valt, dat hiervan een soortgelijk effect voor de onderlinge contacten tussen wijkbewoners zal uitgaan.) Ook scholen, kinderdagverblijven en sportverenigingen vormen belangrijke ontmoetingsplaatsen, natuurlijk niet alleen in Rokkeveen, maar ook in de andere wijken. Een vrouw stelt dat kinderen vaak een eerste schakel in een keten van sociale contacten vormen: ‘Je hebt elkaar nodig bij het aanleggen van je tuin en leert elkaar kennen via de kinderen. Die vormen eigenlijk het bindmiddel.’ Maar zij typeert haar directe omgeving inmiddels als ‘erg op zichzelf’ (*Zoetermeersche Courant*, 26 juni 1999). Anderen delen die ervaring. Na een vaak enthousiaste start met bijvoorbeeld buurtbarbecues trad na verloop van tijd een verwatering op, die ongetwijfeld samenhangt met het voorbijgaan van de pionierfase. Een man: ‘Wij hebben goede contacten met de burens, je houdt elkaars huis een beetje in de gaten. Maar het is niet zo dat je elkaar goed kent’ (ibid.).

Een 52-jarige vrouw werkt full-time en woont sinds 1974 in Zoetermeer. Na een lange wooncarrière in verschillende Zoetermeerse wijken is zij met een dochter en zoon neergestreken in Rokkeveen. Zij heeft het daar geweldig naar haar zin. ‘Ik heb in Meerzicht gewoond en daarna in Seghwaert, dat vond ik een aangename wijk. In verband met een scheiding moest ik toen naar een andere woning, in Driemanspolder. Daar vond ik het verschrikkelijk, een onaangename en onveilige flat waar zelfs overdag werd ingebroken.’ In Rokkeveen kreeg zij een vijfkamerwoning. Als enige nadeel ervaart zij de matige verbindingen met de rest van Zoetermeer. ‘Je moet hier een auto hebben. Het openbaar vervoer is slecht geregeld door de beperkte dienstregeling. Op de fiets ’s avonds over de brug of door de tunnel vind ik niet veilig, dus dat beperkt je wel in je bewegingsvrijheid’. Dat ze tevreden is over haar woning en de directe woonomgeving heeft te maken met de ruime opzet en de aanwezigheid van woningen voor 50-plussers aan de overzijde. ‘Had ik een straat terug gewoond, dan was ik weg geweest. Daar is het helemaal vol met geparkeerde auto’s, dan heb je geen overzicht. Dat zou ik afschuwelijk vinden. Maar hier voel ik me thuis en ik voel me veilig.’ Op termijn, als de kinderen uit huis zijn, overweegt ze naar een appartement te verhuizen, maar ze wil wel in Zoetermeer blijven wonen: ‘daar wonen m’n kinderen, vrienden en kennissen en elders zul je niet zomaar weer een heel netwerk opbouwen’. Met burens heeft zij weinig contact, maar er is wel sprake van sociale controle, en af en toe wordt er een praatje gemaakt, terwijl burens tijdens vakanties de post en planten verzorgen. ‘Voor mijn leeftijdscategorie is er in Zoetermeer genoeg te doen, voor de jongeren veel minder. Hier in de buurt is qua uitgaan bijvoorbeeld niks, alleen een Chinees-Indisch restaurant. En er wonen hier in de wijk toch heel veel jongeren.’ Ofschoon zij zich geen Zoetermeerse voelt, is ze toch trots op de stad, met name op de oude dorpskern die bewaard is gebleven.

Een part-time werkzame 56-jarige vrouw, geboren in Den Haag, gescheiden met drie kinderen van wie een nog thuis woont, vindt Rokkeveen ‘fantastisch’, vooral vanwege de mix van bewoners, de goede voorzieningen en de schone omgeving. Ze woont sinds 1985 in

Zoetermeer en heeft sedert 1990 een huis in de sociale woningbouw van Rokkeveen. Daarvoor woonde ze in De Leyens, in haar ogen een onprettige wijk omdat je op de woonerven nooit iemand zag en het er 'kakkerig' was. Dat is, vindt ze, in Rokkeveen anders. Ze heeft er veel contacten in de buurt, die onder andere via de kinderen zijn gelegd. 'Mensen groeten je als je ze vaker hebt gezien. Er is een beetje een dorpsmentaliteit omdat het wat achteraf ligt. Het is hier gezellig, met sociale controle en al. In buurthuis De Vlieger is er met name voor de oudjes heel wat te doen.' Ook zij vindt, net als de vorige informant, de verbindingen met de rest van Zoetermeer minder goed – althans met de auto: 'met de fiets zit ik zo in het Stadshart en in de Dorpsstraat'. Ze waardeert de (winkel)voorzieningen en vindt het niet nodig om buiten Zoetermeer te gaan winkelen. Ze wil niet weg uit de wijk. Gevoelens van onveiligheid heeft zij niet: 'Het is een prettige buurt. Ik loop rustig 's nachts over straat als ik terugkom van een vriendin. Maar verder weg vind ik het minder, bijvoorbeeld naar het Stadshart ga ik liever niet in het donker op de fiets. Dat is waarschijnlijk het onbekende. In je eigen buurt voel je je veilig. Maar als 't moet ga ik wel, 't houdt me niet tegen, al zal ik niet door een park gaan.' Zij heeft nog een broer en een dochter die elders in Zoetermeer wonen en waar ze regelmatig op bezoek gaat.

Over Zoetermeer zegt ze: 'Zoetermeer is geen echte stad, toch niet. Het probeert wel 'n stad te zijn, maar het zit 'n beetje tussen tafellaken en servet. Het is een combinatie van stad en dorp. Jammer wel dat ze zoveel in de Dorpsstraat slopen en dat het daar verwaarloost. Wij hebben een echte bouwburgemeester die hangt aan grote projecten, zoals dat Chinese themapark en die gevangenis.' Zij meent dat er geen sprake is van problemen rond hangjongeren, graffiti en vervuiling. 'Dat moeten we zo houden. Als je rustig, redelijk met die jongeren praat, dan luisteren ze wel naar je. En je moet ook wat van ze kunnen verdragen, waar moeten ze anders naartoe?' Uit Zoetermeer en Rokkeveen wil ze niet weg: 'Ik voel me geen specifiek Zoetermeerse, maar ik voel me wel verbonden met de buurt, ik vind 't er prettig wonen. Je moet het er zelf maken.' In de buurt zijn naar haar mening voldoende speelvoorzieningen voor kinderen: 'Alleen voor jongeren van 18 en ouder is er niks, maar die kunnen op hun brommers zelf wel ergens heen.' Wel mag er wat haar betreft nog een jeugdthunk worden gebouwd omdat er in de komende jaren veel tieners in de wijk bij zullen komen.

Een 50-jarige man, die in 1976 in Zoetermeer is komen wonen, noemt Rokkeveen 'een hele mooie wijk'. Na tien jaar in Seghwaert te hebben gewoond is hij met vrouw en kinderen 'opgeschoven'. Hij vindt het rustig in Zoetermeer, te rustig. 'Er is weinig ruis en bruis. Elk geluid wordt gelijk als overlast gezien.' Hij vindt de wijken wat al te modelmatig opgezet: alle buurten zijn zo gericht op rust dat de levendigheid zoek is. Rokkeveen is in zijn ogen een gunstige uitzondering. 'Rokkeveen is opener, heeft meer mogelijkheden voor recreatie, meer voorzieningen, een sporthal met andere dingen eromheen. Dat zorgt voor levendigheid, drukte, en daardoor is het gevoel van veiligheid ook groter.' Een 35-jarige vrouw, gehuwd en wonend in een koopappartement, is eveneens zeer tevreden over Rokkeveen vanwege de diverse voorzieningen. Zij waardeert bovendien de betrekkelijke anonimiteit in de wijk, al heeft ze – tamelijk vrijblijvende – contacten met de burens. Bovendien is er volgens haar sprake van een behoorlijke sociale controle, waarbij buurtbewoners elkaar op hun gedrag aanspreken. De wijk is 'overmatig netjes en overmatig gereguleerd met veel bordjes bij groenterreinen waarop staat "hier mag niet gespeeld worden". Het is een yuppenwijk met veel tweeverdieners.' Ook de reglementen van verenigingen van eigenaren zijn in haar ogen buitengewoon betuttelend, wat niet wegneemt dat ze het in Rokkeveen zeer naar haar zin heeft. Wel vindt ook zij dat er meer voorzieningen voor jongeren nodig zijn. Sinds tien jaar woont ze in Zoetermeer, waar ze zich met de nodige aarzelingen vestigde, maar, zegt ze: 'Als je er eenmaal zit, wil je er niet meer weg, zeker niet als je kinderen hebt.' Zelf overweegt ze echter wel op termijn te vertrekken: 'Het is me een maatje te truttig hier, ik zou wel naar een stedelijker plek willen waar meer voorzieningen zijn en waar men misschien ook wat toleranter is.'

De tevredenheid van de Rokkeveners is derhalve in het algemeen groot. Er wordt wel geklaagd over hangjongeren, maar dat is waarschijnlijk bij ontstentenis van ècht grote problemen. Dat klagen gebeurt vooral in Rokkeveen-Oost, het 'oudste' deel van de wijk. Op termijn zal in verband met 'ontgroening' waarschijnlijk ook in Rokkeveen-West de hangjongerenproblematiek de kop wat duidelijker opsteken. Een andere kwestie waaraan sommigen zich storen, is de verkeersveiligheid. De lange, rechte wegen in Rokkeveen nodigen uit tot (te) hard rijden. Daaraan ergeren veel wijkbewoners zich. Er is bovendien sprake van sluipverkeer door de wijk. En sommige bewoners zouden wel wat meer levendigheid wensen, maar gezien de grote waardering voor de rust van Rokkeveen zal dat bij velen geen prioriteit hebben.

3.6 De wijken vergeleken

Op grond van ons kwalitatieve onderzoek komt een beeld naar voren van drie wijken die, waar het de sociale cohesie betreft, in bepaalde opzichten van elkaar afwijken. Met name tussen Palenstein en de twee andere wijken lijken grote verschillen te bestaan. Waar in Palenstein de interne sociale cohesie tamelijk sterk is (met name in Palenstein-Laag), maar de externe zwak, bestaan er in Seghwaert en Rokkeveen geen problemen wat betreft de externe sociale cohesie, maar is de interne sociale cohesie, althans in de subjectieve beleving, vrij zwak. Toch is de organisatiegraad middels wijk-, kopers- en huurdersorganisaties betrekkelijk goed. Het gaat daarbij vooral om directe belangenbehartiging die bewoners bijeen kan brengen, hoewel de organisaties ten dele ook een gezelligheidsfunctie hebben die de sociale cohesie verder kan stimuleren. Een deel van de bewoners blijft evenwel uit eigen keuze afzijdig van allerlei activiteiten op buurt- of wijkniveau. Dat geldt in het bijzonder voor tweeverdieners. Men zou kunnen zeggen dat in Rokkeveen vooral 'rationalisten' en 'indifferenten' wonen: de eersten zijn gesteld op privacy en willen geen affectieve relaties, maar voelen zich wel moreel medeverantwoordelijk voor de woonomgeving; de laatsten hebben nauwelijks of geen belangstelling voor de ruimere woonomgeving (vgl. Oude Ophuis 2001:64). Rokkeveen is een typische middenklassewijk in een typische middenklasse stad. De inwoners zijn er hoger opgeleid, verdienen meer en maken vaker deel uit van tweeverdienershuishoudens dan gemiddeld in Zoetermeer.

In Rokkeveen hebben de meeste bewoners een koopwoning, in Palenstein een (sociale) huurwoning en Seghwaert zit daar tussenin. Seghwaert en Rokkeveen kennen homogene buurtjes in een heterogeen geheel, in Palenstein is er een markante scheiding tussen de hoog- en de laagbouw. Palenstein-Hoog is een multi-etnisch wijkdeel, een wijkdeel bovendien waar een concentratie van sociaal-economisch zwakke categorieën te vinden is. Palenstein-Laag lijkt in veel opzichten, bijvoorbeeld wat de sociale samenstelling van de bevolking betreft, meer op een wijk als Seghwaert dan op het hoogbouwgedeelte. In Palenstein en Seghwaert zijn de bewoners – afgaande op aantallen die recente inloopavonden hebben bezocht – meer betrokken bij wat er in hun wijk gebeurt dan Rokkeveners. Dit beeld vertekent natuurlijk omdat er voor Palenstein naar verwachting grote veranderingen op til staan, maar toch. Bij alle negatieve opmerkingen over de wijk – ook van wijkbewoners zelf – prijkt in de bijlagen van het leefbaarheidsonderzoek een heel verstandige, zij het wel erg rooskleurige opmerking van een Palensteiner: 'Geen problemen creëren. Er is hier geen probleem, dus maak het ook niet. Is er een incident, pak dit ook direct aan en laat het niet escaleren' (Onderzoek leefbaarheid, bijlagen 2001:25). Ten aanzien van Palenstein zijn de meningen van de bewoners sterk verdeeld. Het ene kamp vindt het een prima wijk, het andere wenst vooral de problemen te belichten en uit te vergroten. Er zijn echter maar weinigen die volstrekt onverschillig tegenover de wijk staan. En opvallend is dat bij alle negatieve oordelen over Palenstein, ook van de eigen bewoners, de Palenstainers veel meer dan gemiddeld gehecht zijn aan Zoetermeer (Onderzoek leefbaarheid 2001:55).

Als we nu – met alle daaraan inherente generalisaties - een typologie maken van het type bindingen dat in de onderscheiden wijken overheerst, dan kunnen we stellen dat pragmatische of rationele bindingen, gericht op voorzieningen, woningvoorraad en locatie in verband met werk vooral in Rokkeveen en Seghwaert te vinden zijn. Uit interviews en ander onderzoeksmateriaal blijkt, dat de eigen woning, de winkelcentra en andere faciliteiten en de bereikbaarheid van de rest van Zoetermeer en andere steden van groot belang zijn voor de tevredenheid van de Rokkeveeners en Seghwaerters met hun woonsituatie. Ook een statusspecifieke of esthetische binding, die te maken heeft met trots ten aanzien van en waardering voor de woonomgeving speelt hierbij een rol. De rationele binding van Palensteiners heeft vooral te maken met de betaalbaarheid van de woningen. Zowel in Palenstein als Seghwaert is er ook sprake van een habituele binding, de gewenning aan een bepaalde woonomgeving. Voor Rokkeveen is dit type binding minder sterk, maar deze zou in de loop van de tijd aan kracht kunnen winnen. Het zwakst in alle drie de wijken is de groepsspecifieke binding, die verband houdt met het hebben van vrienden, kennissen en verwanten ter plaatse. Toch is het belang van familie- en vriendennetwerken groter dan men op het eerste gezicht zou denken. Er zijn in ons onderzoek en ook in de deelonderzoeken nogal wat informanten die wijzen op het belang van verwanten voor hun keuze om in Zoetermeer te gaan of blijven wonen. En uit het jongste leefbaarheidsonderzoek blijkt, dat met name Rokkeveeners veel contacten in de buurt hebben, terwijl Palensteiners het meest van alle Zoetermeesters naast deze contacten vooral ook contacten in de rest van de stad hebben (totaal 81 procent van alle contacten) (Onderzoek leefbaarheid 2001:61).

Het middenklasse *nimbyism* is in Seghwaert en met name in Rokkeveen sterk aanwezig. Huishoudens van tweeverdieners zijn hiermee onlosmakelijk verbonden. De tolerantiegrenzen voor alles wat zich in de publieke ruimte in de onmiddellijke nabijheid van de eigen woning afspeelt zijn laag, aanmerkelijk lager dan in Palenstein. De burgerlijke normen van zindelijkheid, orde en regelmaat worden in de beide wijken scherp bewaakt. Dit leidt ertoe, dat gedrag dat deze normen overschrijdt al snel scherp wordt afgekeurd. Met name jegens jongeren en allochtonen is de verdraagzaamheid soms wel erg beperkt. Tegen elk project dat op stapel wordt gezet, rijzen al snel bezwaren. Dit alles heeft ook consequenties voor de levendigheid van de wijken. Een deken van rust lijkt over Rokkeveen en Seghwaert neergedaald. Palensteiners zijn misschien wel geneigd om even hard te klagen als de inwoners van Seghwaert en Rokkeveen, maar deels over andere kwesties. Hun lijfspreuk lijkt te zijn: 'Palenstein is een rotwijk, maar het is wel *onze* rotwijk'. De stereotiepe beeldvorming van buitenstaanders creëert zo een band van saamhorigheid. In feite geldt dat ook ten aanzien van de houding die zij aan de gemeente toeschrijven: 'voor Palenstein wordt niks gedaan, dus knappen we het zelf maar op'. Voor heel Zoetermeer lijkt te gelden, dat sociale conflicten zich bij uitstek afspelen rondom het gebruik van de openbare ruimte. In het volgende hoofdstuk zullen wij daarom nader op deze thematiek ingaan.

Hoofdstuk 4. De openbare ruimte als strijdtoneel

4.1 Inleiding

Wanneer we het over sociale cohesie, en in samenhang daarmee leefbaarheid, hebben, dan is te voorzien dat de openbare ruimte een steeds belangrijker arena van tegenstellingen zal vormen. De strijd om de leefbaarheid – nog niet zo lang geleden zou waarschijnlijk het woord ‘beschaving’ zijn gebruikt - verplaatst zich al meer naar buiten, naar het domein van straat, park en plein. Mensen wenden zich in toenemende mate af van de buitenwereld en sluiten zich op in de eigen, veilige woning, in door camera’s en poortwachters bewaakte en door gesloten buitendeuren, intercoms dan wel videofoons afgeschermdde wooneenheden of - zoals in de Verenigde Staten - in omheinde gemeenschappen. In de toekomst zal deze trend, waarvan ook het terrein winnende *nimbyism* deel uitmaakt, naar verwachting van steeds groter belang worden. Waar mensen zich in toenemende mate verschansen in het eigen woondomein, wordt de buitenwereld terzelfder tijd in sterkere mate een potentieel bedreigende – want onbekende – omgeving. Ook in Zoetermeer zijn de bovengenoemde trends waarneembaar, reden waarom we in dit hoofdstuk afzonderlijk aandacht zullen besteden aan de openbare ruimte.

De stedelijke openbare ruimte is per definitie voor iedereen vrij toegankelijk en te gebruiken voor tal van doeleinden. Het openbare domein bestaat uit straten en pleinen, parken en binnenterreinen, bruggen en waterwegen. Zonder aan iemand toestemming te hoeven vragen kunnen mensen het openbare domein betreden, het als doorgangsroute gebruiken, als plek om te zitten, anderen te ontmoeten, zaken te doen, rond te kijken. Dit alles zo vaak en zolang men wil, dag en nacht, zomer en winter, waarbij het er niet toe doet of je rijk bent of arm, man of vrouw, zwart of wit, razend knap of oliedom. Wie afgaat op de gewone ervaring beseft meteen dat deze voorstelling van zaken een ideaal is; in de praktijk zijn sommige plekken immers voor sommige mensen en activiteiten meer openbaar dan andere en dit kan in de tijd en per cultuur verschillen. Je moet steeds de situatie en de context beschouwen bij de beoordeling van de mate van openbaarheid, reden voor sommigen om liever van ‘semi-openbaarheid’ te spreken.

De openbare ruimte is bij uitstek een strijdtoneel van conflicterende visies, wensen en verwachtingen. Onderscheiden bevolkingsgroepen hebben elk hun eigen ideeën over het gebruik ervan. Als we bijvoorbeeld naar ouderen en jongeren kijken, dan is het in het algemeen zo dat jongeren levendigheid willen, zich het publieke domein deels willen toe-eigenen, terwijl ouderen zich daardoor bedreigd voelen en door de bank genomen rust en netheid wensen.^{xvi} Zo mogelijk moet met verschillende wensen en verwachtingen rekening worden gehouden. Dat vereist creatieve voorstellen en oplossingen. Deze kunnen waarschijnlijk niet tegelijkertijd en op dezelfde locatie worden gerealiseerd. Voor een deel zal aan de openbare ruimte een bestemming moeten worden gegeven die strookt met de uiteenlopende wensen en verwachtingen van specifieke categorieën bewoners.

De openbare ruimte biedt echter ook kansen als ontmoetingsplaats voor mensen van heel diverse pluimage. Een belangrijk deel van de herkenbaarheid en identiteit van een stad heeft te maken met de omgang van inwoners en bezoekers met de publieke ruimte. Het openbare domein is een belangrijke bron van consumptie, plezier en vermaak, een domein waar mensen zich kunnen manifesteren. Zo heeft een vitale stad een levendig centrum, waar kan worden geflaneerd, waar mensen kunnen bekijken en worden bekeken (Zijderveld *et al.* 1991:14). Maar ook aan meer levendigheid buiten het stadscentrum ontleen steden een deel van hun specifieke karakter. Wie evenwel op een doordeweekse dag door de Zoetermeerse wijken wandelt, komt weinig dynamiek tegen. Ze lijken oorden van een gezapige rust en leegheid, waar de zegswijze

My home is my castle een wel heel letterlijke betekenis heeft gekregen. Juist in verband met deze gerichtheid op het eigen privé-domein wordt alles wat zich buiten de voordeur voordoet al snel als een verstoring van de orde opgevat.

Kortom: de druk op het openbare gebied is zowel toegenomen door ontwikkelingen van ‘bovenaf’, als van ‘onderop’. De afgelopen tijden zijn delen van de stedelijke openbare ruimte geprivatiseerd en soms zelfs ‘gekoloniseerd’ door andere categorieën belanghebbenden. Steegjes, doorgangen, pleintjes of stukken van straten of wijken worden afgesloten en zijn nog maar voor bepaalde geselecteerde stadsbewoners toegankelijk. Deze domeinvorming zien we in vele varianten. Binnenterreinen worden met hekken afgebakend, woongebieden krijgen eigen bewakingsdiensten. Misschien heeft dit ook te maken met het feit dat het stedelijke parochiale domein ingrijpend functieverlies heeft geleden (Lofland 1998). Nieuwe technische ontwikkelingen maken een parochiale ruimte, waar je burens en andere medebewoners ontmoet, minder nodig voor het dagelijkse leven. Vrijwel alles wat mensen nodig hebben voor het overleven kan aan huis worden afgeleverd, voor nieuws en contacten kunnen tv, telefoon en internet zorgen. Dat mensen voor zulke zaken steeds minder de deur uit hoeven bevordert niet alleen veiligheid en comfort, maar verhoogt sterk de behoefte aan controle en inrichting van het privé-domein.

4.2 Hangjongeren, vandalisme en ander ongemak

Vraag een Zoetermeerder wat hem of haar het meest ergert in de woonomgeving, en de kans is groot dat hangjongeren worden genoemd. Nu vormden jongeren blijkens het gemeentelijk jaarverslag in 1995 ook al een toenemende bron van overlast, waarbij de mogelijkheid werd opgehouden dat er tegelijkertijd sprake zou kunnen zijn van een afnemend acceptatieniveau van de klagers. Als reactie op de klachten werden enkele jongerenontmoetingsplaatsen (jops) neergezet (zie ook beneden). Wat bewoners in het gedrag van jongeren stoort, is het lawaai van hun scooters of brommers en geluidsapparatuur, de rommel die ze veroorzaken, het vandalisme en de baldadigheid waaraan ze zich schuldig maken en hun dominante aanwezigheid als zodanig. Soms is er sprake van intimiderend gedrag. In alle wijken wordt over hangjongeren geklaagd. In Buytenwegh beklagen bewoners zich over het probleem en in Dorp is met name ergernis ontstaan rond een groep die in de nabijheid van een avondwinkel aan de Oranjelaan rondhing en volgens omwonenden en winkeliers grote overlast veroorzaakte. Zij klaagden over vernielingen, dronkenschap, (soft)drugsgebruik, poging tot diefstal en vernielingen. In Seghwaert werden bij een recente inventarisatie door de wijkagent 14 groepjes gesignaleerd, die overigens niet alle (altijd) overlast gaven, en vaak van samenstelling en hangplek wisselden. In Rokkeveen leverde een soortgelijke inventarisatie eveneens een flinke lijst van groepjes hangjongeren op: ongeveer 25. In Palenstein lijkt het probleem van hangjongeren geconcentreerd rond het winkelcentrum Croesinckplein en een aanpalende snackbar. Volgens een oudere zegsman die dichtbij deze plek woont zou de wijk ‘prachtig zijn, als al die jongeren hier niet rond zouden hangen’. Hij vertelt dat hij ze regelmatig in de entreepartij van zijn torenflat De Witte Brug aantreft, dat als hij ze wegstuurt hij een grote mond krijgt en ze zo weer terug zijn omdat de toegangsdeur onvoldoende afgesloten wordt.

De wijkagenten proberen zo veel mogelijk contact te leggen met de jongeren om bekend met ze te raken, ze aan te kunnen spreken en afspraken met hen te maken. Dat lukt niet in alle gevallen. Vooral in Rokkeveen zijn de gemoederen rond groepjes hangjongeren in het afgelopen jaar (2001) soms hoog opgelopen. Dit heeft ongetwijfeld te maken met het anderszins zo rustige karakter van de wijk, een karakter waaraan veel bewoners sterk hechten. Bovendien is er in de wijk sprake van ‘ontgroening’. Een professioneel betrokkene: ‘Je kan er

donder op zeggen dat wanneer een wijk tien tot vijftien jaar oud is, die hangjongerenproblematiek ontstaat.' De kwestie dreigde te escaleren. Op bepaalde plaatsen in de wijk, bijvoorbeeld bij een basisschool aan het Marsgeel, werd steen en been geklaagd. In een brief aan de wijkpost meldde een buurtbewoner onder meer: 'De overlast voor de bewoners is nu zodanig dat met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid de buurtbewoners zullen besluiten het recht in eigen hand te zullen nemen en de jongeren met harde hand verwijderd zullen worden. Dat dit met veel geweld gepaard zal gaan moge duidelijk zijn.' Met name een groepje 16- tot 18-jarigen zou door imponeergedrag ergernis wekken. Pas nadat er gesprekken tussen de jongeren en vertegenwoordigers van de gemeente, de wijkpost, de wijkagent en bewoners op gang waren gebracht, bedaarden de gemoederen weer wat. Vooral de contacten tussen jongeren en volwassenen die lijken te begrijpen hoe zij met hen moeten communiceren zijn vruchtbaar gebleken. Het wederzijdse begrip is toegenomen, en in een enkel geval hebben jongeren een eigen hangplek gekregen waar ze buurtbewoners minder dan elders tot last zijn. Probleem is wel dat het nieuwe jongerencentrum in Rokkeveen, de Spott, beperkte openingstijden heeft, zodat ze daar nauwelijks opgevangen kunnen worden.

Overigens vormen hangjongeren lang niet overal in Zoetermeer een probleem, noch worden ze door alle Zoetermeeders als lastpakken gezien. Uit interviews met bewoners van verschillende wijken blijkt, dat er ook begrip bestaat voor het feit dat jongeren een deel van hun tijd op straat willen doorbrengen. 'Waar moeten ze anders heen? Ze kunnen toch niet altijd naar een sporthal of naar een kroeg? En er is gewoon weinig voor ze te doen. Ze hebben mij nog nooit lastig gevallen. Ja, met hun scooters maken ze lawaai, maar dat valt allemaal best mee', aldus een 47-jarige vrouw uit Seghwaert. Sommige gesprekspartners zeggen nooit last van hangjongeren te hebben, omdat ze niet in de buurt rondhangen. Een andere vrouw stelt: 'Als je ze alleen spreekt zijn het superaardige jongens, maar als ze in een groep samenkomen dan gaan er andere mechanismes werken'. Een Rokkeveense: 'Ze zijn niet vervelend, ze zijn wel tot laat buiten en proberen hun brommers uit, maar die jongeren zelf heb ik nooit als bedreigend ervaren.' Een andere informante stelt: 'Wij hingen vroeger ook op straat, maar nu wordt gelijk de politie gebeld en dat leidt tot onbegrip bij die jongeren en dan escaleert de zaak. Het is vaak een kwestie van beleving. Als mijn moeder van 69 de Sprinter neemt, dan doet ze haar juwelen af uit angst dat ze beroofd zal worden. Als er jongens met hanenkammen op het Stadshartplein zitten, dan durft ze niet naar de C1000.' Een professioneel betrokkene legt een deel van de verantwoordelijkheid bij klagende buurtbewoners zelf: 'Zij willen een soort bewaarcrèche, maar ze hebben zelf vaak kinderen die rondhangen. En je moet proberen die jongeren zelf verantwoordelijk te maken voor activiteiten in het jongerencentrum, maar dat lukt nauwelijks omdat ze een consumptieve levensstijl hebben en vermaakt willen worden zonder zelf de handen uit de mouwen te steken. Alleen voor incidentele klussen lukt dat wel.'

Vernieling en bekladding, doorgaans toegeschreven aan jongeren, zijn voor veel Zoetermeeders bronnen van grote ergernis. Er wordt al enige jaren geklaagd over toenemend vandalisme nabij discotheken als Locomotion en jongerencentrum De Boerderij (Buytenwegh de Leyens). In de nachtelijke uren ontstaat daar veel lawaai door huiswaarts kerende jongeren (deels per spoor naar plaatsen buiten Zoetermeer). Bushokjes worden niet zelden vernield, autoruiten en ramen van woningen ingegooid. Bewoners voelen zich onveilig. Er is een Werkgroep Beheersing Vandalisme Buytenwegh de Leyens opgericht, die rapport heeft uitgebracht. De veiligheid zou vergroot moeten worden door betere verlichting en bestrating op de looproute naar het nabijgelegen station Voorweg. Ook elders in de stad zijn regelmatig sporen van vandalisme te zien. Het fenomeen lijkt onuitroeibaar. Een lik-op-stuk-beleid werkt alleen maar *after the fact*. Vandaalbestendig straatmeubilair lijkt als preventieve maatregel nog steeds de beste oplossing.

Zoetermeer heeft, als een van de eerste Nederlandse gemeenten, al in 1989 de strijd aangeboden met graffiti. En die strijd is sindsdien voortgezet. Zoals het op de internetsite van de gemeente luidt: 'Zoetermeer wil graag voor de burgers een schone en veilige stad zijn. Een stad waar vervuiling geen kans krijgt. Een vorm van vervuiling is graffiti op gebouwen, bruggen, viaducten en andere objecten. Uit onderzoeken komt naar voren dat graffiti bewoners een onveilig gevoel geeft. Een woonomgeving waarin graffiti voorkomt tast het woongenot aan omdat het een uitstraling heeft van verloedering.' De strijd tegen graffiti is aangeboden door gemeente, (spoorweg)politie, rijkswaterstaat en openbaar ministerie, in samenwerking met woningcorporaties en winkeliers. Nadat aan de intensivering van de bestrijding van graffiti via de media ruchtbaarheid was gegeven, werd de stad geplaagd door een spoor van *tags* ('handtekeningen') met termen als 'Fuck', TNO en BDF. Dertien verdachten die deel uitmaakten van twee groepen konden worden aangehouden. De aanpak richtte zich op opsporing en vervolging van graffiti-schrijvers en het langs privaatrechtelijke weg aansprakelijk stellen voor de gevolgen van hun daden.

De houding van de inwoners tegenover graffiti is gedifferentieerd; *tags* worden door bevolking en overheid doorgaans veroordeeld, maar voor de grote, kleurrijke *pieces* - zeker als ze op bepaalde plaatsen en bepaalde objecten zijn aangebracht - bestaat in het algemeen wel enige waardering. Een belangrijke uitkomst van het onderzoek van Tatjana van den Ham naar graffiti is, dat een geïntensiverde aanpak van graffiti leidt tot het plaatsen van meer *tags* - de graffiti-vorm waarvoor bij burgers de minste waardering bestaat (vgl. Van den Ham 2001). 'Gedoogmuren' of *halls of fame* bieden evenmin soelaas omdat graffiti-schrijvers hun faam en reputatie vooral ontleen aan het veelvuldig zetten van *tags*. En schone muren nodigen uit om te beschrijven. Repressie brengt dus onbedoelde gevolgen met zich mee en deze stellen lokale bestuurders voor schier onoplosbare dilemma's. Bij gebrek aan een adequate oplossing moet graffiti misschien als onlosmakelijk deel van het stedelijk leven worden gezien, hetgeen natuurlijk niet wil zeggen dat de gemeente maar moet nalaten ertegen op te treden.

Een andere gruwel in Zoetermeerse ogen zijn zwerfvuil, hondenpoep, onkruid en verloedering in het algemeen. Het probleem is niet nieuw. Al in 1992 werd met de installatie van een 'Cleanteam' actie ondernomen. De klachten zijn echter niet minder geworden. 'Rommel' is Zoetermeerders kennelijk een doorn in het oog. De vermeende veroorzakers van zwerfvuil zijn veelal jongeren: verveling en vervuiling liggen kennelijk dicht bij elkaar. Vooral in Palenstein bestaat een al jaren voortdurende ergernis over het probleem van zwerfvuil. De parkachtige omgeving rond de hoogbouw zou worden beschouwd als een soort 'niemandsland', waarvoor bewoners zich niet verantwoordelijk voelen (Beelden van buurten 1998). In de afgelopen jaren hebben bewoners echter, in samenwerking met de wijkpost en de gemeente, schoonmaakacties gehouden. Een groot deel van hen ergert zich aan de problematiek en spant zich in om verandering in de situatie te bewerkstelligen. Waar het zwerfvuilprobleem echter hardnekkig blijkt, gaan beschuldigende vingers al snel in een aantal richtingen. Allochtone wijkbewoners zouden er andere zindelijkheidsnormen op nahouden en gooien in sommige gevallen hun vuilnis van de etages naar beneden; andersom ergeren enige wijkbewoners van allochtone afkomst zich aan de omgang met en het uitlaten van 'onreine' huisdieren door autochtone Nederlanders; jongeren van de nabijgelegen scholengemeenschappen die het winkelcentrum of de nabijgelegen snackbar bezoeken deponeren afval op straat; bewoners van andere wijken die naar het winkelcentrum komen werpen hun oude kranten en glaswerk aldaar weg en als de containers vol zitten zetten ze hun vuilnis ernaast ('vuiltoerisme'); de gemeentereiniging zou de wijk onvoldoende schoonhouden. Overigens percipiëren ook bewoners van andere wijken zwerfvuil eerder als een ernstig dan als een hinderlijk probleem. En ook zij nemen soms het initiatief tot schoonmaakacties. Een aan zwerfvuil verwant probleem is gebroken glas dat nogal eens op diverse speelplaatsen voor de jeugd aangetroffen

wordt. In Seghwaert stoort menige bewoner zich aan het onjuist aanbieden of dumpen van vuilnis en – ook in Rokkeveen als uiterst hinderlijk ervaren - de kennelijk buitensporige hoeveelheden hondenpoep in het openbare domein. Een andere bron van irritaties is het openbare groen, waarvan het onderhoud soms als onvoldoende wordt beschouwd, met name in de wijken Seghwaert en Meerzicht. Verder klagen veel inwoners van Zoetermeer over agressief verkeersgedrag (te snel rijden, gebruik van de stoep door scooterrijders) en over parkeeroverlast doordat er te weinig parkeerruimte zou zijn als gevolg van het toenemende autobezit.

In alle wijken wordt vanuit de wijkposten sinds 1996 periodiek een wijkshow georganiseerd, waarbij de toestand met betrekking tot het onderhoud van groenvoorzieningen, vervuiling en sociale veiligheid onder de loep wordt genomen. *Professionals* en wijkbewoners nemen eraan deel en inventariseren welke gebieden en gebouwen verbetering behoeven en waar gevaarlijke verkeerssituaties bestaan. De show is een belangrijk instrument om in kaart te brengen welke locaties welke ergernissen geven. Ze biedt een goede mogelijkheid om kennis te nemen van de subjectieve beleving van degenen die de wijk het intensiefst gebruiken. Vooral waar het gaat om gevoelens van onveiligheid is dit van groot belang. Dat geldt eveneens voor de tweejaarlijkse onderzoeken naar leefbaarheid en veiligheid, die sinds 1997 worden gehouden. Met behulp daarvan kan tevens worden gepeild, of er in de subjectieve beleving op stads-, wijk- en buurtniveau veranderingen optreden. Zo blijkt bijvoorbeeld dat er in Seghwaert – met name in het zuidwestelijke deel van de wijk – tussen 1997 en 1999 een flinke achteruitgang op het gebied van verloedering wordt gepercipieerd, terwijl er in de twee jaar daarna sprake van een forse verbetering is. De toch al negatieve score in Palenstein is tussen 1997 en 2001 steeds iets slechter geworden. Rokkeveen daarentegen scoort op dit punt heel goed, al is de perceptie van verloedering in Rokkeveen-Oost vanwege vandalisme tussen 1999 en 2001 zeer fors toegenomen. Toch ligt ze nog tamelijk ver onder die voor Zoetermeer als geheel (Onderzoek leefbaarheid 1999, 2001).^{xvii} Door middel van de leefbaarheidsmonitor worden ook gevoelens van onveiligheid in kaart gebracht.

4.3 Onveilige plekken

Uit recente onderzoeken blijkt, dat een groot deel van de Zoetermeerse bevolking gevoelens van onveiligheid kent. Opvallend is dat die gevoelens minder vaak voorkomen in de buurt waarin men woont (26 procent zegt ze daar wel eens te hebben), dan in de stad als geheel (54 procent) (Onderzoek leefbaarheid 2001).^{xviii} Deze percentages zijn de afgelopen vier jaar nagenoeg gelijk gebleven. Zoetermeer telt veel plekken die in de beleving van bepaalde categorieën inwoners onveilig zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor overgangsdomeinen, ontsluitingen middels wegen. Wegen hebben zowel een verbindend als een scheidend karakter. De stad wordt doorsneden door spoorlijnen, de A12 en enkele rondwegen, waardoor de wijken fysiek van elkaar gescheiden zijn en de toegang van de ene naar de andere wijk door tunnels en over bruggen geschiedt. Met name fietsers en voetgangers – en dan vooral vrouwen en ouderen - vertonen nogal eens de neiging om zulke passages op bepaalde tijdstippen te vermijden. Andere plaatsen waar ‘mijdingsgedrag’ voorkomt zijn de parken en het openbaar groen, de stations, parkeergarages, het Stadshart en de omgeving van uitgaanscentra. Uit een recent onderzoek onder jongeren blijkt, dat 70 procent van degenen die uitgaan voor, tijdens en na het stappen soms angstgevoelens kennen. Zij zijn bang lastig gevallen of beroofd te worden, vrezen samenscholingen en meisjes hebben angst voor aanranding of verkrachting. Enkele locaties worden door velen als onveilig aangeduid: het uitgaansgebied zelf, waar het jongeren centrum De Boerderij en de discotheek Locomotion zijn gevestigd, en het aangrenzende sprinterstation Voorweg, de verbindingsbrug naar

Rokkeveen (Mandelabrug), en een tunnel bij Racketcentrum de Leyens. Ook andere tunnels en sommige fietspaden worden als onveilig gezien (Onveilige plekken 2001).

Net als in andere groeikernen, is in Zoetermeer de criminaliteit de afgelopen jaren gestegen. Ze ligt nu zelfs boven het landelijk gemiddelde, maar onder die in grote en middelgrote steden (De Bruijne en Knol 2001). Bedreiging, mishandeling, afpersing, diefstal met geweld en vernieling zijn vormen van criminaliteit die in de jaren negentig sterk zijn toegenomen. Wat opvalt is dat geweldsdelicten vooral door jongeren tegen jongeren worden gepleegd. Het beroven van een scooter, fiets, mobiele telefoon en dergelijke onder bedreiging van een steek- of vuurwapen is met name in het weekeinde geen uitzondering, vechtpartijen tussen uitgaande individuen of groepjes jongeren evenmin. Een groepje meisjes van 14 jaar (afkomstig uit buurgemeenten) bekende onlangs acht mishandelingen van leeftijdgenootjes, waarvoor geen enkele aanleiding bestond. Begin juli 2001 vond er in de wijk Palenstein een schietpartij tussen twee groepen allochtone jongeren plaats, waarbij twee gewonden vielen. Verder is daar sprake van dealen en drugsgebruik. Uit een recente analyse blijkt dat er sinds ongeveer zes jaar een steeds van samenstelling wisselende criminele jeugdbende actief is, bestaande uit 43 personen van wie de harde kern een Antilliaanse achtergrond heeft (De Jong 2001). Minder dan een kwart van de groep is uit Palenstein zelf afkomstig. Wel hangt de groep rond bij het winkelcentrum van de wijk, maar de criminele activiteiten worden in heel Zoetermeer en daarbuiten gepleegd. Het gaat om tamelijk zware misdrijven, variërend van vernieling tot en met doodslag, en veel leden van de groep zijn zogenaamde veelplegers. Anderen geven vooral overlast door bravouregedrag, dat waarschijnlijk is gericht op het maken van naam binnen de groep.

De thema's criminaliteit en (sociale) onveiligheid staan in Zoetermeer hoog op de politieke agenda. Ze worden langs diverse wegen aangepakt. Er zijn projecten geweest zoals 'Veilig winkelen', 'Beveiliging bedrijfsterreinen' en 'Veiligheid in en rondom de scholen'. Inmiddels heeft de gemeente ook het initiatief genomen voor een project 'Veilig stappen' waarin wordt samengewerkt met horeca-ondernemers, politie en de Zoetermeerse Taxicentrale. De zogenaamde Stappentax, een goedkope vorm van taxitransport, zou veiliger vervoer naar en van de uitgaansgelegenheden moeten bevorderen. Vanaf 1997 zijn er wijkagenten aangesteld, die vanzelfsprekend de openbare orde handhaven, maar daarnaast als aanspreekpunt, bemiddelaar en vertrouwenspersoon fungeren. Zij zijn verder de 'ogen en oren' van recherche op wijkniveau. Inmiddels telt Zoetermeer twaalf wijkagenten en hun inzet wordt door de bevolking hogelijk gewaardeerd. Er zijn verschillende andere categorieën toezichthouders. Naast politie is er een Team Handhaving, een soort stadswacht. In het domein van de Nederlandse Spoorwegen handhaaft de spoorwegpolitie de orde. Daarnaast zijn er ook private partijen die een bijdrage leveren, bijvoorbeeld door middel van particuliere beveiligingsdiensten. De nieuwe controleurs hebben de controle en het toezicht van de politie deels overgenomen – alsmede in vele gevallen de taken van de opbouw- en welzijnswerkers. Maar hoe het met hun effectiviteit is gesteld kunnen we zonder empirisch onderzoek niet zeggen. Datzelfde geldt voor buurtpreventie, waarbij via een bewakings- en controlesysteem wordt getracht criminaliteit te voorkomen. Inmiddels heeft de gemeenteraad een plan aangenomen om in Palenstein uitkeringsgerechtigden in te zetten als 'omgevingsvaklieden', die zouden moeten toezien op het schoon en heel houden van de wijk.

Sinds kort wordt cameratoezicht op sommige NS-stations en in de Zoetermeer Stadslijn, en op sommige andere plaatsen zoals flatgebouwen, scholen, banken, winkels, parkeergarages en uitgaansgelegenheden, ingezet in de strijd tegen criminaliteit en vandalisme en om het gevoel van veiligheid te vergroten. Het Zoetermeerse publiek ziet eveneens heil in meer camera's op straat, op stations en in uitgaanscentra (Omnibus-enquête 2000). Sommigen zien camera's echter als 'een schaamlap': 'Ze hangen er ter preventie, bijvoorbeeld in de entrees van flats. Maar als ze nou maar 'ns bekeken zouden worden als er wat gebeurd is – en

bovendien ben je dan natuurlijk te laat, want dan is 't al gebeurd.' Daarom wensen velen een duidelijker aanwezigheid van en meer controle door de politie. De gemeente is zich er echter van bewust dat er ook andere maatregelen nodig zijn, zoals het verbeteren van de straatverlichting, het onderhouden van openbaar groenvoorzieningen, en het maken van afspraken over toezicht met andere – ook private – partijen. De Zoetermeerlijn heeft een slechte reputatie waar het gaat om veiligheid. Vernielingen, bedreigingen en mishandeling van passagiers en NS-personeel leken lange tijd deel uit te maken van de dagelijkse routine. De eerste proeven met camera's in de sprinters van de Zoetermeerlijn lijken er echter op te duiden dat het aantal incidenten in de treinen afneemt. Dat zou echter ook met het verscherpte toezicht en de vaker gehouden in- en uitgangscntroles te maken kunnen hebben. Toch zijn de Zoetermeerse stations en de sprintertreinen nog steeds semi-openbare plaatsen die als onveilig worden beleefd. De openbare ruimte wordt - hoe merkwaardig dat ook mag klinken - meer en meer afgeschermd door traliewerk en bewaakt met 24-uurs camera's, gluurspiegels en elektronische poortjes. De camera's worden steeds geavanceerder, al blijven ze natuurlijk uitsluitend datgene zien waarvoor ze geprogrammeerd zijn. Toch zijn er al 'smart' camera's die als er niets te melden is *stand-by* blijven, maar bij opwinding (harde geluiden of opmerkelijk gedrag) beeld en geluid opnemen en doorgeven aan de toezichthouder.

De andere kant van de medaille van toenemende controle in het publieke domein is, dat de openbaarheid van dat domein afneemt. Steeds minder groepen lijken recht te hebben op het gebruik van die ruimte, worden ervan uitgesloten of in hun gebruik ervan beperkt (vgl. Deben en Rings 1999). Er komen steeds meer ver- en geboden. Fietsers worden geweerd uit bepaalde winkelgebieden (dit geldt ook voor het Zoetermeerse Stadshart), de Algemene Plaatselijke Verordening wordt aangescherpt om samenscholingen en drankgebruik in het openbaar tegen te gaan (in verband met problemen rond hanggroepjongeren in Rokkeveen studeerde de gemeente hierop). Wijkagenten delen aan overlastgevende jongeren 'gele kaarten' uit en bij herhaling van een overtreding een 'rode', in casu een bekeuring. Het gaat hier in milde vorm om een ontwikkeling die Mike Davis (1998) met enige overdrijving kenschetst als de 'militarisering van de openbare ruimte'. Deze ontwikkeling van toenemende reglementering en disciplineren heeft consequenties voor *alle* gebruikers. Wie lang moet wachten op een bus of trein, kan tegenwoordig niet veel meer dan 'staand zitten'. Richels, drempels en hekjes, gericht tegen rolschaatsers en *skaters*, maken het ook rolstoel- en rollatorgebruikers en mensen met kinderwagens niet gemakkelijk. Het zijn dikwijls juist kleine, betrekkelijk onopvallende veranderingen die de gebruiksvriendelijkheid verminderen. De vervanging van de ouderwetse houten banken door ijzeren gaasconstructies die het slapen en langdurige zitten onmogelijk maken, is inmiddels wijd verbreid. Waar de banken zijn verdwenen kan niemand meer zitten.

Er ontstaat bovendien een 'vals' gevoel van veiligheid door al die camera's en toezichthouders. Ze kunnen ook agressie opwekken bij degenen die zich uitgesloten voelen. Belangrijker echter is dat de verantwoordelijkheid voor het openbare domein in toenemende mate bij *professionals* met hun technische hulpmiddelen wordt gelegd, en dat burgers zich steeds afzijdiger houden. Dit betekent een ondermijning van de burgerzin en de sociale controle, waarbij de roep om 'meer blauw op straat' alleen maar luider zal worden. Al die - veelal blauwe - uniformen op straat moeten een gevoel van veiligheid oproepen. Opvattingen zoals geformuleerd door de Amerikaanse politiecommissaris van New York William Bratton over *zero tolerance* zijn ook in ons land hoorbaar. Bratton is voorstander van een uiterst strikt beleid. Hij verstaat daaronder het volgende: 'you don't have any tolerance for any aberrations from social norms and applying rules of behavior to everyone. If the rule is that you can't stretch out on a subway, then that should apply equally to homeless people and drunken yuppies. Subways are not for sleeping, they are for transport' (*Financial Times*, Weekend September 27/28, 1997). Het begrip *zero tolerance*, horend bij New York en verbonden met

deze commissaris en ondersteund door de toenmalige burgemeester Guiliani, is door vele beheerders in Nederland overgenomen.

4.4 Symbolische toe-eigening

De stedelijke openbare ruimte wordt bevolkt door een mengelmoe van personen, werelden en levensstijlen (Lofland 1973). Wat zich als chaos voordoet, wordt met behulp van 'mentale kaarten' over categorieën mensen, plaatsen en tijden geordend. Op grond daarvan besluiten mensen waar ze zich, op welke tijdstippen en met wie willen bevinden, of welke plekken ze juist zullen vermijden. Naast het hiervoor besproken aspect van de van overheidswege gereguleerde openbare ruimte die leidt tot een minder publiek daarvan worden, is er sprake van een symbolische toe-eigening van de openbare ruimte door de gebruikers ervan. De publieke ruimte wordt zo deels 'geprivatiseerd', tot semi-openbaar domein gemaakt. Bepaalde categorieën mensen proberen openbare plekken tot de hunne te maken door er - al dan niet luidruchtig - aanwezig te zijn, bepaalde activiteiten te ondernemen of door er - zoals in het geval van graffiti-schrijvers - hun stempel op te zetten. Natuurlijk zijn er 'hangouderen' - bijvoorbeeld in het overdekte deel van het Stadshart -, maar opnieuw springen jongeren het meest in het oog. Om uiting te geven aan hun eigen leefwereld zoeken jongeren elkaar, soms in verzet tegen volwassenen of autoriteiten, op en juist het publieke domein leent zich daarvoor. Zij zijn er onder elkaar, weg van ouderlijk toezicht en vermanende blikken en woorden. Jongeren hebben een eigen leefwereld, ook over buurtgrenzen heen. Zij zullen er steeds naar streven een eigen ruimte te creëren door zich die toe te eigenen. Daarbij hebben zij een expressieve levensstijl, die nauwelijks aan de aandacht van toeschouwers kan ontsnappen. Zij benutten en percipiëren bepaalde plekken anders dan volwassenen: 'Ze gebruiken het bushokje niet om op de bus te wachten of de snackbar niet om te eten, maar als theaters van zelfvertoon, observatiepunten voor het beoordelen van de rollen van anderen en zichzelf en ontmoetingsplekken voor het vestigen en behouden van solidariteit met de eigen groep,' aldus Lupi (2002). Ze zijn de over heel Zoetermeer dominant aanwezige 'wikip' ontgroeid, maar nog wel gehecht aan 'hun' plekje.

In vele steden is er een anti-stemming jegens rondhangen, soms met tegenzin door de autoriteiten gedoogd, dan weer uitdrukkelijk verboden via samscholingsverboden. Het is misschien begrijpelijk en voor de hand liggend voor degenen die er gevoelig voor zijn, maar het leidt soms tot nauwelijks te verkroppen gedragsbeperkingen voor degenen die het openbare domein voorbeeldig gebruiken. De openbare ruimte wordt op allerlei manieren geprivatiseerd en dicht bij huis zien we herhaaldelijk pogingen om het privé-domein als zodanig te vergroten, in eerste instantie ten koste van het parochiale domein, maar - het onderscheid is analytisch - daardoor ook ten koste van het openbare domein. De sociale wereld lijkt zich in zulke gevallen te polariseren. In een recente studie naar de sociale cohesie in Almere blijkt dat de belangstelling van bewoners voor hun stedelijke omgeving twee uitersten toont: enerzijds de woning en directe woonomgeving en anderzijds de rest van de stad, waar men trots op is en een identiteit aan ontleent. Het tussenliggende gebied - het parochiale domein van de burens en de bekenden - is verdampt en wordt overgeslagen. Het direct bij de woning en woonomgeving behorende terrein wordt door de bewoners geprivatiseerd in de geest, maar evenzeer in de daad (Deben en Schuyt 2000). Dat is ook buiten Almere overal te zien. De toevallige voorbijganger wordt buitenstaander. Bewoners 'confisqueren' hun stoep door er plantenbakken neer te zetten of er een particulier terras van te maken. Ze maken hun tuin tot een verlengstuk van de huiskamer - denk aan de kerstverlichting die buiten uitbundig brandt. Winkeliers veranderen het trottoir voor hun zaak tot een ruimte om reclameborden of handelswaar uit te stallen. Drugsgebruikers 'bezetten' een

stationswachtkamer voor eigen gebruik, zoals ze in het verleden in Amsterdam diverse 'pillenbruggen', waar drugs werden verhandeld, tot hun eigen domein transformeerden. Bouwvakkers en stratenmakers krijgen arbeidsvitaminen uit veel te luid staande gettoblaster. En, ja, ook jongeren eisen hun stukje van de collectieve ruimte op.

Dat jongeren zo in het oog springen heeft niet alleen met *hun* gedrag te maken, maar ook met de levensstijl en houding van de volwassen bewoners. Die willen rust en orde in het publieke domein, dat ze als een soort verlengstuk van hun huiskamer zien. Maar omdat andere groeperingen zich dat domein toe-eigenen, voelen ze zich in *hun* rechten op dat domein aangetast. Dat is niet alleen in Zoetermeer zo, maar ook in andere Nederlandse nieuwe steden, Vinex-locaties en buitenwijken. Meer in het algemeen geldt, zoals Baumgartner over de 'morele orde van suburbs' heeft opgemerkt, dat er een spanningsverhouding tussen volwassenen en jongeren in suburbia bestaat. Zij schrijft deze toe aan de overgevoeligheid van suburbbewoners voor de uitstraling van de stad en afwijkend gedrag. Volwassenen hebben extreem hoge standaarden ten aanzien van een schone en mooie omgeving: alles moet ordelijk, georganiseerd, fraai en opgeruimd zijn. De bewoners hebben een grote angst voor verwaarlozing, vervuiling en criminaliteit, die ze buitengewoon ruim definiëren. Vanuit deze optiek bezien ze jongeren in suburbs als *de* overtreders van publieke standaarden en als verstoorers van de openbare orde (Baumgartner 1988). Zoals uit het deelonderzoek van Tineke Lupi (2002) blijkt, vatten volwassenen het samenklitten van jongeren en het gebruik van de openbare ruimte op een andere manier dan bedoeld op als een dreiging. Vervolgens wordt dit ongeëigende gebruik het doel van verschillende controlerende en regulerende regimes zoals bewaking en verboden. Jongeren interpreteren deze reactie van angst en afwering op hun beurt als een afwijzing. De aanvankelijk neutrale situatie wordt dan een conflict en wanneer dit conflict zich verhardt, kan het onder sommige jongeren een rechtvaardiging voor vandalisme vormen.

In een stad als Zoetermeer zijn de meeste bewoners komen wonen vanwege de rust, ruimte en veiligheid. Voorzieningen zijn secundair aan hun woongenot. Jongeren daarentegen zijn hier helemaal niet naar op zoek en deze opvattingen botsen. Bewoners bestempelen elke handeling van jongeren als overlast en jongeren zelf ervaren een schreeuwend gebrek aan voorzieningen en mogelijkheden, of dit nu terecht is of niet. De gemeente heeft het er moeilijk mee: ze wordt geconfronteerd met zowel klagende burgers als klagende jongeren die beiden menen dat er niet naar hun wensen en problemen wordt geluisterd. Wordt na veel vijven en zessen goedkeuring verleend voor voorzieningen als een jongerencentrum, een trapveldje, een skatebaan of een jop in een wijk, dan kan het stadsbestuur meestal rekenen op protesten van de buurtbewoners, die zich tegen de komst ervan verzetten of, zoals onlangs nog in Rokkeveen, de voorkeur aan een andere plaats geven. De gemeente moet voortdurend laveren tussen verschillende opinies. Waar de een bijvoorbeeld meer verkeersdrempels wenst, wil een ander ze zo snel mogelijk opgeruimd zien. Deze problematische verhouding heeft alles te maken met uiteenlopende opvattingen over de vraag van wie de openbare ruimte nu eigenlijk is en wie daar de sterkste rechten kan laten gelden. De stedelijke omgeving wordt steeds meer consumptiegoed en het publiek wordt, net als bij andere consumptiegoederen, veeleisender en 'kritischer'.

Openbaar betekent toegankelijk voor iedereen. Steeds meer zien we een spanning omdat verschillende gebruikers op eenzelfde tijdstip dezelfde ruimte willen gebruiken. Dat loopt uiteen van het gebruiken van een stadspark voor een kinderpartijtje tot het gebruiken van een plein voor een muziekfestival. Mensen bakenen ruimten af, ze maken er privé-domeinen van. Lijken deze territoriumveroveringen nog betrekkelijk onschuldig en van alle tijden, we zien steeds meer voorbeelden waarbij afsluiting en onttrekking van ruimten aan de openbaarheid wordt ingegeven door heersende gevoelens van onveiligheid en angst. Mensen sluiten dat wat onwelgevallig is uit. Het zien van mensen met afwijkend gedrag wekt onlust

en angst op. Het is een herkenbare reactie bij het aanschouwen van de dronkelap die iedereen aanspreekt en wil aanraken of de harde schreeuwer op straat. Maar de reacties gaan vaak verder. Wat en wie niet in het normbeeld past, is al snel een bron van angst en afkeer. Zo worden nieuwkomers in de buurt, al dan niet van allochtone afkomst, dikwijls als de oorzaak van sociale achteruitgang gezien (vgl. hoofdstuk 3, noot 7). Enkele voorbeelden van uitspraken van bewoners van de wijk Meerzicht naar aanleiding van de vraag wat zij in het afgelopen jaar achteruit vonden gaan in hun buurt: 'Dat vaak de nieuwe bewoners die komen, zich erg asociaal opstellen'; 'Door nieuwe jonge gezinnen, waarvan enkele gezinnen hun kinderen spraakvermogen niet goed beheersen' [sic]; 'Komen steeds meer bewoners met onaangepast (woon)gedrag'; 'Steeds méér woningen worden betrokken door zich niet aanpassende of zelfs asociale mensen' (Onderzoek leefbaarheid, bijlagen 2001). De lijst van dit type uitspraken zou met gemak met vele verwante aangevuld kunnen worden, ook voor wat enkele andere wijken betreft. Het is een bekend mechanisme, waarmee 'de gevestigden' zich proberen te distantiëren van nieuwkomers (Elias en Scotson 1981).

4.5 In de hand gehouden hinder

De tragedie van bewoners van New Towns, buitenwijken of groeikernen is, dat zij vaak de stad zijn ontvlucht voor een suburbane woonomgeving om te ontsnappen aan de nadelen die het stedelijke milieu in hun ogen met zich meebrengt: slechte huisvesting, overlast van burens en groepen jongeren, geluidhinder, criminaliteit, verloedering en – vaak niet in de laatste plaats, maar dikwijls onuitgesproken – de aanwezigheid van een toenemend aantal mensen met een allochtone etnische achtergrond.^{xix} Aanvankelijk vinden zij in nieuwe steden wat zij zoeken: een ruime woning in een rustige woonomgeving met in grote lijnen een bevolking die in sociaal-economisch en etnisch opzicht geen al te grote verschillen vertoont. Naarmate echter nieuwe steden meer verstedelijken, krijgen ze in toenemende mate ook te maken met een stedelijke problematiek waaraan ze nu juist ontsnapt meenden te zijn. Zij klampen vast aan wat ze als verworvenheden beschouwen. Bij het minste of geringste signaal van een dergelijke problematiek – of het nu gaat om hangjongeren, zwerfvuil, vandalisme, geluidhinder, de aanwezigheid van als anders ervaren culturen met andere gebruiken, gewoonten en opvattingen – voelen zij zich bedreigd en komen ze in het geweer. Wie het zich kan veroorloven zal opnieuw verkassen, naar de iets duurdere en jongere nieuwbouwwijken bijvoorbeeld, zo mogelijk naar een koopwoning.^{xx}

Maar degenen die aangewezen zijn op een goedkopere huurwoning hebben deze uitwijkmogelijkheid niet en zien zich, vaak na jaren naar volle tevredenheid wonen, plotseling herinnerd aan en geconfronteerd met de situatie die ze meenden achter zich te hebben gelaten. Vooral voor de sociaal-economisch lagere klassen geldt dat ze met de verhuizing naar de eengezinswoning 'buiten' sociaal gestegen zijn ten opzichte van hun stedelijke woonsituatie. Er wordt dan ook wel gesproken van 'omhoogwonen'. De stad lijkt hen echter steeds weer in te halen en zij voelen zich in hun sociale mobiliteit bedreigd. Keer op keer wordt zo de Suburbane Droom ruw verstoord. Dat is niet alleen in Zoetermeer het geval, maar ook in suburbane woonomgevingen elders in Nederland en de wereld (zie Suburbia 2001). Het is een vlucht vooruit die op den duur geen soelaas meer kan bieden. Vandaar dat op veel plaatsen mensen hun heil zoeken in het afschermen van hun woonomgeving van de buitenwereld.

Gevoelens van onbehagen en onveiligheid die bij stedelingen worden opgewekt komen terug in de stedelijke omgangsvormen. 'Ik ben wel thuis maar houd de deur op slot', is een bekende houding. Van ouderen in Palenstein-Laag is bijvoorbeeld bekend dat zij de deur soms gesloten houden uit angst voor de buitenwereld. Zij dreigen daardoor in een sociaal isolement te geraken (Beelden van buurten 1998). Bewoners zijn bevreesd voor vreemden, en dus de openbare ruimte, die potentieel gevaarlijk is en waarvan je niet weet wat en wie je er

kunt verwachten. ‘Essentially, danger is fear of the stranger, the person who is potentially harmful and whose behavior seems unpredictable and beyond control’ (Merry 1981:55). De afsluiting van het openbare stedelijke domein neemt uiteenlopende vormen aan en is geenszins beperkt tot pogingen het (vermeende) gevaar te vermijden. Frequent komt voor dat mensen de naambordjes van de deur schroeven en geheime telefoonnummers nemen, zodat ze alleen nog maar door bekenden benaderd kunnen worden. Antwoordapparaten en nummERMelding geven de bewoners de macht om te kiezen: contact of niet. Een van de mogelijkheden om op vreemden te reageren is door zich het vreemde eigen te maken en een plaats binnen de eigen wereld te geven. Daaraan tegengesteld is de reactie van het negeren van de vreemde en deze buiten te sluiten. Beide strategieën lijken op het door Lofland uitgewerkte onderscheid in positieve en negatieve tolerantie (Lofland 2000). Positieve tolerantie impliceert een positieve houding tegenover vreemdelingen en stedelijke heterogeniteit. Van vreemden (lees allochtonen) kun je leren en hoe toleranter je jegens vreemden bent, des te toleranter zullen ze tegenover jou staan – dat is de gedachte achter positieve tolerantie. In een situatie van negatieve tolerantie verkies je de vreemdelingen niet op te merken, dan wel met volstrekte onverschilligheid te bejegenen. Wat niet weet wat niet deert.

Naarmate het aantal inwoners en de stedelijkheid van de stad toeneemt, valt te verwachten dat de criminaliteitscijfers, de mate van gepercipieerde overlast door vandalisme, vervuiling en verloedering en dergelijke navenant zullen toenemen, zoals in recente jaren voor alle groeikernen is gesignaleerd (vgl. De Bruijne en Knol 2001). Dat is echter geen reden om bij de pakken neer te gaan zitten en geen enkele actie meer te ondernemen. Wat dit betreft vormt de in het volgende hoofdstuk te bespreken wijkaanpak ons inziens een flinke stap in de goede richting. Echter, een zekere mate van overlast is inherent aan het wonen in een stad, ook een stad met een suburbane woonomgeving. Een stad hoort immers te bruisen van activiteit. Met name ouderen en tweeverdieners lijken echter geneigd om hun woongenot in alle rust te willen beleven. De tolerantie voor de minste of geringste vorm van overlast is klein. Zelfs de loutere aanwezigheid van jongeren in het publieke domein lijkt al een reden tot verontrusting. De drempel om een beroep te doen op professionals om wat als hinderlijk gedrag wordt ervaren is bijzonder laag. Tolerantie betekent echter iets verdragen waar je liever niet mee geconfronteerd zou worden. In dit verband zien we evenwel ten aanzien van het gebruik van de publieke ruimte een andere ontwikkeling, namelijk: meer regels, meer toezichthouders, *zero tolerance*. Deze trends zullen met de toename van het aantal woningbezitters alleen maar sterker worden. Aan de ene kant kan verwacht worden dat de zorg voor en om de eigen woonomgeving zal groeien, maar tegelijkertijd zal ook het aantal klachten over (geringe) overlast stijgen. Voor wat betreft de tolerantiegraad van Zoetermeerders is tijdens een conferentie over leefbaarheid in 1998 al geconstateerd dat die laag zou zijn. En ook een beleidsmedewerker van een woningcorporatie merkt op: ‘De Zoetermeerder heeft een laag acceptatieniveau; in de perceptie is er al snel sprake van overlast.’

Uitgaande van de idee dat een zekere mate van overlast niet uit te bannen valt, is de vraag hoe te komen tot ‘in de hand gehouden hinder’. Uit het deelonderzoek van Tineke Lupi naar Zoetermeerse jongeren blijkt dat een overgrote meerderheid van hen niet als ‘probleem’ kan en moet worden gezien. Er is slechts een kleine minderheid die overlast veroorzaakt. We veronderstellen dat een deel van de Zoetermeerse jongeren wil blijven ‘hangen’. Niet noodzakelijkerwijs uit verveling, maar omdat zij elkaar willen opzoeken in een *peer group*, onder elkaar willen zijn, erbij willen horen. Meer voorzieningen voor jongeren vormen dan ook niet per definitie een sleutel tot het oplossen van de ‘hangproblematiek’. *De Volkskrant* van 22 mei 2000 berichtte over de mislukking van ‘jops’ (jongerenontmoetingsplaatsen) met name de bewust gecreëerde ‘hangplekken’ - die overigens even bewust door jongeren worden

gemeden. In dat artikel wordt duidelijk dat jongeren zich niet naar de periferie laten sturen; ze willen zien en gezien worden. De Amsterdamse ontwerper van hangplekken E. Blitz komt met heel simpele ingrepen waardoor er een bediening van diverse publieken ontstaat. Zijn belangrijkste les: 'creëer nooit iets speciaals voor jongeren op een speciale plek, want dan gaat het geheid mis'. Het lijkt derhalve zaak de multifunctionaliteit en flexibiliteit van de openbare ruimte in stand te houden. In Rokkeveen is er een voorbeeld van zo'n plek: zitplaatsen bij een winkelcentrum die overdag door ouderen en 's avonds – zonder overlastgevend gedrag – door jongeren worden gebruikt. We kunnen ons ook afvragen of nu luidruchtige jongeren het probleem zijn of volwassenen die onmiddellijk naar de telefoon grijpen om de hulp van politie of andere professionals in te roepen. Wat dat betreft lijken burgerzin en sociale controle plaats te hebben gemaakt voor een klaagcultuur die een zware wissel trekt op autoriteiten met en zonder uniform. De buidel zou misschien wat minder snel getrokken moeten worden voor het creëren van hangplekken (of, volgens de eerdergenoemde Blitz, 'excusplekken') maar voor het kweken van begrip bij volwassenen (we zijn per slot van rekening allemaal jong geweest, al lijken sommigen dat vergeten te zijn). Natuurlijk, 'je zult er maar naast wonen', maar toch. Ook in dit verband is tolerantie een groot goed.

De snelle verandering van tamelijk homogene gemeenschappen in sociaal en cultureel heterogene buurten zou volgens vele betrokkenen de leefbaarheid hebben ondermijnd. De buurt lijkt achteruit te zijn gegaan en sommige buurtbewoners, zij die er geboren en getogen zijn, voelen zich verloren nu ze temidden van vreemden wonen. Vooral degenen met weinig kansen en mogelijkheden beschouwen deze situatie als een bedreiging en menen dat ze door 'het systeem' in de steek gelaten worden. Daarom zijn nu alom activiteiten ontstaan die de sociale bindingen nieuw leven moeten inblazen. Maar er moet gewaakt worden voor een nostalgisering en idealisering van een voorbijgeleefde wereld. Er bestaat een aardige cartoon van Djanko die dit goed verbeeldt: een voor de televisie hangende oudere man klaagt bij een geweldsscène: 'Ach, vroeger was alles beter', waarop zijn vrouw zegt: 'Ja - met name je geheugen'. Als het erom gaat vroeger met nu te vergelijken, zijn mensen dikwijls geneigd de oude situatie beter voor te stellen dan ze in werkelijkheid was. Burencontacten waren vroeger bijvoorbeeld ook voornamelijk instrumenteel, dus als er geklaagd wordt over het ontbreken van zulke contacten, dan is het nuttig om dit in het achterhoofd te houden. En jongeren zijn ook niet pas eergisteren als een probleemcategorie aangemerkt. De klagen over de bedorven, normloze en nihilistische 'massajeugd' dateren al van kort na de bevrijding. En steeds opnieuw duikt er inzake jongeren al snel een morele paniek op.

Daarnaast heeft de stedelijke openbare ruimte menige functie verloren, lang niet alle stadsbewoners hebben in de stedelijke ruimte nog iets te zoeken. Vroeger liep de hele straat uit wanneer de orgelman in de buurt was, nu hebben zelfs veel kinderkamers een goed geoutilleerde geluidsinstallatie, tv met video en een pc met spelletjes en internetaansluiting. Via *home entertainment* in de vorm van grootscherm tv, beamerprojectie en dvd, zijn huiskamers tot een speelplaats voor volwassenen omgetoverd. In de netwerkmaatschappij bevindt de openbaarheid zich niet meer noodzakelijkerwijze op straat maar op de chatboxen, elektronische stemhokjes en databanken. De 'citizen' is 'netizen' geworden. Zoals met betrekking tot Almere is opgemerkt: 'de eigen woonbuurt, het eigen huis en de directe omgeving [zijn] het centrum van de beleving van de gemiddelde Almeerder' (Vooren 2001:60). In Zoetermeer is de situatie al niet anders.

Het wordt steeds duidelijker dat bewoners in nieuwe steden en stadsuitbreidingen hun aandacht voornamelijk richten op de woning en directe woonomgeving: *daar* wordt geïnvesteerd, gewaakt en is de betrokkenheid groot. Een goed voorbeeld van deze houding vormt de commotie rond het mogelijke legaliseren van een bordeel in het laagbouwgedeelte van Palenstein. Waar het bordeel jarenlang gedoogd was zonder dat er sprake was van luide protesten, bracht de mogelijke legalisering veel mensen in het geweer. Zij klaagden over

verkeersoverlast door rondrijdende mannen en foutparkeerders, 'wildplassers', gluurders en de slechte naam die het bordeel Palenstein zou opleveren, en natuurlijk – altijd een gevoelig argument - over mogelijke waardedaling van de huizen. Het college van burgemeester en wethouders verleende de vergunning niet, maar het valt te verwachten dat de eigenaar hiertegen via de rechter in beroep zal gaan. Een ander voorbeeld betreft de vestiging van een tijdelijk buurtcentrum in de wijk Meerzicht, waartegen buurtbewoners uit vrees voor overlast ageerden en - zonder succes – de rechter inschakelden in een poging te voorkomen dat het buurtcentrum er daadwerkelijk zou komen. Tegen een uitbreiding van een begraafplaats elders in de stad kwamen honderden bezwaarschriften van omwonenden binnen, die ook al vreesden dat hun huis minder waard zou worden.

In meer algemene zin is het zo, dat Zoetermeeders zich – overigens net als andere Nederlanders – vooral op deelkwesities en incidenten laten mobiliseren (en in sommige gevallen organiseren), maar nauwelijks nog als het gaat om de dagelijkse zorg om de wijdere (woon)omgeving. Daarvoor doen zij in toenemende mate een beroep op 'de autoriteiten', de 'professionals'. De eigen verantwoordelijkheid voor de leefomgeving wordt daarmee ontkend en omzeild – ook al antwoordt een hoog percentage van de bevolking bij enquêtes dat zij die verantwoordelijkheid wel heeft (in 1997 89 en in 1999 en 2001 zelfs 90 - vgl. Onderzoek leefbaarheid 1997, 1999, 2001). Maar een wel heel kleine minderheid van 16 procent (1997), 14 procent (1999) en 13 procent (2001) – een afnemend percentage bovendien - zegt zich daadwerkelijk weleens te hebben ingezet om de eigen buurt te verbeteren. De praktijk blijkt weerbarstiger dan de theorie (met als aardig detail dat het percentage dat zich medeverantwoordelijk voelt in Palenstein in 2001 met 75 procent het laagst is, maar dat de daadwerkelijke inzet met 17 procent in Zoetermeer het hoogst ligt). Bovendien bestaat er een spanningsveld ten aanzien van het optreden van 'de autoriteiten': grijpen zij namelijk wel in, dan reageert een deel van de bevolking negatief, mede doordat de vanzelfsprekendheid van gezagsverhoudingen sinds het eind van de jaren zestig is ondermijnd. De gemeente probeert wel duidelijk te maken welke belangenafwegingen zijn gemaakt om het draagvlak voor haar besluiten te vergroten, maar dat stemt niet iedereen automatisch tevreden. Met name hoog opgeleiden lijken geneigd zich tegen hun onwelgevallige beslissingen te verzetten en zij zijn ook eerder bereid en in staat om dat in georganiseerd verband te doen.

Van de gemeente kan niet verwacht worden dat zij de enige aanspreekbare partij is wanneer het gaat om het in de hand houden van hinder in de openbare ruimte. Deze boodschap moet bij burgers luid en duidelijk worden overgebracht. Juist het feit dat Zoetermeeders zich kennelijk realiseren dat *zij* medeverantwoordelijk zijn voor de leefbaarheid kan daarbij als aanknopingspunt worden gebruikt. Wijkgebonden leefbaarheidsbudgetten, wijkaandeelhouderschap en vertegenwoordiging van wijkbewoners in het wijkbeheer lijken middelen die enig soelaas zouden kunnen bieden. (In het volgende hoofdstuk komen wij hierop uitgebreid terug.) Panacees zijn het echter niet. Uiteindelijk is leefbaarheid een kwestie van de kwaliteit van het sociale weefsel in de wijken. En daarvoor moeten de bewoners verder kijken dan hun voordeur, hun tuintje en de aanpalende ruimte. De gemeente kan in dit opzicht weinig anders doen dan faciliterend optreden, bijvoorbeeld door ontmoetingsruimten beschikbaar te stellen. Met name voor jongeren is er in de ogen van veel Zoetermeeders een schreeuwend gebrek aan zulke onderkomens. In het volgende hoofdstuk zullen wij de contouren van een aantal materiële en immateriële maatregelen schetsen, die een bijdrage zouden kunnen leveren aan het versterken van de sociale infrastructuur.

Hoofdstuk 5. Sociale infrastructuur

5.1 Inleiding

In de inleiding van dit rapport hebben wij sociale infrastructuur gedefinieerd als de materiële en immateriële facilitering van sociale cohesie. Niet alleen op lokaal niveau, maar ook in het beleid van het tweede paarse kabinet wordt een versterking van de sociale infrastructuur nagestreefd. Daarin geldt als omschrijving: ‘de mate waarin burgers en bevolkingsgroepen bereid en in staat zijn om te participeren in economische en sociale verbanden’.^{xxi} Daarvoor dienen faciliteiten toegankelijk te zijn en moet sociale uitsluiting worden vermeden. Naast participatie geldt ook integratie als een belangrijk aspect van de beleidsdoelstelling. De sociale infrastructuur zou zich op basisvoorzieningen moeten richten voor vier functies: ontmoeting, opvang, ontplooiing en ontspanning.

In dit hoofdstuk geven wij een aantal aanbevelingen op het terrein van de sociale infrastructuur en de sociale cohesie en de versterking daarvan. Op voorhand zij nadrukkelijk gezegd dat het gaat om *kleine* en op langere termijn om *grote* ingrepen die er mogelijk toe bij kunnen dragen dat de leefbaarheid toeneemt en de gevoelens van onveiligheid afnemen. Daarbij moeten we ons de betrekkelijkheid van de invloed van de gebouwde omgeving blijven realiseren. Leefbaarheid wordt in grote mate, zo niet in de eerste plaats, bepaald door de aard en kwaliteit van sociale bindingen (het sociale kapitaal), niet door de wijze waarop stenen zijn gestapeld (vgl. ook Van Dijk *et al.* 2000). Leefbaarheid is daarnaast altijd een *compromis*. Het is zowel een vorm van tevredenheid, plezier en geluk alsook van in de hand gehouden hinder. De bewoners zijn ervan overtuigd dat er gezorgd wordt. Er is iemand die erop let dat de lampen branden, dat het vuil wordt geveegd, dat er niet hinderlijk wordt rondgehangen, dat er onderhoud wordt gepleegd (het fysieke kapitaal). Zorg en interesse zijn wezenlijk. Leefbaarheid vertaalt zich in een gevoel van welbevinden, dat verschillend per leeftijdscategorie, beroeps- en inkomensgroep uitpakt: leefbaarheid is kortom gebonden aan levensstijl.

Het zou daarom voor de hand liggen dat autoriteiten meer gebruik maken van lokale en praktische kennis en vaardigheden bij de verbetering van de kwaliteit van de leefbaarheid in steden. De marktwerking die de ‘bindende postkantoor-tjes’, de buurtwinkels in de stadswijken, en andere sociale zaken heeft verschaald of doen verdwijnen wordt er niet mee teniet gedaan, maar de effecten worden ietwat verzacht. Bewoners tonen steeds vaker een stedelijke, in plaats van een buurtgerichte levensstijl, en met inkomens (ook van deeltijders) die dat mogelijk maken. Over welke leefbaarheid hebben we het, voor wie en op welke niveaus moeten we ons steeds afvragen. De centrale opgave van een gemeentebestuur is een mate van diversiteit te bewaren in de buurten die verouderen, die een structurele groep niet-werkenden bevatten en die steeds homogener lijken te worden in demografisch, cultureel, sociaal en economische opzicht. Belangrijk is daarbij stereotypering te vermijden en te voorkomen dat er werelden van buitenstaanders en gevestigden ontstaan die elkaar stigmatiseren of met vooroordelen bekogelen. Maar het betekent ook: het niet ontkennen en negeren van verschillen; zo is het zich uitsluitend beperken tot een onderscheid allochtoon en autochtoon niet alleen verhullend, maar tevens onvoldoende om de diversiteit te begrijpen en te bewaren.

5.2 De leefomgeving

Voordat we ingaan op de mogelijkheden van aanpassingen in de fysieke omgeving een opmerking over het fysische determinisme. In het algemeen is de stedenbouw doortrokken

van een fysisch deterministische denkwijze gelardeerd met nostalgische trekjes over de wijkgedachte; een stad die mooi hiërarchiek is opgebouwd uit straten, buurten en wijken, met een ideaal van ordelijkheid en overzichtelijkheid. De steeds verder uitdijende habitat van de mensen voor wie de planners bouwen wordt nog wel eens vergeten. Globalisering heeft de habitat uitgebreid, het sociale (en economische) netwerk is voor velen direct of indirect gemonialiseerd. Maar ook al is de woonplek enerzijds betrekkelijk geworden, tegelijkertijd is het nog steeds een focus en vertrekpunt voor velen. Maar niet iedereen heeft te maken met een steeds ruimer wordende wereld. Het beschikken over sociaal, economisch en cultureel kapitaal is een voorwaarde. Voor hen die hierbij achterblijven zijn de directe woonomgeving en de buurt des te belangrijker.

Het geloof dat de gebouwde omgeving maakbaar is, duikt bij verbeteringsplannen keer op keer weer op. Maar door alleen de gebouwen te vernieuwen verbeter je de samenleving niet. Zo kun je Palenstein wel afbreken, maar dan zijn de problemen nog niet verdwenen. De maakbaarheidsgedachte – de *social engineering* – is slechts tot op zeker hoogte haalbaar. Dat neemt niet weg dat de fysieke omgeving, de schoonheid, de bruikbaarheid en duurzaamheid ervan, randvoorwaarden vormen voor het welbevinden van de bewoners en voor een andere subjectieve beleving van de woonomgeving en niet alleen voor hen die weinig keuzen hebben. In een slecht onderhouden en verloederde omgeving wordt gemakkelijker rotzooi gedeponeerd dan op een plek waar het schoon, heel en mooi is. Bovendien is het van groot belang om bewoners die met ingrepen in de ruimtelijke omgeving te maken krijgen in te lichten, vooraf met hen te overleggen en naar aanvaardbare oplossingen te zoeken. Wanneer zij onverwacht geconfronteerd worden met zulke ingrepen, valt te verwachten dat verzet ertegen de primaire reactie is, zoals in september 2001 nog bleek bij de herinrichting van een schoolplein in de wijk Seghwaert. Een lange-termijnvisie op en een meerjarenplan voor het beheer van de openbare ruimte zou hierbij goede diensten kunnen bewijzen.

Hier passen enkele algemenere opmerkingen ten aanzien van de leefomgeving en suggesties om tot verbetering te komen.

De algemene stedenbouwkundige uitleg

De opvattingen over de stedenbouw van de jaren zeventig weerspiegelen zich in de ruimtelijke structuur. Voor Zoetermeer heeft dat een aantal wijken en buurten opgeleverd die de indruk wekken dat dit een gemeente is, bestaand uit een conglomeraat van tamelijk op zichzelf staande wijken gegroepeerd rond een uit de kluiten gegroeid stadscentrum. Door dit restant van de wijkgedachte (passend in de tijd van een overheersende anti-stedelijke ideologie bij stedenbouwers) én de beslissing een stadsspoor te bouwen, zijn er vele constructies gekomen in het openbare gebied die een gefragmenteerd stedelijk beeld opleveren. Zij zijn nodig en niet eenvoudig weg te halen, maar de verbindingen met de vele onder- en bovendoorgangen zijn niet bevorderlijk voor een veilig gevoel. Het beeld (een soort mentale kaart) dat mensen in hun hoofd hebben is niet helder als je je vaak onder de grond moet oriënteren waar je bent. Vooral de vrijwel niet te vermijden onderdoorgangen brengen bij velen een beleving van onveiligheid teweeg.

Het Stadshart

Het aankomen per auto of per trein in Zoetermeer is niet prettig. De beleving van Zoetermeer door de buitenstaander heeft iets schizofreens. Het Stadshart zelf is aardig, met promenades, pleintjes en het overdekte deel met twee niveaus. Dat wil zeggen, als je zelf *in* het Stadshart bent. Benader je het van buitenaf, dan lijkt het een allerminst aantrekkelijke plek. Wegen met parkeergarages, achterzides van winkels met faciliteiten voor toeleveranciers wekken een rommelige indruk en stoten eerder af dan dat ze aantrekken. Deze uitstraling naar de

buitenwereld kan door middel van mooiere façades vriendelijker en uitnodigender gemaakt worden zodat de aantrekkelijkheid het Stadshart te bezoeken wordt verbeterd.

De onderwereld

In het verlengde van het voorgaande is het noodzakelijk de bewegwijzering te verbeteren, en de lege plekken – ontstaan door een vorm van SLOAP (*space left over after planning*) – te verminderen. Ook moeten oplossingen worden gezocht om de *no go-areas* 's avonds (en zelfs overdag) in de grote onbewaakte parkeergarages te doen verdwijnen. Het is vooral het treurige halfduistere gebied gebruikt door automobilisten, reizigers en randfiguren dat een *unheimisch* gevoel oplevert. Daarbij gaat het om een – relatief gezien – enorm groot gebied. De erdoor opgeroepen sfeer zal als een loden last op de beleving van de binnenstad blijven drukken als er geen structurele oplossingen voor worden bedacht. Het betreft beleid op langere termijn, gezien de omvangrijke kosten. Deze onderwereld van het centrum van Zoetermeer is aan een degelijke *face lift* toe. Afgezien van structurele oplossingen kunnen ook voorzieningen op kleinere schaal al veel helpen. De lichte desoriëntatie die de bezoeker overvalt en verwacht kan worden vermeden door logische looproutes duidelijk aan te geven zowel in aanduiding als verlichting en deze goed te onderhouden.

De stations

De stations zijn eveneens plaatsen waar veel mensen zich na zonsondergang weinig op hun gemak voelen. Iemand noemde het onder het station gelegen winkelcentrum in Buytenwegh 'het vreselijkste winkelcentrum van heel Nederland, op een onveilige plek waar je na het boodschappen doen zo snel mogelijk weer weg wilt'. Wij zelf ervoeren het station Stadhuis als een onprettige locatie, vooral na winkelsluitingstijd. Creatieve oplossingen met inschakeling van kunstenaars, omliggende bedrijven en in de buurt gevestigde winkeliers gepaard met handhavers en toezicht kunnen de veiligheidsbeleving zeer verbeteren. In een uiterste geval kan er ook worden afgesloten. Misschien kan op langere termijn de alles doorsnijdende, fors ogende ringspoorbaan vervangen worden door een vriendelijker busbaan. Een als onveilig ervaren omgeving is niet bevorderlijk voor participatie maar leidt tot vermijdingsgedrag. In het onderzoek onder ouderen vinden we opmerkingen in deze richting. Er zijn ouderen die omwille van veiligheidsredenen na donker thuisblijven.

De identificatie met de stad

De tevredenheid is in het algemeen groot, maar de identificatie met de stad en het aan het er wonen te ontleen prestige gaan verder dan een mooie woning, voorzieningen en veel groen. Dat kan op vele plaatsen en er lijkt een behoefte te bestaan aan de plaatsgebonden eigenheid van het voormalige boterdorp. In het jaarverslag 2000 en in het Masterplan 2025 stelt de gemeente meer nadruk te willen leggen 'op de ontwikkeling van een eigen stedelijke cultuur in de brede betekenis van het woord' en met een nadruk op 'gezelligheid, ontmoeting, ontspanning en recreatie'. Het plan is om daar onder andere middels een *leisure area* in het centrumgebied gestalte aan te geven. Indien voldoende aantrekkelijk opgezet, zou een dergelijk gebied ook 'reizende koopkracht' kunnen trekken. Een museum, een echt centraal plein kunnen daarbij eveneens een rol spelen. Zoetermeer heeft weliswaar een Stadsmuseum, maar dat kan – ondanks de inzet en goedwillendheid van vrijwilligers - nauwelijks als trekpleister worden gezien. De bezoekersaantallen zijn laag. Een museum zou een bron van trots moeten zijn, een institutie waar de inwoners zich mee kunnen identificeren. Voortbouwend op de bestaande vaste presentatie in het museum zou gedacht kunnen worden aan een permanente tentoonstelling op het terrein van de 20^e en 21^e-eeuwse stedenbouw en architectuur in Nederland. In elk geval moet worden gezocht naar projecten die aansluiten bij de beleving van de eigen bevolking. De weerstand tegen en het uiteindelijke mislukken van

het themapark *Sweet Lake China* – een plan waarbij een miniatuur-China zou worden gerealiseerd - spreken in dit verband boekdelen. Een groot deel van de bevolking ziet zulke projecten als ‘megalomanie’, mede omdat ze niet in de Suburbane Droom lijken te passen. Elke vorm van grandeur stuit in dit middenklasse-ideaal al snel op verzet. (Zie over identiteit ook 5.3.) Voorzover de gemeente via de (mede)organisatie van evenementen haar imago wenst te versterken, is het eveneens raadzaam rekening te houden met de (wensen van) de eigen bevolking.

Het stadsplein en het verleden

Het verdient aanbeveling het stadsplein aan de Dobbe met prachtige zichtlijnen naar het oude dorp sterker als prestigieus middelpunt van de stad te ontwikkelen en uit te rusten met mooi, duurzaam en bruikbaar straatmeubilair. Het zou - met de er te houden manifestaties die verder gaan dan de markt op dinsdag en zaterdag - niet alleen het beeldmerk van Zoetermeer maar tegelijk een visuele en heldere verbinding tussen het oude dorp en het nieuwe Stadshart kunnen vormen. De verbinding tussen Dorpsstraat en Stadshart laat zeer te wensen over, terwijl het op elkaar laten aansluiten met een scala aan (kleinschalige) winkel- en horecavoorzieningen meer ‘stadse allure’ en levendigheid zal opleveren. De Dorpsstraat zelf zou gekoesterd moeten worden als de binding met het verleden. Sloop van historische pandjes betekent een verkwanselen van een identiteitsbaken.

De voorzieningen

Hoewel men over het algemeen tevreden is over de voorzieningen – onder andere blijkt de antwoorden op de open vragen uit onze internet-enquête - lijkt een grotere spreiding van voorzieningen gewenst. In de huidige situatie zijn de meeste voorzieningen sterk geconcentreerd op bepaalde locaties. Daarmee is alle levendigheid eveneens op bepaalde plekken te vinden, terwijl grote delen van de stad in een permanente diepe rust lijken te verkeren. Dit geldt overigens ten dele ook voor het Stadshart na zes uur 's avonds (winkelsluitingstijd). Pleisterplaatsen als cafés, restaurants, snackbars en dergelijke zijn buiten het Stadshart en de Dorpsstraat nauwelijks te vinden. Dat Rokkeveen met 25.000 inwoners wat dit betreft vrijwel niets te bieden heeft is merkwaardig, maar tekenend voor de gerichtheid op het eigen huis van de wijkbewoners. In een eerder onderzoek is al gesteld dat het adagium zou moeten zijn: ‘Zoetermeer bruist, de buurten borrelen’ (Beelden van buurten 1998). Er zouden meer kleinschalige, schone bedrijven en winkel- en horecavestigingen in woonwijken ter vergroting van de levendigheid gevestigd moeten worden. Dit is ongetwijfeld geen gemeentetaak, maar wellicht kan de gemeente stimulerend optreden. In elk geval is wenselijk dat meer functies door elkaar gaan lopen. Onderwijs-, welzijns- en sportvoorzieningen moeten voor iedereen bereikbaar en toegankelijk zijn. Dat betekent bijvoorbeeld dat schoolgebouwen voor meerdere doeleinden gebruikt kunnen worden. Het brede school-concept, waarvoor plannen bestaan om dit in Zoetermeer in te voeren, vormt hiervan een voorbeeld. Er moet extra aandacht zijn voor buitenschoolse opvang voor jongeren en er moeten meer spel- en sportmogelijkheden komen in buurten en wijken. Aan multifunctionele ontmoetingsruimten lijkt een grote behoefte te bestaan.

De A12 en de spoorlijn

Van een geheel andere orde en niet op korte termijn te realiseren is het wegnemen van de effecten in de stad van de autoweg A12 en de spoorlijn Den Haag-Utrecht, die Rokkeveen afsnijden van de rest van de stad. Hoewel een mooi vormgegeven en ingerichte fiets- en voetgangersbrug de verbinding sterk heeft verbeterd, moet op termijn de optie deze weg en het spoor te verdiepen en te overbouwen opengehouden worden. Zoals in andere steden is aangetoond, is dit zeer wel mogelijk. De in het Masterplan 2025 voorgestelde ladderstructuur

van het wegennet zal de grenzen tussen de wijken echter eerder verscherpen, waardoor een compartimentering van de stad dreigt. Anderzijds is het allerminst ondenkbaar dat juist de scherpe fysieke barrière voor de Rokkeveners van belang is voor de beleving van hun wijk als een ‘wereld apart’, die weliswaar deel uitmaakt van Zoetermeer, maar tegelijkertijd iets ‘eigens’ heeft.

5.3 Sociale en culturele speerpunten

Sociale uitsluiting

Voorkomen moet worden dat financieel minder draagkrachtigen in een sociaal isolement geraken. Voorzover de wettelijke kaders dit toelaten, dient de sociale vangnetfunctie van de gemeente Zoetermeer krachtig te worden voortgezet. De gemeente heeft nu projecten als ondersteuning bij de opvoeding van kinderen en sociale activerings-activiteiten en scholing gericht op reïntegratie in het arbeidsproces. Ook werkt ze aan het terugdringen van schoolverzuim en schooluitval. Van het brede school-initiatief dat onlangs in de wijk Palenstein van start is gegaan, wordt gehoopt dat het een bijdrage kan leveren om te voorkomen dat jeugdigen vroegtijdig uit de boot zouden vallen, en dat er bovendien een werking van zal uitgaan die leidt tot het bevorderen van de sociale samenhang. Dat laatste geldt ook voor het project breedtesport (sportcarrousel), waarvan men verwacht dat deze de saamhorigheid bevordert. Verder moeten de sociaal-economisch zwakkeren niet uit het oog worden verloren. Het gemeentelijke minimabeleid met ‘categoriale verstrekkingen’ dient te worden gecontinueerd, net als het gratis beschikbaar stellen van de ‘Zoetermeerpas’. Waar participatie van vrouwen in het arbeidsproces wordt gewenst, is het raadzaam meer mogelijkheden te scheppen voor buitenschoolse opvang en meer plaatsen op kinderdagverblijven te creëren, waarvoor nu nog flinke wachtlijsten bestaan. Aan tieneropvang lijkt eveneens grote behoefte te bestaan.

Ouderen

Uit het onderzoek van Jan Willem van de Maat komt naar voren dat senioren sterk op Zoetermeer zijn gericht en vaak ook op de buurt waar zij wonen. Naarmate zij ouder worden, neemt het belang van de buurt toe, hetgeen dikwijls samenhangt met een verslechterende gezondheid. De jongere, hoger opgeleide ouderen oriënteren zich vaak nog wel op omliggende steden in verband met het culturele aanbod aldaar. Banden met familie zijn van groot belang en een niet onaanzienlijk aantal ouderen lijkt naar Zoetermeer gekomen te zijn om in de buurt van (klein)kinderen te wonen (er zouden echter signalen van huisartsen zijn dat juist onder deze categorie het RIAGG-gebruik hoog is). Weinig ouderen zijn geneigd te verhuizen: degenen die in Rokkeveen wonen het minst. Sommige ouderen in Seghwaert en Palenstein willen wel een andere woning – vaak een (senioren)appartement – elders in Zoetermeer betrekken, deels vanwege het ‘te groot’ worden van een huis, deels vanwege angst voor overlast en verloedering en gevoelens van onveiligheid. De ideaaltypische wooncarrière die ouderen hebben doorlopen hangt samen met fases in de levenscyclus: bijvoorbeeld vestiging als stel in de hoogbouw; na gezinsuitbreiding vertrekt men naar een eengezinswoning met tuin en zodra kinderen de deur uit zijn volgt een verhuizing naar een appartement (de eengezinswoning wordt te groot, men wil gelijkvloers wonen en geen tuinonderhoud hebben). Sommige ouderen verhuizen naar Zoetermeer om dicht(er) bij de (klein)kinderen te wonen. Voor ouderen en gehandicapten zou het aanbod van (aangepaste) woningen vergroot kunnen worden. De woningcorporaties hebben hier een bijzondere verantwoordelijkheid. Het aantal seniorenwoningen wordt de komende jaren reeds opgevoerd. Juist voor de categorie ouderen in de ‘vierde levensfase’ (80-plus) is de vangnetfunctie van de

gemeente van groot belang. Dit wordt ook erkend in de gemeentelijke nota *Grijs bekennt kleur* (1998), waarin een samenhangende aanpak bij wonen, zorg en welzijn wordt aanbevolen. Daartoe is in 1997 een convenant tussen gemeente, zorginstellingen, zorgverzekeraars, ouderenorganisaties en woningcorporaties getekend. In de nota wordt reeds een groot aantal actiepunten genoemd, zodat wij hier volstaan door daarnaar te verwijzen. Voorts moeten er mogelijkheden worden geschapen om mensen die in een sociaal isolement dreigen te raken te bereiken en te ondersteunen. Het probleem is hoe deze inwoners op te sporen. Zo bestaat er vermoedelijk een categorie alleenstaande ouderen die vereenzaamt, maar deze is moeilijk in kaart te brengen. Ouderenadviseurs stellen zich terughoudend op, omdat zij niet betuttelend willen optreden. Het is naar onze mening echter goed wanneer iemand – een ouderenadviseur of een medewerker van een wijkpost – tracht te achterhalen om wie het gaat, om vervolgens te proberen eens een gesprek met deze mensen aan te knopen en te inventariseren wat hun behoeften zijn. Zij zijn minder tot eigen initiatief geneigd en dreigen daardoor eerder te vereenzamen en maatschappelijk uitgesloten te worden.

Jongeren

Gezien het feit dat ‘hangjongeren’ in Zoetermeer door de inwoners, de politie, de gemeente, de wijkteams en de corporaties als een belangrijke probleemcategorie worden gezien, wekt het enige verbazing dat het jongerenwerk van de welzijnsorganisatie Bovos ernstig in het slop is geraakt. Vooral de *outreach* zou een belangrijke verlichting van het werk van wijkagenten kunnen betekenen, zeker wanneer samenwerking tussen de diverse partijen wordt gezocht. Wij bevelen aan om hiervoor financiële en personele middelen vrij te maken. De materiële voorzieningen voor jongeren behoeven verbetering, maar meer nog de toegankelijkheid ervan. Een jongerencentrum dat veelal gesloten is heeft weinig nut. Dat jongeren in Rokkeveen een eigen centrum, de Spott, hebben gekregen waaraan zij door bijvoorbeeld schilderwerk te verrichten zelf een belangrijke bijdrage hebben geleverd is aardig, maar wanneer datzelfde centrum langdurig gesloten blijft omdat niemand in begrotingen rekening heeft gehouden met de kosten van de inrichting is een misslag van jewelste. Het vertrouwen van jongeren in ‘de instanties’ raakt daardoor ernstig geschokt. Probeer waar mogelijk zelfwerkzaamheid te stimuleren, eventueel via experimenten waar jongeren zelf aan deel kunnen nemen. Schrijf een prijsvraag uit waarin jongeren wordt gevraagd hun ideeën over het ideale jongerencentrum op papier te zetten en realiseer een dergelijk project als het uitvoerbaar is. Bedenk dat in verband met de leeftijdsopbouw de ‘hangjongerenproblematiek’ in bijvoorbeeld Rokkeveen over enkele jaren mogelijk nog ernstiger vormen aan zal nemen, terwijl deze problematiek in Seghwaert waarschijnlijk grotendeels weg zal ebben. Overwogen zou kunnen worden om voorlichting door ‘ervaringsdeskundigen’ te geven aan klagers hoe zij effectiever om kunnen gaan met hangjongeren. Huisvesting voor jong-volwassenen is een groot probleem. Wil Zoetermeer de ‘eigen’, in de stad geboren bevolking vasthouden, dan is het raadzaam hieraan iets te doen. Het complex De Sprinter, dat in 1997 is gerealiseerd, is hiervan een voorbeeld. Maar elders, bijvoorbeeld in Seghwaert, bestaat een ernstig tekort aan jongerenwoningen.

Etnische minderheden

Er zou nader onderzoek verricht moeten worden naar de situatie van etnische minderheden in Zoetermeer, en dan met name naar de problemen die asielzoekers en vluchtelingen ondervinden. Vaak spreken zij de Nederlandse taal niet, waardoor hun kinderen met een achterstand in het onderwijs terechtkomen. Een traject van voor- en vroegschoolse educatie is inmiddels in gang gezet. Vluchtelingen lijken een verhoogd risico te lopen om in een sociaal isolement te geraken. Zij ontberen in veel gevallen een toekomstperspectief. Een Iraanse vluchteling: ‘In het begin was ik hier erg eenzaam. Nu heb ik werk en zie ik meer mensen’ (*Zoetermeersche Courant*, 26 juni 1999). Het mogelijk maken van participatie en integratie

lijkt hier van groot belang. Integratie via inburgeringsprojecten en anti-discriminatieprojecten krijgt inmiddels gestalte, maar kan nog geïntensiveerd worden. Inmiddels is er ook een Oudkomersbeleid – door het rijk gesubsidieerde extra taal- en inburgeringscursussen voor etnische minderheden die al langer in Nederland verblijven – van de grond gekomen. Zoetermeer telt ongeveer 10.000 ‘oudkomers’ met meer dan 70 verschillende nationaliteiten, van wie de meesten in Palenstein en Meerzicht wonen. De eerste resultaten zijn bemoedigend, vooral ook omdat vooral vrouwen worden bereikt. Via de taalcursussen wordt mede aan integratie gewerkt door in de praktijk te tonen hoe de Nederlandse omgangsvormen zijn. Een dreigend gevaar voor zulke projecten is, dat de resultaten soms moeilijk meetbaar blijken. Vaak gaat het om kleine successen die alleen door een lange adem te behalen vallen, maar die wel beklijven. Resultaatgericht werken betekent dan ook niet altijd op de korte termijn harde ‘succescijfers’ kunnen laten zien. Van belang is verder te weten aan welke voorzieningen allochtonen behoefte hebben. De sinds 1993 bestaande Stichting Allochtonen Adviesraad Zoetermeer (SAAZ) probeert een brug te slaan tussen de gemeente en de veertien aangesloten groeperingen, van hindoes tot Irakezen, van Marokkanen tot Somaliërs. In samenwerking met SAAZ zou een inventarisatie van deze behoefte gemaakt kunnen worden. Haar voorzitter zegt zich te realiseren dat allochtonen naast rechten ook plichten hebben. Tegelijkertijd meent zij dat de gemeente Zoetermeer zich sterker in de problematiek van allochtonen moet verdiepen. Zij stelt: ‘Allochtonen reageren vaak heel gevoelsmatig, een gemeente is vaak rationeel. Dat botst’ (*Zoetermeersche Courant*, 28 augustus 2001). Een probleem schuilt in de diversiteit van allochtone groeperingen. Wie kunnen in verband hiermee wel worden bereikt en wie niet? Een ander punt van aandacht is de vraag, hoe de participatiegraad van etnische minderheden vergroot kan worden. In de belangenbehartiging op het niveau van wijk, buurt en bewonersorganisatie lijken autochtone Nederlanders uit de middenklasse te domineren. Dat is niet noodzakelijkerwijs omdat zij invloedrijke posities willen domineren, maar deels omdat zich daarvoor zo weinig allochtone Zoetermeeders aanmelden. De gemeente zou na kunnen gaan langs welke wegen hun deelname geïntensiveerd zou kunnen worden. Wellicht is het mogelijk om gericht deelnemers aan wijkoverleggen te rekruteren (zie onder 5.4). Het nu reeds tien jaar bestaande *Couleur Locale* festival vormt ons inziens een goed initiatief om uiting te geven aan het multiculturele karakter van de stad en de inwoners van verschillende etnische achtergrond kennis te laten maken met elkaars bestaan. Onbekend maakt immers onbemind. De schaal van het festival zou evenwel wat groter kunnen, waardoor het een publiekstrekker kan vormen – denk in dit verband eens aan het Zomercarnaval in Rotterdam. Belangrijk is dat de allochtone inwoners zich in Zoetermeer thuis kunnen voelen, zich gerespecteerd voelen. Wie het idee heeft slechts gedoogd te worden, zal weinig aandrang voelen in de ‘civil society’ te participeren of zich met de samenleving waarvan men per slot van rekening deel uitmaakt te identificeren.

Palenstein en het domino-effect

De plannen voor een grootscheepse herstructurering van de wijk Palenstein lijken ingegeven door een denkwijze die groot belang hecht aan de vormgeving van de fysieke ruimte. Sociale verbanden zijn echter, zoals we in het voorgaande hebben betoogd, niet afhankelijk van de wijze waarop stenen zijn gestapeld. Niet de hoogbouw is het voornaamste probleem, maar de mensen die er wonen en hun onderlinge betrekkingen. ‘Bezint eer gij begint’ en ‘beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald’ zijn hier spreekwoorden die nog eens goed op de tong moeten worden geproefd. Door een ‘probleem’ te spreiden is het niet verdwenen, alleen verplaatst. In sociale profielen en statistische analyses mogen probleemcumulaties dan voor Palenstein onzichtbaar zijn geworden, ze zullen ongetwijfeld voor andere wijken en buurten weer op gaan duiken. Ook woningdifferentiatie moet een middel zijn, geen doel in zichzelf. Nu is het idee wel om via taalcursussen, opleidingen, sociale activering en

werktoeleidingstrajecten eerst in mensen met een achterstand te investeren, zodat zij elders in Zoetermeer werkelijk nieuwe kansen zullen hebben, maar dit laat onverlet dat hoogbouwbuurten in andere wijken – bijvoorbeeld Meerzicht - ook problemen kennen zoals die voor Palenstein-Hoog zijn gesignaleerd. Betekent dit dat alle galerijflats op den duur als dominostenen gaan vallen? Wie kunnen er in de wijk terugkeren? Welke effecten verwacht men van het dooreen bouwen van dure en goedkope woningen? Zal er daardoor niet ook in Palenstein een sterker *nimbyism* bij de bewoners in de duurdere sector ontstaan? Waar blijft verhoudingsgewijs goedkoop wonen mogelijk? Wat zijn de gevolgen voor de uitvoering van de plannen wanneer het economisch tij onverhoopt kentert? Wat zijn de effecten van verplaatsing van achterstandsgroepen voor andere wijken? Zelfs wanneer 30 procent sociale woningbouw voor 1100 te slopen woningen terug wordt gebouwd, betekent dit dat herhuisvesting van 700 huishoudens elders in Zoetermeer of daarbuiten nodig is. Dit is een aanzienlijk aantal met consequenties voor de ondanks alles in de wijk bestaande sociale verbanden. Niet geheel onbegrijpelijk maken veel Palensteiners en ook het bestuur van Huurdersbelangen Zoetermeer – de lokale koepel van huurdersverenigingen - zich hierover zorgen. Dat Palenstein een flinke investering nodig heeft staat buiten kijf. Gezien de hoge doorstroming zouden corporaties kunnen werken aan een veel gericht, selectiever toewijzingsbeleid. In corporatieland wint het vraagmodel het weliswaar steeds meer van het aanbodmodel, maar voor goedkope, ruime en kwalitatief tamelijk goede woningen zal een markt blijven bestaan: starters, ouderen die gelijkvloers willen wonen, alleenstaanden en paren die geen belang aan een eengezinswoning met tuin hechten en minder draagkrachtigen behoren tot de potentiële huurders – of kopers. Ondanks hun geringe populariteit kennen de galerijflats geen langdurige leegstand, maar de fysieke verbeteringen die in de afgelopen jaren zijn doorgevoerd hebben er niet toe geleid dat de klachten over bijvoorbeeld geluidsoverlast zijn afgenomen. Botsende levensstijlen die te maken hebben met onder andere verschillen in afkomst en cultuur, inkomen en opleidingsniveau, gezinssituatie en generatie lijken het grootste probleem in de tussenmenselijke betrekkingen in Palenstein-Hoog. Ze leiden dikwijls tot sociale spanningen, vaak op grond van kleine ergernissen en onbekendheid met elkaars achtergronden. Middels een selectiever plaatsingsbeleid van bewoners zou daar iets aan gedaan kunnen worden. Nu gebeurt dat, volgens een medewerker van een corporatie, nog mondjesmaat om te voorkomen dat potentieel overlastgevende huishoudens geconcentreerd worden in aangrenzende woningen. Opvallend is dat in de hoogbouw van Driemanspolder veel minder spanningen bestaan. Daar domineren premiekoopwoningen. Corporaties zouden kunnen overwegen een deel van hun woningbestand in Palenstein te koop aan te bieden of huurkoop-constructies mogelijk te maken. Mogelijk leidt dat ertoe dat mensen meer zorg dragen voor hun woning en erin investeren. Gezien de inspanningsverplichting op het gebied van leefbaarheid zouden corporaties een aanzienlijke bijdrage moeten leveren aan een *upgrading* van de wijk. Investeren in geluidsisolatie en het anderszins *up-to-date* brengen van de woningen is wel de minste voorwaarde om verbeteringen te kunnen verwachten. Overlast waaraan de bewoners zich storen kan zo worden beperkt. Het behoeft wel geen betoog dat een voortgezette gerichte aanpak van sociaal-economische achterstanden en inburgerings- en integratietrajecten eveneens van groot belang zijn. Ook het volgens plan aantrekken van meer bedrijvigheid lijkt ons broodnodig. Een minder grootschalige herontwikkeling dan het slopen van alle galerijflats zou al een goede impuls kunnen zijn, temeer omdat de wijk met haar – na de voltooiing van Oosterheem - centrale ligging een potentieel grote aantrekkingskracht heeft. Imago's zijn echter bijzonder taai en dat kan in het nadeel van Palenstein-Hoog werken.

Identiteit: het geheim van Zoetermeer

Zoetermeer, zo wordt in tal van beleidsdocumenten gesteld, heeft een 'schraal' en 'diffuus' imago. En daaraan zou het een en ander moeten veranderen, zodat de stad een duidelijker

corporate image krijgt en haar inwoners zich ermee kunnen identificeren en er trots op kunnen zijn. De gemeente neemt echter een tweeslachtige houding ten aanzien van Zoetermeers identiteit in. Enerzijds lijkt men de stedelijkheid te willen benadrukken, maar tegelijkertijd het suburbane karakter. In de Toekomstvisie 2025 krijgt dit zelfs een ruimtelijk aspect, waar wordt gesteld dat de scheiding tussen echte stadsactiviteiten en rustiger wonen gehandhaafd en versterkt moet worden (1999:39). Ook in het Masterplan 2025 vindt deze gedachte haar weerslag. Binnen de voorgestelde ladderstructuur in het wegennet zou alles wat binnen de ladder valt een stedelijk karakter moeten krijgen, en alles wat er buiten valt een suburbaan karakter: een schoolvoorbeeld van wat ‘hybride stedelijkheid’ wordt genoemd (Nio 2001). Een duidelijke keus, zoals die naar voren kwam in de slogan ‘stad tussen de parken’, lijkt niet te zijn gemaakt. Juist in dit verband valt te overwegen om voor de volgende collegeperiode een nieuw motto te kiezen: ‘Zoetermeer, de stad binnen bereik’. Hiermee zouden drieërlei elementen een accent krijgen: Zoetermeer als suburbane woonomgeving met ten eerste een goed bereikbaar eigen stadscentrum; ten tweede een centrumfunctie voor omliggende dorpjes en stadjes en ten derde goed bereikbare grootstedelijke centra (Den Haag, Rotterdam) met al hun voorzieningen en faciliteiten. Deze slogan lijkt ons een aantrekkelijk alternatief om het suburbane *en* stedelijke karakter te benadrukken. Daarbij is het tevens van belang de identiteit van de stad beter naar de buitenwereld uit te dragen.^{xxii} De gemeente Almere is erin geslaagd om de stad bij het 25-jarig bestaan duidelijk op de kaart te zetten door allerlei onderzoeksprojecten, evenementen en media-aandacht. In 2010 is het 75 jaar geleden dat Zoetermeer en Zegwaard zijn samengevoegd. Dat zou een aanleiding kunnen vormen om een gezicht te laten zien, de stad ‘meer smoel’ te geven. Dan moet een en ander wel grootscheeps worden aangepakt en duidelijk zijn hoe de gemeente zich wil profileren. Natuurlijk hoeft niet tot 2010 gewacht te worden alvorens een begin met deze profilering te maken. Gedacht zou bijvoorbeeld kunnen worden aan het instellen van een Zoetermeer-prijs voor stedenbouw en architectuur, dit in het verlengde van het voorstel inzake een museum (zie boven). Het gaat hier vooral om het imago-aspect. Maar identiteit is breder dan dat en behelst met name ook de identificatie van de inwoners met de stad (of delen daarvan). Nu lijkt daar weinig mee aan de hand, want een overgrote meerderheid zegt zich in Zoetermeer thuis te voelen en piekert er niet over uit de stad te verhuizen. Zoetermeer heeft kennelijk een tamelijk grote bindingskracht. Dat is het belangrijkste element van identificatie. Toch komt geregeld de vraag naar voren waar de Zoetermeerse identiteit in essentie uit bestaat, zodat er vervolgens aan een versterking daarvan kan worden gewerkt. Wie zich hieraan wil wagen, begeeft zich echter op bijzonder glad ijs. Maak identiteitsvorming geen inzet van een alomvattende cultuurpolitiek: daar is in het verleden al te veel ontucht mee bedreven (vgl. Van Ginkel 1999, 2000). Probeer evenmin ‘kernwaarden’ van een Zoetermeerse identiteit vast te stellen. Identiteit is niet statisch, maar voortdurend in verandering, niet uniform maar pluriform en niet homogeen, maar heterogeen. Bovendien is ‘plaats’ niet de enige bron van identificatie: zo vormen bijvoorbeeld beroepswereld, levensbeschouwing, familiebindingen, klasse, etniciteit andere, elkaar soms doorkruisende, identificatie- en bindingskaders. Waaruit identiteit bestaat, zal voor iedere inwoner anders zijn, omdat ieder een eigen betekenis aan zijn of haar fysieke en sociale omgeving geeft en ontleent. Nogmaals: Zoetermeer heeft voor een overgrote meerderheid van de inwoners al het cruciale aspect van territoriale identificatie: namelijk zich geborgen voelen, zich thuisvoelen. Dat men in het algemeen niet in staat is aan de buitenwereld over te brengen waaruit dit gevoel bestaat, is van geen enkel belang: laten we dat ‘het geheim van Zoetermeer’ noemen. Zoetermeer is reeds wat een ‘verbeelde gemeenschap’ wordt genoemd (Anderson 1983) en er bestaat geen enkele aanleiding om aan te nemen dat hierin verandering zal optreden. Sterker nog: naarmate de tijd verstrijkt zal de binding aan en de identificatie met de stad - ‘het Zoetermeergevoel’ - naar verwachting eerder sterker dan zwakker worden.

Kennis

De gemeente Zoetermeer produceert een aanzienlijke hoeveelheid kennis ten aanzien van de eigen bevolking door middel van eigen en uitbesteed onderzoek. Het geheugen van de gemeente lijkt echter soms van korte duur. Rapporten hebben een korte omlooptijd en gegevens die een paar jaar oud zijn verdwijnen in het archief – als dat al het geval is. Voor de bewaking van continuïteit en het trekken van lessen uit het verleden werkt dit zeer nadelig. De gemeente heeft weliswaar een indrukwekkende kennisinfrastructuur, maar de vraag is of de geproduceerde kennis voldoende wordt benut. Het ene onderzoek is nog niet afgerond, of het volgende wordt alweer geëntameerd en tussen deze onderzoeken bestaat soms aanzienlijke overlap. Nu zullen wij de laatsten zijn die het belang van onderzoek willen bagatelliseren, maar als er onvoldoende mee wordt gedaan in termen van vertaling voor beleid, dan betekent dat een verspilling van energie en middelen. Een projectgroep als ‘mini-denktank’ of ten minste een ambtenaar die in dit opzicht de continuïteit bewaakt zou hier uitkomst kunnen brengen. Dit zou ook een nadere reflectie op de geproduceerde kennis ten goede kunnen komen. Verder zou de tijd die verstrijkt tussen het ontstaan van een idee en de realisatie ervan beperkt moeten worden. Een andere indruk die wij hebben gekregen is dat de communicatie tussen verschillende afdelingen sterk verbeterd zou kunnen worden door meer in projectteams samen te werken, waarbij ook de wijkposten, met hun kennis van sublokale *issues*, een belangrijke inbreng zouden moeten hebben. Zulke projectteams kunnen oog ontwikkelen voor allerlei dwarsverbanden en hokjesculturen doorbreken, zodat niet steeds achter de feiten aangelopen hoeft te worden. Er is volgens enkele informanten sprake van een verkokering, waardoor de ene afdeling een andere af en toe verrast. Ook binnen afdelingen zijn werkvelden, kennis en bevoegdheden versnipperd. Er lijkt verder soms een strijd over competenties te worden gevoerd, waardoor kennis niet optimaal wordt gedeeld. Met name de afdelingen stadswerken en welzijn zouden meer met elkaar in gesprek moeten raken om de voor- en nadelen van voorgenomen plannen op het gebied van de (sociale) infrastructuur af te kunnen wegen en kennis te delen. Een integrale benadering is een dringende noodzaak in een pro-actief beleid. Wie echter het Masterplan 2025 aan een beschouwing onderwerpt, kan niet aan de indruk ontkomen dat de ‘harde’ infrastructuur voorop staat. Nu de periode van het Grote Bouwen echter langzamerhand ten einde raakt, is het tijd om meer te investeren in het sociaal beheer. Een nadere uitwerking van het Masterplan in deze richting is dan ook gewenst. Het al enige tijd bestaande wijkbeheer vormt een aanzet die ons inziens op een aantal punten versterkt zou kunnen worden.

5.4 Werken aan de wijk

Sinds het eind van de jaren tachtig, toen decentralisatie en een terugtrekkende overheid in zwang kwamen, is er in toenemende mate sprake van samenwerking tussen publieke en private partijen. Provinciale en lokale overheden hebben de handen ineengeslagen met bijvoorbeeld openbaar vervoerbedrijven, welzijnsorganisaties en woningcorporaties om op het terrein van onder meer de leefbaarheid verbeteringen tot stand te brengen. De rijksoverheid wil deze vormen van samenwerking en tegelijkertijd de samenhang tussen de partners bevorderen. Er zijn – ook in Zoetermeer – al tal van initiatieven in deze richting. Van belang is dat uitgegaan wordt van een behoefte- of vraagmodel, niet van een aanbodmodel. Daarvoor dienen de behoeften wel geïnventariseerd te worden.

In 1995 is in Zoetermeer begonnen met een nieuwe vorm van wijkbeheer, waarbij de bewoners meer invloed kregen op de inrichting en het beheer van buurt of wijk. Inmiddels heeft dat ertoe geleid dat elke wijk een eigen wijkpost met een wijkmanager heeft. De

wijkposten vormen een belangrijk instrument waar het gaat om de leefbaarheid en veiligheid in de wijken, en daarmee de kwaliteit van de woon-, werk- en leefomgeving. In Zoetermeer staat een veilige leefomgeving hoog op de politieke agenda. Ter realisering hiervan zijn afspraken gemaakt tussen gemeente, politie, woningcorporaties en de welzijnsorganisatie Bovos, en deze afspraken zijn neergelegd in zogenaamde wijkactieplannen (WAPs). Daarbij wordt vooral ook samenwerking met buurtbewoners gezocht om de betrokkenheid bij een wijk te vergroten. Uit onderzoeken naar leefbaarheid en veiligheid in Zoetermeer blijkt dat de inwoners zich meer dan gemiddeld medeverantwoordelijk voelen voor de leefbaarheid in de stad en in hun buurt. In 1997 zei 85 procent van de Zoetermeerse bevolking gunstige resultaten van het kort daarvoor ingevoerde wijkbeheer te verwachten (Omnibus-enquête 1997:20). De gemeente wil dit gegeven koesteren en de inwoners meer betrekken bij wijk- en buurtbeheer. De Toekomstvisie 2025 stelt: 'Er is weer behoefte aan een signaalfunctie in de wijken, zeker als het gaat om de verbetering van de veiligheid' (1999:35).

Een wijkgerichte aanpak zou de sociale samenhang en de vangnetfunctie verder moeten uitbouwen, de participatie van de bevolking bevorderen, achterstanden bestrijden en de leefbaarheid verbeteren. Elk wijkteam streeft daartoe een integrale aanpak na, en stemt de werkzaamheden af op de wensen van de wijkbewoners. Sinds de start van de WAPs in 2000 is gewerkt aan renovatie en beveiliging van woningen, verbetering en uitbreiding van buurtvoorzieningen en er zijn initiatieven genomen om de saamhorigheid van bewoners te vergroten. Uniek voor Zoetermeer is deze aanpak geenszins. In veel Nederlandse steden wordt de uit de kast gehaalde wijkgedachte weer gezien als een middel waarmee de sociale cohesie kan worden versterkt. Na het grotendeels wegvallen van het 'maatschappelijk middenveld' in de non-sense periode van de jaren tachtig en negentig, lijkt de tijd rijp geworden om tot een herbezinning over de negatieve consequenties daarvan te komen. Overleg is het sleutelwoord geworden om bewoners tot betrokkenheid en verantwoordelijkheid aan te zetten. Die trend bestaat ook bij de woningcorporaties.

In veel gevallen hebben corporaties een spilfunctie in de maatschappelijke verbanden op wijk- en stedelijk niveau. De rijksoverheid verlangt van hen ook expliciet prestaties op het gebied van leefbaarheid. Dat schept verantwoordelijkheden voor wijken en buurten waar corporaties bezit hebben en van het sociaal beheer ervan, met aandacht voor zowel de kwaliteit van de woning als de woon- en leefomgeving. Als speler in het maatschappelijk middenveld die mensen gelegenheid wil bieden fatsoenlijk te wonen achten zij contacten met belanghebbenden onontbeerlijk. Die contacten zijn ook nodig voor de uitoefening van sociale controle. Bewonersparticipatie is van groot belang, niet alleen vanwege de overlegverplichting die corporaties hebben, maar vooral ook vanwege de informatie die ze op kan leveren. Beide partijen hebben belang bij sociale controle en in de hand gehouden hinder: voor de sociale verhuurder vergroot dat de verhuurbaarheid van woningen en de tevredenheid van klanten, voor de doorsnee huurder het woongenot. Corporaties staan dicht bij de problemen die op wijkniveau spelen: armoede en de bestrijding ervan, vergrijzing, maatschappelijke integratie, beheer van de publieke ruimte, welzijnsbeleid, wijk- en buurtonderhoud. In Zoetermeer heeft het integratiebeleid van corporaties er bijvoorbeeld toe geleid dat licht verstandelijk gehandicapten in een torenflat in de wijk Palenstein zijn geplaatst, waar zij zelfstandig kunnen wonen. Door in galerij- en torenflats een huismeester als spiedend oog en luisterend oor aan te stellen versterken corporaties het toezicht en de sociale controle. Idealiter heeft de huismeester een signalerende, controlerende, uitvoerende en dienende functie in het semi-publieke domein. Hij ziet toe op orde en netheid, weert ongewenste personen, spreekt mensen aan op hun gedrag, bemiddelt bij burenruzies, verricht kleine reparaties en vormt als vraagbaak een smeermiddel in de contacten tussen huurders en corporatie (Van Ginkel 2001).

Van hun kant waarderen woningcorporaties de participatie in wijkteams. Een vertegenwoordiger van een Zoetermeerse corporatie vindt bijvoorbeeld dat wijkteams een

'enorme meerwaarde' hebben vanwege de directe signalering van specifieke problemen. Door wijkgerichte samenwerking is het volgens hem makkelijker om *follow-up* te geven aan bepaalde zaken en een pro-actieve houding in te nemen. 'Dan gaat het niet alleen om burenruzies en -overlast en bemiddeling daarbij, maar ook bijvoorbeeld om begeleiding bij huurschuldenproblematiek. Huismeesters kunnen makkelijker een wijkagent benaderen en vice versa, waardoor ze allebei meer zicht op probleemsituaties krijgen.' Wel merkt hij op dat er tussen de aanpak van de zes wijkteams die nu in Zoetermeer opereren nogal wat verschillen bestaan en dat er een grotere afstemming qua systematiek zou moeten komen. Bovendien zijn niet alle wijkagenten vanwege de *privacy* van betrokkenen even scheutig met informatie over specifieke gevallen. 'Dat geeft soms wrevel, terwijl we toch werken met een "overlastprotocol".' Leden van bewonerscommissies op hun beurt waarderen weer het structurele overleg met corporaties. Ofschoon dialoog mooi is, verwachten corporaties andersom van huurders ook een actieve inzet en betrokkenheid. De gemeente mag dat van haar ingezetenen eveneens verlangen.

Een partij die bij vormen van samenwerking op het gebied van de sociale cohesie van essentieel belang is, zijn namelijk de inwoners van Zoetermeer. Het gaat immers om *hun* participatie en integratie in en identificatie met de stad. *Top-down* initiatieven hebben in het algemeen veel minder kans van slagen dan *bottom-up* acties. Luisteren naar burgers is daarom een voorwaarde voor het welslagen van projecten die ten doel hebben de sociale infrastructuur te verbeteren. Dit klinkt wellicht als een open deur, maar toch kan het belang hiervan niet voldoende worden benadrukt. Waar de gemeente in verband met scenario's voor de toekomst enige jaren geleden interessante vormen heeft bedacht om kennis te kunnen nemen van de opvattingen van de Zoetermeeders, is het raadzaam iets soortgelijks te starten met betrekking tot kwesties rond de sociale cohesie, bijvoorbeeld een conferentie met workshops voor de wijkbewoners. Inventariseer welke wensen er leven en hoe die gerealiseerd kunnen worden. Maak duidelijk dat de inwoners van de stad hierbij zelf ook een verantwoordelijkheid hebben en dat niet alles op het bordje van de gemeente kan worden geschoven. De gemeente zou vooral faciliterend en enthousiasmerend moeten werken, de regie moeten voeren en waar mogelijk het intermediaire veld moeten versterken.

Een goed voorbeeld van hoe het kan is het recent gestarte project Buurtbemiddeling, waarbij vrijwilligers worden ingeschakeld om te proberen bemiddelbare conflicten en (kleine) ongenoemens tussen burens op te lossen. Het gaat dan om bemiddeling bij overlast (geluidhinder, hondenpoep, spelende kinderen, parkeren, rommel, intimidatie, vernieling en dergelijke) in een vroeg stadium, voordat conflicten escaleren. Politie, wijkteams en corporaties krijgen, zoals in vorige hoofdstukken duidelijk is geworden, veel meldingen op dit terrein, en het afhandelen ervan vergt een grote inzet van mensen en middelen. De inzet van – getrainde - vrijwilligers verloopt via de wijkposten en in samenwerking met de welzijnsorganisatie Bovos en met medewerking van de woningcorporaties. Er wordt gewerkt met 'verwijzers', die de 'ogen en oren' van het project zijn. Het is nog te vroeg om dit project op zijn effectiviteit te kunnen beoordelen (de effectieve periode begint eerst voorjaar 2002), maar het lijkt een stap in de goede richting. Het welslagen hangt onder meer af van de acceptatie van deze vorm van bemiddeling en van het beschikbaar zijn van voldoende vrijwilligers.

Een andere vorm waarin partnerschap met bewoners gestalte kan krijgen is het buurt- of wijkaandeelhouderschap, dat in sommige gemeenten in recente jaren van de grond is gekomen. De achterliggende gedachte is dat meer zeggenschap over de woon- en leefomgeving de betrokkenheid en het collectieve verantwoordelijkheidsgevoel op sublokaal niveau vergroot en leidt tot een verbetering van veiligheid en leefbaarheid. Wijkbewoners moeten trots kunnen zijn op hun wijk. Concrete activiteiten die leiden tot verbeteringen worden daarbij materieel gesteund door bijvoorbeeld wijkgebonden leefbaarheidsbudgetten,

gefournéerd door corporaties, gemeenten, welzijnsinstellingen en eventueel andere partijen. Het initiatief voor de activiteiten dient van de bewoners zelf uit te gaan. Zij bepalen welke projecten ter hand worden genomen - variërend van festiviteiten tot opknop- en verfraaiingsbeurten - en kunnen het beschikbare geld daaraan besteden. Corporaties en gemeenten stellen de fondsen niet belangeloos ter beschikking, maar doen een gezonde investering: zij profiteren idealiter immers van een terugdringen van vandalisme, een geringere inzet van toezichhouders en handhavers, betere verhuurbaarheid door een verbeterd imago van de wijk, een toename van het woongenot en een reductie van beheerskosten. Alles staat of valt echter met de bereidheid van bewoners om zich vrijwillig in te spannen en het blijkt meestal een kleine kring die dit op zich neemt. Toch is de uitstraling van de projecten en het draagvlak ervoor groot. Voor Zoetermeer zou gedacht kunnen worden aan soortgelijke initiatieven in bepaalde buurten en wijken.

Aanzetten in die richting zijn er in het zeer recente verleden reeds geweest in de vorm van bijvoorbeeld buurtfeesten, spelletjesdagen voor kinderen en opknopbeurten op initiatief van buurtbewoners. Ook een aantal vermaledijde 'hangjongeren' organiseerde een feest voor de buurtbewoners van de Koeienweide (Seghwaert), met steun van de buurtvereniging 't Weideveld en Bovos. In Rokkeveen wil men de sociale samenhang in de buurten bevorderen door sociaal-culturele activiteiten op te zetten, bijvoorbeeld op Koninginnedag, via straatfeesten en buurtsportdagen. In Palenstein zijn er de laatste jaren eendrachtige pogingen van de wijkbeheerders, wijkagenten, bewonersorganisaties, woningcorporaties, scholen, Bovos en de gemeente om de wijk veiliger, leefbaarder en schoner te maken, bijvoorbeeld door middel van jaarlijkse schoonmaakacties. Dit soort initiatieven dient ruimhartig gesteund te worden, niet alleen omdat ze de betrokkenheid op sublokaal niveau vergroten, maar vooral ook doordat partijen die normaliter niet of alleen in de conflictsfeer met elkaar in aanraking komen, elkaar wat beter kunnen leren kennen. Dat past uitstekend in de doelstellingen van de welzijnsprojecten van Bovos, die zijn gericht op het versterken van de onderlinge samenhang in de buurt, met daaraan gekoppeld een betere sfeer en beleving van de woonomgeving. Jammer genoeg is Bovos echter enige tijd vanwege strubbelingen in eigen kring en met de gemeente minder goed in staat geweest uitvoering aan deze taak te geven. De gemeente zou (nog) duidelijker kunnen maken dat het burgerinitiatieven van harte toejuicht en ook materieel wil ondersteunen.

Burgerparticipatie zou ook structureler gemaakt kunnen worden door vertegenwoordigers van bewonersorganisaties, huurders- en buurtverenigingen, verenigingen van eigenaren en organisaties van allochtonen te betrekken bij het periodieke overleg tussen verschillende partijen in de wijkposten. In Palenstein en Meerzicht nemen al enkele vertegenwoordigers van bewonersorganisaties deel aan de gesprekken. Zij hebben een belangrijke signaalfunctie ten aanzien van wat er in een wijk of buurt misgaat, welke onvrede er leeft en welke opties er zijn om vanuit de wijkbewoners zelf iets aan een situatie te veranderen. Van belang is voorts dat representanten van etnische groeperingen bij zulke gesprekken betrokken worden. Juist hun stem wordt zelden gehoord en dit kan tot onvrede leiden. Natuurlijk is het lastig te beoordelen of bestuursleden van de genoemde groeperingen wel een grote achterban representeren, maar juist doordat zij bereid zijn geweest tijd te investeren in hun bestuurswerk geven zij blijk van een betrokkenheid bij wat er in de stad en op wijk- en buurtniveau gebeurt. Een betrokkene benadrukt terecht: 'Zorg dat je geen geheimen hebt. Gebrek aan informatie is fnuikend en leidt tot wantrouwen.' Verder zou het goed zijn om elke wijkmanager slechts een wijk te laten beheren en niet twee, zoals nu nog het geval is. Dat zou kunnen leiden tot intensievere contacten met de diverse partijen die in de wijkaanpak figureren. De wijk Rokkeveen is met 25.000 inwoners zo omvangrijk dat te overwegen valt voor Rokkeveen-Oost en Rokkeveen-West elk een eigen wijkmanager aan te stellen.

Waar mogelijk en voorzover dat nog niet gebeurt dient ook het vrijwilligerswerk door de gemeente (materieel en immaterieel) ondersteund te worden. Het gaat dan om vrijwilligers die activiteiten verrichten voor het sociaal-cultureel werk, de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, sport, onderwijs, en op het terrein van kerk en actiewezen. Het aangaan van zo breed mogelijke coalities is van groot belang wanneer het gaat om de leefbaarheid en veiligheid op wijkniveau. De ontmoetings- en ontspanningsfunctie van wijk- en buurtwerk dient versterkt te worden. Vanuit de wijkgedachte zou het aanbeveling verdienen dat elke wijk ten minste een jongerencentrum heeft en dat wijkteams jongerenwerk kunnen aanbesteden. Misschien gaat het te ver om te denken dat op deze wijze een situatie van ‘voorkomen is beter dan genezen’ geschapen wordt, maar een druppel op een gloeiende plaat zal het evenmin zijn. Ook hier is een vraaggestuurd aanbod van belang. Wacht evenwel niet af tot jongeren met hun ideeën komen, maar zoek ze op en probeer te achterhalen wat hun behoeften, wensen en verlangens zijn.

De verwachtingen moeten vooral niet te hoog gespannen zijn. Solidariteit of samenhang is buitengewoon moeilijk te bereiken, vooral waar het op wijkniveau duizenden mensen betreft. Echter, het ontstaan van een sociaal netwerk, van een patroon van relaties en van informele verantwoordelijkheden kan de leefbaarheid in een buurt aanmerkelijk verbeteren. Daarom moet alle ruimte worden gegeven aan vrijwilligersorganisaties op het gebied van sport, cultuur en kerk. Via de wijkposten dient overleg te worden gevoerd met wijk-, buurt- en bewonersorganisaties van zowel huurders als kopers, alsook met de SAAZ. Ten aanzien van projecten die buurt of wijk raken moeten zij zo mogelijk bij de plan-, besluitvormings- en uitvoeringstrajecten betrokken worden. Dat is temeer van belang, omdat knelpunten nu vaak pas post factum aan het licht treden. Eén van de wijkmanagers signaleert dat het wijkbeheer soms achter de feiten aanloopt, bijvoorbeeld als het gaat om gevolgen van ingrepen in de infrastructuur. De regiefunctie van het wijkbeheer komt zo in het geding. Ook in dit verband is een nauwere samenwerking met de afdeling Stadswerken van groot belang (zie boven). De informatie aan en inspraakmogelijkheden van de wijkbewoners behoeven verbetering. Eén van de betrokken beleidsambtenaren meent dat een goed werkend *front office* in de wijkposten in een behoefte zou kunnen voorzien, mits er dan ook een goede terugkoppeling op klachten van bewoners tot stand komt. Neem klachten serieus en probeer ze op de kortst mogelijke termijn op te lossen. Daarmee zou het vertrouwen in de gemeente als dienstverlenende instelling teruggewonnen kunnen worden.^{xxiii} Meer in het algemeen lijkt de communicatie met bewoners – ondanks reeds geleverde inspanningen – voor verdere verbetering vatbaar door naast de voorlichtingskant (bijvoorbeeld via een wijkkrant) ook meer aandacht te besteden aan het inwinnen van inlichtingen. Op deze wijze kan maatwerk worden geleverd.

Het valt te overwegen wijkraden of wijkplatforms in te stellen, samengesteld uit verkozen vertegenwoordigers die een adviserende rol naar wijkbeheer en gemeente zouden kunnen spelen en/of zelf over een budget kunnen beschikken, waaraan door de gemeente, de corporaties en eventueel andere private partijen wordt bijgedragen. Om te voorkomen dat het bestaande momentum van en het draagvlak voor wijkbeheer wegebt – een gevaar dat maar al te reëel is wanneer korte-termijn doelstellingen zijn gehaald -, kan gedacht worden aan de instelling van werk- en projectgroepen, waarin een specifieke thematiek centraal staat. Het blijkt immers dikwijls moeilijk om vrijwilligers voor de lange termijn geïnteresseerd te houden in het leveren van een bijdrage. Een projectmatige aanpak kan ertoe leiden dat bewoners zich willen inzetten voor wat zij als een onmiddellijk eigenbelang zien. Jongeren, allochtonen en tweeverdieners – die in de regel weinig belangstelling voor vrijwilligerswerk hebben, kunnen zo wellicht gestimuleerd worden zich in te zetten. Indien vrijwillige participatie achterwege blijft, moet overwogen worden om deze met financiële of andere prikkels te bewerkstelligen. Zo kan overwogen worden om – eventueel in samenwerking met corporaties - een budget voor

deskundigheidsbevordering van bewoners beschikbaar te stellen. Bij de steeds complexer wordende materie van het wijkwerk bestaat anders de kans dat zij snel afhaken. Ook in werk- en projectgroepen dienen naast vertegenwoordigers uit de bevolking diverse partijen (gemeente, politie, corporaties, welzijnsinstellingen) zitting te hebben. Voorts lijkt het ons van belang dat bestuurders, maar vooral ambtenaren en raadsleden zich vaker aan de inwoners van Zoetermeer laten zien. Veel inwoners lijken de indruk te hebben dat zij zich in een ivoren toren hebben verschanst. Bezoek de wijken, knoop gesprekken aan en luister. Breng groeperingen die anders nauwelijks of niet met elkaar communiceren met elkaar in contact met als doel de externe sociale cohesie te bevorderen. Verwacht echter geen wonderen: de stad is niet meer maakbaar en is dat ook nooit geweest. Tot slot van dit hoofdstuk willen wij, na een korte terugblik, op essayistische en tamelijk speculatieve wijze onze visie op het toekomstige Zoetermeer ontvouwen.

5.5 Zoetermeer 2025: kijk op de toekomst

In de opzet van Zoetermeer in de jaren zestig en zeventig is de opvatting nog steeds herkenbaar van een suburb-achtige nederzetting aangehaakt bij een bestaande (kleine) dorpskern. De stedenbouwkundige uitleg ging uit van een verzameling kleinere nederzettingen, gescheiden door groen en gesitueerd rond een centrum. Deze min of meer zelfstandige kernen zouden tot op zekere hoogte eigen centrale voorzieningen krijgen. Daarbij overheerst in het Nederlandse bouwbeleid in het midden van de jaren zestig het multifunctionele rationele bouwen van de toenmalige minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening Bogaerts dat vooral flats en woontorens heeft opgeleverd en waar wijken als Palenstein en Driemanspolder uit zijn voortgekomen. Zoetermeer was het antwoord om de stroom Hagenaars op te vangen die genoeg hadden van hun stedelijke omgeving met navenante problemen. De stedenbouwkundige opzet bood ook enige flexibiliteit. Het Stadshart kon meegroeien en worden uitgebreid al naargelang de behoefte en het groeitempo.

Het geklaag

In de algemene media, maar ook in de vakpers, wordt veel geklaagd over nieuwe stedelijke uitbreidingen en suburbs. Zoetermeer, Almere, Leidse Rijn en Lelystad worden afgeschilderd als slaapsteden ('slurbs'), als plaatsen die nooit een echte stad zullen zijn en ook nooit zullen worden. Over deze gemeenten wordt kortom vaak gemor en gezeur gehoord in de commentaren van architecten, planologen en intellectuelen over de mate van stedelijkheid in deze plaatsen. De bewoners denken over de vermeende stedelijkheid echter duidelijk anders dan deskundigen. Dat blijkt onder meer uit de grote populariteit van de 'jaren dertig stijl', met zijn erkers en afgevlakte pannendaken die tot afschuw van de jonge ontwerpers, bij bewoners zeer hoog gewaardeerd wordt. Ook de enorme belangstelling voor het 'wilde wonen' (het bouwen volgens 'eigen' ontwerp) is hierop deels terug te voeren. Er zijn voorbeelden te over. Steeds vaker moeten architecten zich - na het verdwijnen van het volkshuisvestingsprimaat en de toenemende hausse van het kopen van woningen - neerleggen bij de wensen van de vragers. De projectontwikkelaar heeft dat al jaren geleden beseft. Het lijkt wel eens of het huidige negatief beladen beeld van onze nieuwbouwwijken en de vrij jonge nieuwe steden als Zoetermeer vooral een probleem vormen voor critici, architecten en intellectuelen. Misschien zijn de Nederlandse 'buitengewijkers' en 'suburbians' al veel Amerikaanser dan de Europese critici van deze nieuwe woongebieden denken (*M/NRC Handelsblad*, 1 april 2000, 18).

Herbert Gans kapittelt in zijn studie over de Levitt-towners in de Verenigde Staten in de jaren zestig de stedelijke intellectuelen die voortdurend het geestdodend klimaat en de verstikkende sociale controle van de suburb naar voren halen (Herbert Gans, 1967). Het

gebrek aan vermeende vrijheid wordt volgens hem voldoende gecompenseerd door de ruime eengezinswoning in een kindvriendelijke omgeving passend bij het beschikbare budget. De tot op zekere hoogte mogelijke en voor de handliggende sociale controle, zowel onderling als ten opzichte van de buitenwereld, wordt, zo is gebleken, door de bewoners hogelijk gewaardeerd. Het gaat daarbij in eerste aanleg niet, zoals bij de Amerikaanse *gated communities*, om prestige, levensstijl en veiligheid maar om het in de hand houden van de lichte hinder. Het betreft een vorm van collectief georganiseerde *privacy*. Er zijn geen bewakers met *shotguns* en patrouillewagens.

Onze internet-enquête (zie appendix) en ook de recent gehouden stadsenquête in Zoetermeer bevestigen de hoge waardering van deze woonplaats. Bijna tweederde vindt het een echte stad, ruim 80 procent voelt zich er thuis en iets minder wil dan ook niet snel weg. Het meest positief aan Zoetermeer is het groen, voegen we hieraan toe de groene ruimte en de van parken voorziene woonomgeving dan stellen we vast dat het suburbane karakter van Zoetermeer hoog scoort. De virtuele respondenten vinden het een redelijk mooie, groene, prettige, vrij ordelijke, niet erg gesloten stad.

Het verschiet

Maar laten we eens kijken naar Zoetermeer over 25 jaar en – vrij speculatief – proberen enkele lijnen door te trekken, gebaseerd op de huidige voornemens, denkbeelden en inschattingen. In 2025 telt Zoetermeer naar verwachting rond de 130.000 inwoners. Er is een passend bij deze omvang bloeiend Stadshart met hoogwaardige winkels. Het uitgaanscentrum is meer uitgesproken en intensiever. Het aantal cafés is meer dan verdubbeld. Het Attractiecentrum Zoetermeer is een *family entertainment center* geworden met de laatste virtuele technieken waarbij de film ‘The Truman Story’ kinderspel is. De Prins Willem Alexanderhal is geheel vernieuwd tot een supermodern ijshockey- en schaatsparadijs. Snowworld is verder uitgebreid met onder meer een (bob)sleebaan. In het survivalcentrum is een tropische afdeling gebouwd om ontwikkelingswerkers te trainen in de nieuwste technieken. Het Aquapark heeft een afdeling zwemmen met dolfijnen. Naast de golfbaan zijn er plannen voor een golfbaan waar men tegelijk kan wonen. Enkele tientallen restaurants, diverse ‘Amsterdamse’ koffieshops en een aantal bordelen vinden hun nering in en rond het centrum.

In een tweetal voormalige parkeergarages onder het centrum zijn nieuwe megadisco’s gevestigd die jongeren tot in de verre omgeving trekken. Het is een voorbeeld van invulling van een multifunctionele en flexibele semi-openbare ruimte. De grenzen van wat openbaar is en wat gecontroleerd wordt, zijn scherper getrokken. Het zware spoorwegtraject door de stad is vervangen door een *lightrail*, omgevormd tot parkeerplaatsen in de openlucht of bebouwd. Het doorsnijdende karakter van deze spoorlus is opgeheven en de verbinding tussen buurten per fiets (maar ook per auto) is gemakkelijker en meer vanzelfsprekend. De resterende parkeergarages hebben een betere bewegwijzering, verlichting en controle gekregen en er wordt gezocht naar nieuwe bestemmingen. De criminaliteit beweegt zich op het niveau van een middelgrote stad. In alle buurten zijn wijkagenten aangesteld die op de hoogte zijn van lokale verhoudingen en de ogen en oren van de straat vormen.

Het wonen

De woning (inclusief de directe woonomgeving) wordt nog sterker als het (stads)centrum ervaren, als datgene waar alles om draait. De woning is voorzien van uitgebreide multimedia apparatuur voor vermaak en werk. De gezinsverdunding gaat verder en dat betekent dat zelfs bij een gelijkblijvend inwonertal de behoefte aan vierkante meters woonoppervlakte toeneemt. Meer oppervlakte is hetgeen bewoners bij een groeiende welvaart het eerst vragen. Daarbij moet niet vergeten worden dat een grote woning vaak ook een flexibele woning is die met

eenvoudige ingrepen kan worden aangepast. De oplossing van een tekort aan oppervlakte kan in de huidige woningvoorraad slechts door samenvoeging worden opgelost.

De Nederlandse variant van de Amerikaanse *gated community* is inmiddels een bekend fenomeen en vele binnenterreinen en woonblokken zijn afgesloten en slechts toegankelijk voor de omwonenden. Eigendom in mandelig beheer is tot een veelvoorkomend fenomeen uitgegroeid. Er zijn vele enclaves en buurtjes gebouwd, die bewoond worden door mensen met een op elkaar afgestemde rationele en individualistische levensstijl. Huismeesters, conciërges en andere toezichthouders of controleurs zijn in elk complex vanzelfsprekend geworden. Zij spreken ook bewoners aan en laten zaken niet langer op hun beloop.

De contacten met de burens beperken zich – zoals ook elders in nieuwe uitbreidingen en steden is gebleken - uitsluitend tot groeten en bij afwezigheid op het huis passen. Inwoners blijven het belangrijk vinden de burens te kennen en sociaal te kunnen traceren. Bovendien wensen zij op de hoogte te blijven van wat in buurt en stad gebeurt. De betrokkenheid komt tot uiting in het feit dat men nog immer actie onderneemt als er vernield wordt; men stapt erop af, of – en dat zal in toenemende mate voorkomen - belt de politie dan wel de gemeente. De wereld rond de woning laat de bewoners niet onverschillig.

Zaken die de directe woonomgeving overstijgen hebben in het verlengde van het bovenstaande meer last van het ‘not in my backyard’ fenomeen. Zij zijn moeilijk in de individualistisch en consumentistisch georiënteerde samenleving te realiseren omdat de gang naar advocaat en rechter steeds sneller wordt gemaakt om hun gelijk te halen. Veel overleg met betrokkenen en veel uitleg van de zijde van de initiatiefnemers is noodzakelijk. De verschuiving richting eigen woningbezit zal de bezitsbescherming en -afscherming versterken. Daarbij gaat het beheer van de openbare ruimte een rol spelen. In steden waar de openbare ruimte sterk is verbeterd, zijn de prijzen van de huizen gestegen. Dat is eigenaars niet ontgaan. Zij zullen alerter letten op het hetgeen zich in ‘hun’ openbare omgeving afspeelt en eerder de beheerders aanspreken.

De in nieuwe steden vrij hoge interne mobiliteit hoeft geen signaal te zijn voor problematische doorstroomwijken, al kunnen die er ook zijn. Het laat echter eerder een vorm van ‘zich omhoogwonen’ zien. Men verbetert zich door een of enkele malen te verhuizen naar een iets grotere (en duurder) woning. In het zicht van een afronding van Zoetermeer – de grenzen van de groei liggen in het verschiet bij het huidige oppervlak - zal het accent meer komen te liggen op het beheer van de woningen en voorzieningen. Er komt een zekere mate van stabiliteit in zicht.

Doordat in een nieuwe stad buurten en wijken niet langzaam gegroeid zijn maar in een relatief korte periode zijn gebouwd bestaat het gevaar van een abrupte veroudering, voorafgegaan door een neerwaartse spiraal in deze gebieden. Het is des te problematischer als de omvang van deze complexen relatief groot is. Onaantrekkelijke woningen, maar met een lage huur kunnen, als ze in grote hoeveelheden voorkomen, tot negatieve beeldvorming en tot enclaves leiden (‘pockets of poverty’). Het handhaven en bewaken van een evenwichtige mix van huur en koop is een betere oplossing. De stadsvernieuwing in de afgelopen decennia heeft ons in kostbare lessen geleerd dat het geleidelijk vervangen van kleine gedeelten, tegelijk met het verbeteren van een groter deel tot betere resultaten en meer tevredenheid bij bewoners leidt. Wat in de ogen van een buitenstaander een krot lijkt, kan in de ogen van bewoners een goedkope huurwoning zijn, lezen we in vele studies (o.a. Gans 1962).

De jongeren

De leeftjdsverdeling gaat lijken op die van een vergelijkbare middelgrote oudere stad. De ruim 30.000 jongeren onder de 19 jaar van rond 2001 vormen de kern van de tweede en derde generatie Zoetermeerders. Zij zijn er geboren en getogen. Zij zijn er naar school gegaan,

gehuwd of gaan samenwonen. Zij blijven wonen in hun stad. Hun kinderen vormen de 'nieuwe generatie hangjongeren'.

De verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren verdampen in de door hen gecreëerde *imagined communities*. Hun denken en gevoelens over een gemeenschap zijn nooit hevig aan een specifieke locatie en plek gebonden geweest. Jongeren noemen zich Zoetermeerder (zie Lupi 2002).

De voorzieningen op het gebied van scholing en recreatie zijn meegegroeid. De Hogeschool van Den Haag heeft een dependance geopend in Zoetermeer. Zoals genoemd zijn er nu enkele megadisco's voorhanden, ook voor 16-jarigen zijn er een tweetal voor hen geoutilleerde disco's. De buurthuizen en jongerencentra zijn omgevormd tot multimediacafés en *chatrooms* en 's avonds en in de weekends open. De meer flexibele *lightrail* en aansluitend busvervoer hebben de bereikbaarheid van de verschillende onderwijsinstellingen zeer bevorderd. Tevens is er na sluitingstijd van de disco's in de weekends uitgebreid aangepast openbaar vervoer voor de uitgaanders.

De ouderen

Het aantal ouderen van boven de 60/65 uit 2001 is fors toegenomen met de ouder wordende babyboom-generatie. Ouderen in de zogenaamde derde levensfase (van 60-80 jaar) willen zo veel mogelijk maatschappelijk blijven participeren, actief blijven, recreëren et cetera. De uithuizige vrijetijdsbesteding van deze ouderen neemt toe. Voor deze actieve, vitale en mobiele groep moeten mogelijkheden zijn (Van de Maat 2002). De vernieuwde attractiecentra sluiten hier goed op aan. Het vrijwilligerswerk hangt meer dan rond 2001 af van de inzet van 'jongbejaarden'. De verschillen tussen ouderen met een hogere sociaal-economische achtergrond en minder kansrijken waar het gaat om het type activiteiten en het uitvoering (kunnen) geven aan activiteiten zijn scherper zichtbaar.

De ouderen in de 'vierde levensfase' (80-plus, de verzilvering) zijn eveneens in aantal toegenomen en doen in toenemende mate een beroep op bijzondere voorzieningen in de sfeer van de verzorging (verzorgingshuizen, aanleunwoningen, groepswonen, maaltijdverzorging en dergelijke). Senioren zijn niet alleen sterk op Zoetermeer gericht, maar vooral op de buurt waar zij wonen. Naarmate zij ouder worden, neemt het belang van de buurt toe, hetgeen dikwijls samenhangt met een verslechterende gezondheid. De jongere, hoger opgeleide ouderen oriënteren zich ook op omliggende steden in verband met het culturele aanbod aldaar. Banden met familie zijn van groot belang en een niet onaanzienlijk aantal ouderen is in Zoetermeer geboren en getogen en heeft er zijn kleinkinderen zien opgroeien.

In het algemeen hebben ouderen weinig contact met burens; zij lijken, net als het overgrote merendeel van de Zoetermeerse bevolking, gesteld op hun *privacy*. Dit geldt zelfs voor degenen die in een woongroep wonen. Ofschoon de sociale contacten in een woongroep wat uitgebreider zijn dan in andere gevallen, dragen ze een overwegend instrumenteel karakter (in geval van nood kan men op elkaar rekenen).

Stedelijke stand van zaken

De gevoeligheid van de bevolking voor criminaliteit is onverminderd groot en eerder toegenomen dan verminderd. Uit onderzoek blijkt dat bij een inwonertal van 80.000/ 90.000 een forse sprong en een verandering in de soort criminaliteit optreedt (zie o.a. Deben en Schuyt 2000). De criminaliteit van vermogensdelicten (eenvoudige diefstal en braak) gaat dan over in geweldsdelicten en misdrijven tegen de openbare orde (mishandeling en vernieling). Ook verkeersmisdrijven nemen toe.

Genoemde gevoeligheid hoort bij het indertijd genomen besluit om te gaan wonen in Zoetermeer. Het zoveel mogelijk vermijden van de grotestadsproblemen speelt daarbij een belangrijke rol. De teleurstelling is groot als blijkt dat in deze nieuwe stad, en zeker als deze

nog meer groeit, een aantal problemen, dat ooit een reden vormde om te verhuizen, opnieuw voorkomt. Anno 2025 houden zich in het openbare gebied van Zoetermeer ook enkele daklozen op, biedt het groen vele mogelijkheden voor buitenslapers en hangen enkele tientallen junks rond in het centrum. De gemeentelijke afdeling Zorg en Welzijn heeft een opvanghuis gerealiseerd, er is een gedoogplek en er wordt gedelibereerd over uitbreiding. Nog steeds wordt zowel in internet- als stadsenquêtes geklaagd over hangjongeren en vernielingen.

De banengroei heeft door betere verbindingen met Rotterdam, Schiphol en Leiden en de sterkere kennisbasis van de stad een grote impuls gekregen. De almaar uitdijende dependance van de Haagse Hogeschool en de andere beroepsopleidingen hebben niet alleen een uitstraling naar de werkgelegenheid, zij vormen tegelijk de voedingsbodem voor een minder schrale culturele basis in de stad. Deze stimulans varieert van het houden van cultuurfilmavonden tot lezingen en literaire bijeenkomsten. Een grote boekhandel (boeken en andere communicatievarianten) heeft er zich gevestigd, enkele galeries en speciaalzaken zijn geopend.

Meer dan 95 procent van de beroepsbevolking werkt inmiddels in Zoetermeer zelf. Het pendelverkeer is afgenomen ten gunste van de lokale werkgelegenheid, in de vrijkomende gebouwen van de ministeries hebben zich een reeks hightech-bedrijven gevestigd. Het verdiepen en overbruggen van de A12 en de spoorlijn Den Haag-Utrecht hebben zowel de werkgelegenheidsmogelijkheden als de woningbouwlocaties uitgebreid. Het beeld van de stad is sterker gecompleteerd tot één geheel.

De verbinding met Den Haag via *lightrail* is gerealiseerd, en ook de verbinding met Schiphol is verbeterd. Dat alles heeft zowel de werkgelegenheid als de woningmarkt een nieuwe dimensie gegeven. Wonen in het groen naast of op de golfbaan op 30 minuten van een internationaal vliegveld, dichtbij Den Haag met zijn vele internationale instituten, doet vele Europese managers watertanden. De waardering voor natuur, groen, en ruimte scoort hoog. Zoetermeer is in 2025 nog een van de zeldzame middelgrote steden waar het parkeren relatief goedkoop is.

Steeds meer hoogopgeleiden vestigen zich in de stad. De uitbreidende service bedrijfstak (variërend van catering voor Schiphol tot particuliere verzorging/‘pampering’ van onder anderen de ouderen) bloeit als nooit tevoren en biedt LBO-ers en MBO-ers steeds meer betaald werk; niches in de dienstenmarkt worden door hen ingevuld.

Het allochtone deel van de Zoetermeerse bevolking is duidelijker zichtbaar en vinden we terug in de aanwezigheid op straat, in het aanbod van de markten, in de inrichting van openbare ruimte, in het winkelbestand, in op hen gerichte verzorgingsarrangementen, in banen in de midden- en hogere segmenten van de arbeidsmarkt en in het culturele leven.

In deze stad ligt nog sterker dan rond 2000 het gemeenschapsgevoel, de betrokkenheid bij twee uitersten. Enerzijds is er de woning en de directe woonomgeving (waarbij voor de allochtonen de betekenis van de familie fors is afgenomen), anderzijds is er de stad als geheel. De woonwijk telt op het gebied van de gebondenheid, vergeleken met de stad als totaliteit en de woning, niet sterk mee in de beleving en wordt uitsluitend op zijn voorzieningen rationeel beoordeeld. De buurt- en wijkcentra, waar voorheen de betrokkenheid met het wel en wee van buurt en wijk samenkwam, hebben deze functie volledig verloren en zijn vervangen door internet- of multimediacafés.

Het centrum

De lokale bevolking is trots op hetgeen voor het Stadshart is bedacht, zelfs zonder dat men veel uitgaat in het centrum. De bewoners voelen al lang niet meer de noodzaak zich tegenover buitenstaanders te moeten verdedigen en uit te leggen waarom men ooit in Zoetermeer is komen wonen of nog woont.

De beoogde bevolkingsgroei betekent meer druk op de voorzieningen, meer verkeer, meer behoefte aan vermaak. In een centrum waar gewoon wordt, geeft dat een grotere kans op conflicten. Het vertier krijgt een functie voor de wijdere omgeving en het ommeland, het evenwicht tussen rust en vertier komt onder spanning.

Het Stadshart representeert niet alleen in mooie woorden dat er iets valt te beleven in de stad, het straalt dat ook uit via een mooi plein met zichtlijnen naar het culturele eiland aan de overkant van de Dobbe en naar het verleden in het oude boterdorp. Het stadscentrum is een ruimtelijk conglomeraat geworden van voorzieningen met culturele impact: met terrassen, vermaak, kunst en gezelligheid. Het goed verzorgde Stadshart heeft de economische basis van de stad verbreed en versterkt. Het Stadsmuseum heeft een professionele uitstraling en gekoppeld aan het archief van de gemeente geeft dit een prachtig en compleet overzicht van stedenbouw en architectuur in de late twintigste eeuw en van de streekgeschiedenis, een thema dat mogelijk wat sterker aansluit bij de beleving van de bevolking. Met festivals wordt geprobeerd de consumptieve ontwikkeling in het stadscentrum te bevorderen, al is het succes van de Floriade 1992 nog niet geëvenaard. Dat in een jonge stad het Stadshart voor meer staat dan een verzameling gebouwen en dat een levendige binnenstad die betrokkenheid van de bevolking uitstraalt en waar de bewoners graag naar toegaan, bijdraagt tot stedelijke cohesie, wordt bijna dagelijks ervaren.

De suburbane groeiproblematiek is nagenoeg geheel vervangen door de problematiek van de grote stad. Dat wil zeggen dat problemen van congestie, onveiligheid en anonimiteit om oplossingen en beleid vragen. Anderzijds beleven de bewoners ook de vrijheid en ervaren de grotere en toenemende afwisseling van mensen en activiteiten.

Het uitgebreide preventieve programma op het terrein van de criminaliteit en de veiligheid, specifiek in enkele wijken van het centrum, heeft gewerkt. De snel stijgende incidenten op het gebied van geweldsmisdrijven lijken iets gestabiliseerd. In verband hiermee is blijvende aandacht voor jongeren en met name voor enkele kleinere groepen probleemjongeren noodzakelijk gebleken. Vrijwel iedereen is ervan overtuigd geraakt dat wanneer er geen preventief beleid op het gebied van criminaliteit plaatsvindt, bewoners steeds meer hun woning en woonomgeving als een burcht zullen afschermen en zich met hun rug naar de samenleving zullen opstellen. Zoals opgemerkt, de veiligheid van woning en woonomgeving ligt uiterst gevoelig en verstoringen worden als een grote inbreuk op het ideaalbeeld ervaren en zullen door de bewoners met alle mogelijke middelen worden bestreden. Dus dat betekent geen terugtrekkende overheid maar een optredende overheid. De slinger slaat weer de andere kant op.

De balans

Zoetermeer heeft ten aanzien van de samenhang tussen de bevolkingsgroepen en de gemeente geen grotere problemen dan vergelijkbare steden. Particuliere organisaties in het middenveld en allochtone organisaties krijgen aandacht en ondersteuning van de kant van de gemeente. Het potentieel aan betrokkenheid bij de stad komt helaas steeds zwakker terug in een omvangrijk particulier initiatief en de opvulling van deze leemte blijft op het bord van de lokale overheid liggen. De stedelijke autoriteiten proberen met vallen en opstaan het middenveld – autochtoon en allochtoon – niet uit het oog te verliezen en te steunen. Inmiddels is er een aantal allochtone sportverenigingen waaronder een grote bloeiende allochtone ijshockeyvereniging en een succesvolle basketbalvereniging.

De collectieve identiteit is versterkt. Al deze activiteiten bevorderen een positieve identiteit en gebondenheid aan de stad. Na de slogan ‘Zoetermeer stad tussen de parken, werd in 2000 gekozen voor ‘Zoetermeer steeds ondernemend’. De in 2001 geformuleerde subtiele raad om in de vorming en het onderhoud van het *corporate image* van Zoetermeer de consistentie hierin niet uit het oog te verliezen heeft geleid tot een centraal beeld dat zich steeds sterker ontwikkelt als de stad waar je kunt ‘wonen in het groen op 30 minuten van verscheidene grote

steden en een internationaal vliegveld met een goed verzorgd cultureel interessant stadscentrum onder handbereik', kortom 'de stad binnen bereik'.

Het maakbaarheidsconcept heeft plaats gemaakt voor een meer integrale ruimtelijke visie, inclusief de daarbij horende fysieke en geografische infrastructuur. De snelweg A12 en de spoorlijn Den Haag-Utrecht zijn verlaagd en overdekt waardoor Rokkeveen meer bij Zoetermeer is gaan behoren, hoewel aanvankelijk sommigen de scheiding liever hadden behouden. Te grote groengebieden tussen de wijken worden deels opgevuld met bebouwing en deels tot mooie, kleinere, perfect ingerichte en beheerde stadsparken omgevormd.

Na 60/65 jaar is Zoetermeer een grote compleet uitgeruste stad, liggend aan de rand van een sterk verstedelijkte Randstad in het Groene Hart met een bevolking die trots is op haar woning en stadscentrum. Het er gaan wonen is vanzelfsprekend geworden zowel voor de twee generaties Zoetermeesters als voor de nieuwe bewoners uit de Haagse regio. Het 'Zoetermeergevoel' is geen geheim van Zoetermeesters meer maar bekend bij veel Randstedelingen die graag in een suburbane stad willen wonen.

Conclusie

Zoetermeer is in betrekkelijk korte tijd uitgegroeid tot een middelgrote stad met een aantal voor dat type steden kenmerkende problemen op het terrein van sociale veiligheid, leefbaarheid en sociale cohesie. Bekeken vanuit een vergelijkend perspectief kent Zoetermeer eigenlijk geen echt grote maatschappelijke problemen. De inwoners zijn in het algemeen buitengewoon tevreden met hun woning en woonomgeving, al treden er in dit opzicht tussen de onderscheiden wijken verschillen op. Rokkeveners zijn het meest content, Palensteiners het minst en de inwoners van Seghwaert zitten daar tussenin. Een overgrote meerderheid van de Zoetermeeders voelt zich thuis in stad en buurt en toont geen enkele neiging om naar een andere gemeente te verhuizen. De gedachte dat het in Zoetermeer zou schorten aan sociale samenhang kan op grond van ons eigen en ander onderzoek niet worden onderschreven. Verreweg de meeste inwoners hebben een sociaal netwerk op lokaal niveau en deels daarbuiten. Weliswaar kennen de Zoetermeeders in leefbaarheidsonderzoeken een lage score toe aan sociale samenhang, maar tegelijkertijd geven zij aan in grote lijnen tevreden te zijn met het aantal sociale contacten dat zij onderhouden (Onderzoek leefbaarheid 2001).

Het deels wegvallen van wat het 'maatschappelijk middenveld' wordt genoemd, de vaak verguisde intermediaire kaders in het sociale leven, heeft overal in Nederland en dus ook in Zoetermeer tot een zekere mate van desoriëntatie geleid. Er resteren evenwel nog vele instituties die een significante bijdrage leveren aan de integratie en participatie van grote delen van de Zoetermeerse bevolking: sportclubs, vrijwilligersorganisaties, verenigingen en stichtingen op tal van gebieden en met diverse achterbannen, kerken enzovoort. Afgaand op het aantal en de doelstellingen ervan lijkt er in Zoetermeer niet minder maatschappelijke coherentie te bestaan dan in andere middelgrote Nederlandse steden. Wel is er sprake van een aantal spanningen en dilemma's die vooral te maken hebben met het gebruik van de openbare ruimte en de toenemende afzijdigheid van burgers wat betreft het nemen van eigen verantwoordelijkheid. Dit is evenmin eigen aan de situatie in Zoetermeer: het gaat om een trend die in veel nieuwe steden, nieuwbouwwijken en Vinex-locaties te vinden is: 'Terwijl de meeste nieuwbouwwijken nog steeds worden opgezet volgens de zogenaamde wijkgedachte met de bedoeling dat de bewoners de wijk ook gaan beschouwen als sociaal integratiekader, zijn juist de intermediaire schalen van buurt en wijk weggevallen als betekenisvol kader. ... [V]oor de meeste volwassenen is de directe woonomgeving alleen nog van betekenis als ruimtelijk kader waarin men hooguit de burens groet, de dagelijkse boodschappen doet en af en toe op elkaars kinderen past' (Nio 2001:84). Hoewel het hier gaat om een wat al te pessimistische visie – binding aan buurt en wijk blijkt immers nog steeds van aanzienlijk belang – bestaat er toch een trend om het eigen woondomein voorop te stellen.

Zoals in alle steden in Nederland – en eigenlijk in de gehele westerse wereld – valt waar te nemen, vormt het publieke domein mede hierdoor een in toenemende mate betwiste ruimte. Zeker in een stad waar het adagium *my home is my castle* een bijna letterlijke invulling krijgt, is alles wat buiten de eigen deur plaatsvindt in potentie bedreigend. Men wenst bijzondere voorzieningen, maar niet in de onmiddellijke nabijheid van de eigen woning. Het is mede een consequentie van de opkomst van de 'netwerkstedeling', die voor de vervulling van zijn behoeften niet meer aangewezen is op een klein territorium, maar door zijn automobilititeit een keuze uit een gevarieerd aanbod in een groot aantal bestemmingen kan maken. In zijn woongenot wil hij echter niet gestoord worden: hij is een rustzoeker die zich verschanst in het eigen woondomein en daar niet lastig wil worden gevallen door wat zich buitenshuis in het openbare domein afspeelt. Er is sprake van een (semi-)privatisering van de openbare ruimte. Vooral voor degenen die suburbia willens en wetens hebben opgezocht om aan de grootstedelijke hectiek te ontsnappen, is elke verstoring van het normbeeld van orde en

rust intolerabel. Hun verdraagzaamheid jegens hangjongeren en nieuwkomers en daarmee geassocieerde verschijnselen als lawaai, vandalisme, verloedering en sociale daling is gering. Naast rustzoekers zijn er ook 'ambivalenten': degenen die om rationale redenen – meestal een rustige en groene omgeving voor opgroeiende kinderen - naar Zoetermeer zijn verhuisd maar de faciliteiten, voorzieningen en levendigheid van de grote stad missen. Zij vormen echter een kleine minderheid.

Er dient gewaakt te worden voor een verstikkend middenklasse-conformisme, waarbij vanuit de burgerlijke idealen van onder andere zindelijkheid, ordelijkheid en huiselijkheid elke van de norm afwijkende gedragsvorm veroordeeld wordt. De geneigdheid tot klagen over alles wat niet in het normbeeld past is groot. Al snel wordt een achteruitgang gepercipieerd, of het nu om de fysieke of sociale omgeving gaat. Tekenend is bijvoorbeeld, dat in het jongste leefbaarheidsonderzoek, waarbij respondenten de mogelijkheid hadden zelf aan te geven wat zij in het afgelopen jaar voor- en achteruit vonden gaan in buurt en stad, er aanzienlijk meer pagina's over achteruitgang zijn dan over vooruitgang (Onderzoek leefbaarheid, bijlagen 2001). Nu is dat natuurlijk ook weer niet zo opmerkelijk – mensen zijn immers eerder geneigd om iets te melden over wat zij slechter zijn gaan vinden dan over verbeteringen –, maar toch. Zoetermeeders storen zich bovenmatig aan: verveling van jongeren, verloedering, vervuiling, vandalisme en verkeershinder en gevoelens van onveiligheid. Dat zulke ergernissen bestaan is in grote lijnen begrijpelijk: wie wil er nu niet in een veilige, schone en leefbare omgeving vertoeven? Als dat echter betekent dat elke vorm van levendigheid uitgebannen moet worden, behoeft het nauwelijks te verwonderen dat moeilijk met het imago van 'slaapstad', dat Zoetermeer nu al zo lang aankleeft, afgerekend kan worden. Daarbij komt dat er buiten delen van Dorp en Stadshart geen complexe, multifunctionele en levendige stadswijken zijn, een probleem dat ook Almere kent (Nio 2001:87). Wil Zoetermeer ten dele af van haar suburbane uitstraling, dan is functiemenging en variatie in de onderscheiden wijken nodig. Daarvoor is vooral een inbreng van ondernemers noodzakelijk. De gemeente kan echter de voorwaarden scheppen die vestiging van schone bedrijven, horecagelegenheden en faciliteiten in wijken vergemakkelijkt.

Tot de actoren die als partners van de gemeente bij het ontwikkelen van plannen op het terrein van leefbaarheid en veiligheid van groot gewicht zijn behoren woningcorporaties. Zij hebben van rijkswege een inspanningsverplichting op dit gebied. Een steeds belangrijker partij bij de uitbreiding van het woningbestand en de (her)ontwikkeling van de stad zijn projectontwikkelaars en andere private ondernemingen. Het lijkt ons van belang dat de gemeente zo mogelijk probeert met deze partijen eveneens convenanten te sluiten over een inspanningsverplichting op het gebied van leefbaarheid en veiligheid. De welzijnsorganisatie Bovos is in potentie een andere belangrijke partner van de gemeente. De betrekkingen daarmee laten, mede door een recente bestuurscrisis bij Bovos, ernstig te wensen over. Juist waar (hang)jongeren door velen als een 'probleem' worden gezien, wekt het verbazing dat de inzet van jongerenwerkers minimaal is. Dat is wellicht vanuit de lokaal gegroeide verhoudingen begrijpelijk, maar het komt ons voor dat de inspanningen hier verbeteringen behoeven. Ook het aantal ontmoetingsruimten laat te wensen over. Wellicht dat hierin in samenspraak met en met bijdragen van andere partijen verandering gebracht kan worden.

Partnerschap zou vooral ook gezocht moeten worden bij de burgers van Zoetermeer. Per slot van rekening draait sociale samenhang - en de middelen die aangewend worden ter verbetering hiervan – om hen. De gemeente lijkt dikwijls als kwade genius van een aantal fenomenen en trends te worden aangewezen. Het dilemma voor de gemeente is dat 'niets doen' geen optie is, maar dat tegelijkertijd elke ingreep tot negatieve reacties en verzet lijkt te leiden, in het bijzonder van degenen die door een maatregel enig nadeel ondervinden. Maar de inwoners zelf dragen een bijzondere verantwoordelijkheid om hun stad schoon, leefbaar en veilig te houden. Zij lijken zich hiervan welbewust, maar in de praktijk onthouden zij zich

maar al te vaak van betrokkenheid bij wat er in hun straat, buurt, wijk of stad gebeurt. Wij zijn van mening dat de gemeente de afgelopen jaren een grote inzet heeft getoond om de doelstelling van een schone, leefbare en veilige stad te bereiken, bijvoorbeeld middels wijkbeheer. Verbeteringen zijn echter altijd mogelijk. Een versterking van het wijkbeheer door kleinere gebiedseenheden met elk eigen wijkmanagers aan te wijzen kan het contact met ingezetenen van de gemeente intensiveren. De laatsten weten als geen ander wat er in hun straat, buurt of wijk leeft en door hier zo goed mogelijk op in te spelen kan de lokale overheid een groter draagvlak voor maatregelen verwerven. Wij stellen voor om de participatie van burgers bijvoorbeeld door middel van wijkaandeelhouderschap, wijkgebonden leefbaarheidsbudgetten, representatie in wijkteams, wijkraden of wijkplatforms te intensiveren. De betrokkenheid van de burgers zou daardoor toe moeten nemen, omdat zij meer zeggenschap krijgen over hun leefomgeving en beter geïnformeerd raken over wat de gemeente zoal verricht om stad en wijk leefbaar te houden en welke inzet de gemeente op haar beurt van de inwoners verwacht. Van cruciaal belang is dat beloften ingelost worden, dat de gemeente snel inspeelt op wensen en dat klachten en kleine ergernissen over gebreken met spoed verholpen worden. Die ene stoeptegel die wekenlang los blijft liggen wordt al snel een steen des aanstoets. Het adagium van de gemeente Alkmaar: 'vandaag gebeld, morgen hersteld' zou ook in Zoetermeer ingevoerd kunnen worden. Het is één van de manieren om hinder in de hand te houden. De stelregel is simpel: *zeg wat je doet en doe wat je zegt*.

Voor de (nabije) toekomst staat de gemeente Zoetermeer voor enkele opgaven op het gebied van de ruimtelijke inrichting, die ook consequenties kunnen hebben voor de sociale samenhang. Het is daarom van belang een pro-actief beleid te voeren, zodat tijdig op ontwikkelingen ingespeeld kan worden. In het hoofdstuk over sociale infrastructuur zijn wij daar al op ingegaan. Eén van de belangrijkste ontwikkelingen is dat Zoetermeer de grenzen aan haar groei bereikt lijkt te hebben. Verdere uitbreiding van de stad zou ten koste van het territorium van andere gemeenten gaan en daartegen zal vrijwel zeker verzet rijzen. Inbreiding is slechts op beperkte schaal mogelijk, tenzij Zoetermeer haar 'groene' imago prijs zou willen geven. De bevolkingsdichtheid is echter reeds zeer hoog en het woongenot zal door het stapelen van nog meer stenen vrijwel zeker worden aangetast. Een belangrijke bindingsfactor zou daardoor teloor gaan, met name wanneer in de wijdere omgeving ruim opgezette Vinexlocaties gerealiseerd zijn. In verband met het in Zoetermeer veelvoorkomende fenomeen van 'omhoogwonen' bestaat het gevaar dat een deel van het welvarender bevolkingssegment zal vertrekken. Omdat de interne mobiliteit sinds de snelle uitbreiding van Zoetermeer in de tweede helft van de jaren zestig voortdurend aanzienlijk is geweest, bestaat de kans dat er bij gebrek aan nieuw woningaanbod een vertrekoverschot zal gaan ontstaan. Hoe de bevolking vast te houden? Het ontwikkelen van aantrekkelijke woonmilieus in de nog beschikbare ruimte lijkt een optie om doorstromers voorlopig aan de stad te binden. Ook de herontwikkeling van 'verouderde' woonmilieus is een mogelijkheid. Gevaar is echter dat een voortdurende herontwikkeling van de stad waarschijnlijk op weinig sympathie van de bevolking kan rekenen en averrechtse effecten zou kunnen sorteren. Bovendien zal mettertijd de factor van de habituele binding aan de woning, de buurt en de stad een grotere rol gaan spelen.

Een gemeente kan niet alles regelen en moet ook niet alles willen regelen. De gedachte van de volledige maakbaarheid van de samenleving is passé. Zoetermeer was op papier een schoolvoorbeeld van de tot in detail geplande stad, maar de ontwikkeling in de praktijk laat zien dat er eerder sprake was van chaotische planning of geplande chaos. Wijken die niet waren voorzien tellen inmiddels duizenden huizen en bewoners. De uitvoering van sommige stedenbouwkundige projecten leidde tot onbedoelde gevolgen of ongeëigend gebruik. Regeren is vooruitzien luidt het gezegde. Maar soms is het goed even achteruit te zien en te leren van het verleden. Dan wordt duidelijk dat Zoetermeer er in 2025 anders uit zal zien dan

in de plannen die nu voor de toekomst worden gesmeed. Daarop kan worden ingespeeld door bijvoorbeeld vrijzones te laten bestaan waar inwoners eigen initiatieven kunnen ontplooiën. Laat de chaos voor een deel zijn werk doen. Een gemeente kan bovendien niet iedereen altijd tevreden stemmen. Dat hoeft ook niet niet. Een samenleving – ook een lokale - komt tot stand in een voortdurend spel van actie en reactie tussen tal van actoren, met andere woorden in een proces van *trial and error*. Juist dat leren door te doen kan leiden tot een grotere binding, participatie en identificatie.

APPENDIX

Zoetermeer in digitale meningen*

Opzet

Over de hoeveelheid onderzoek en rapporten in deze stad hoeven de bewoners niet te klagen, niet alleen vindt er een jaarlijkse stand van zaken plaats; op velerlei terrein wordt de mening van de mensen gepeild. Maar de mogelijkheden te achterhalen wat de bewoners bezighoudt breiden zich uit en daarom is er in Zoetermeer in het kader van dit onderzoek naar de sociale infrastructuur een internetenquête gehouden.

In maart/april 2001 was het mogelijk voor Zoetermeeders een maand lang een vragenlijst invullen op www.zoetermeer.nl. Om mogelijk geïnteresseerden te attenderen op de enquête was publiciteit nodig. Via persberichten van de afdeling communicatie van de gemeente Zoetermeer en via een artikel in het Zoetermeer Magazine is aandacht gegeven aan /gevraagd voor de enquête.

De internet enquête heeft op de site van de gemeente Zoetermeer gestaan, waarbij overigens duidelijk is gemaakt dat het een onderzoek van de Universiteit van Amsterdam betrof. De vragenlijst heeft uiteindelijk van 24 maart tot en met 5 mei 2001 op het net gestaan. Door een enquête via het internet te doen, sluit je bij voorbaat een groep mensen uit: zij die geen computer of althans geen internetverbinding hebben thuis of elders. Omdat er met name van oudere mensen opmerkingen kwamen dat zij graag mee zouden doen maar dat zij niet beschikten over een internet aansluiting is er besloten op verzoek een schriftelijke vragenlijst beschikbaar te stellen.

Uit de uitkomsten van de Omnibusenquête 1999 blijkt dat drie op de vier mensen in Zoetermeer thuis de beschikking hebben over een PC. Van deze Pc's is 81% geschikt om te kunnen internetten. Uit het onderzoek blijkt ook dat 61% zelf thuis op het net surft. Op het werk wordt door 30% van de respondenten 'ge-internet'. Het gebruik van de PC en internet is waarschijnlijk sinds 1999 alleen maar toegenomen. Op basis hiervan hadden we hoge verwachtingen van de internetenquête in Zoetermeer. Toch kregen we enige argwaan toen we lazen dat van de respondenten die wel eens internet gebruiken – thuis of op het werk- slechts 36% wel eens had gehoord of gelezen over het Digitale Stadhuis, de internetsite van de gemeente Zoetermeer. Eind 1999 had driekwart van de potentiële raadplegers van de site van het bestaan geen weet. (Deelrapport Internet p.12)

Toch hoopten we dat een kleine twee jaar later dat de bekendheid zou zijn toegenomen en dat de publiciteit rond de internetenquête ertoe zou leiden dat veel meer mensen dan in Almere (150.000 inwoners) (537 beantwoorde enquêtes, waarvan 418 verwerkbaar) de vragenlijst zouden invullen. De vragenlijst voor Zoetermeer is langer, omdat er meer open vragen inzitten, wat respondenten de mogelijkheid geeft om meer hun eigen mening te verwoorden, i.p.v. alleen maar iets aan te klikken.

Omdat niet iedereen over een internetaansluiting beschikt, is gewezen op de mogelijkheid om in de openbare bibliotheek te internetten. Voor degene die dit niet kan – slecht ter been of onbekendheid met internet- en toch heel graag mee wil doen is op verzoek bij de gemeente een schriftelijk exemplaar beschikbaar.

De tijd op het net leverde 318 'antwoorden' op. Dat wil niet zeggen dat 318 personen de vragenlijst ook volledig hebben ingevuld. Bij een groot aantal entries – 58 - bleek niets te zijn ingevuld of slechts een dan wel enkele vragen. Deze 58 zijn verwijderd.

Er is voor een uitnodigende start gekozen door vijf stellingen te poneren waarop kon worden gereageerd. Alle antwoorden wat de stellingen betreft zijn verwerkt. Een deel -10- haakte na het beantwoorden van de stellingen af. Uiteindelijk bleef er een betrouwbaar lijkend bestand over van 255 respondenten, inclusief 8 die de enquête schriftelijk hadden ingevuld.

Een enigszins teleurstellend resultaat vergeleken met Almere. Als we het aantal verwerkbare antwoorden afzetten tegen de bevolkingsomvang is het vrijwel gelijk (Almere: 2,73 pro mille en Zoetermeer: 2,55 pro mille) Er is een duidelijk verschil tussen het hebben van en actief gebruiken van internet. De optimistische verwachtingen moeten bijgesteld worden. Het beïnvloedt de motivering of je een brief ontvangt met het verzoek de vragenlijst in te vullen, of opgebeld wordt of dat je zelf naar aanleiding van een berichtje in de krant een site op moet zoeken om een betrekkelijk uitgebreide vragenlijst te gaan beantwoorden. We kunnen in ieder geval veronderstellen dat degenen die de moeite hebben genomen dat te doen redelijk gemotiveerd zijn geweest.

De demografische gegevens zijn completer en uitgebreider in de gebruikelijke steekproefenquêtes (zoals de jaarlijkse voortreffelijke Omnibus rapportages) te vinden, maar zijn ook hier gevraagd om vast te stellen in hoeverre deze groep respondenten representatief is voor de Zoetermeerse bevolking. Belangrijker voor dit onderzoek naar de sociale infrastructuur is echter het kwalitatieve deel waar in de open antwoorden de zorg, betrokkenheid, suggesties en kritiek naar voren komen. De respondenten zijn bij de vraag naar suggesties en commentaar er eens uitgebreid voor gaan zitten om te formuleren wat hen op het hart ligt. Van hun antwoorden hebben we in deze rapportage dankbaar gebruikt gemaakt. De vragenlijst was behoorlijk lang. Met name de open vragen, waarbij je zelf een antwoord moet formuleren, kosten tijd. Uiteindelijk bleek de gemiddelde tijd die nodig was voor het beantwoorden van de vragenlijst via internet 21.8 minuten te zijn.

Internetpopulatie en representativiteit

Wat voor mensen hebben de enquête ingevuld en zijn zij representatief voor de bevolking van Zoetermeer.

Hiervoor zijn vragen gesteld om de achtergrondgegevens van de respondenten te verzamelen, zoals leeftijd, sekse, huishoudsamenstelling, etniciteit, opleiding, inkomen en waar men woont. Dit om een beeld te krijgen van de deelnemers, maar ook om te kunnen controleren in hoeverre de kenmerken van de internetrespondenten overeenkomen met of verschillen van de bevolking van Zoetermeer. Nogmaals dit is geen steekproef, iedereen met een internetaansluiting kon reageren. Het is dan ook belangrijk om de representativiteit vast te stellen. Vergelijkende cijfers over Zoetermeer zijn afkomstig van de gemeente Zoetermeer.

Sekse en leeftijd

Het aantal mannen is in de internet enquête duidelijk oververtegenwoordigd, zij zitten meer achter het pc scherm dan de vrouwen. Het aantal mannelijke respondenten bedraagt 55,7% (142), het aantal vrouwelijke respondenten: 44,3% (aantal 113). In de kerncijfers van Zoetermeer is het percentage mannen 49% en vrouwen 51% per mei 2001.

Tabel 1 **Leeftijdsverdeling** (N: 253)

Indeling in klassen	internet in %	Zoetermeer per 1-1-2001 in %
12 – 19	8,7	11,7
20 – 29	10,8	11,6
30 – 39	25,7	15,6
40 – 49	29,7	17,8
50 – 59	16,7	13,5
60 – 69	4,4	6,9
70 – 79	4,0	6,1
Totaal	100	*)

*) De leeftijdsgroep 0-14 jarigen bedraagt in mei 2001 20%, het aantal ouder dan 65 10,6 %.

De jongeren zijn ondervertegenwoordigd, de respondenten zijn sterk oververtegenwoordigd in de leeftijdsklassen 30 – 50 en iets minder van 50 – 59 jaar. Het percentage 70-79 jaar is sterk beïnvloed door de mogelijkheid schriftelijk een vragenlijst in te vullen, 6 van de 8 schriftelijke respondenten vielen in deze leeftijdsgroep. Zoetermeer is een jonge gemeente.

Huishoudsamenstelling

Tabel 2. **Huishoudsamenstelling** (N=252)

Huishoudens	internet in %	Zoetermeer in %
Alleenstaand	13,7	10
Inwonend bij ouders	10,3	
Alleenst ouder met kind	2,8	
Samenw/getrouwd met kind	48,8	
Samenw/getrouwd zonder kind	24,2	
Totaal		

(zie Atlas voorvergelijking)

Etniciteit en Opleidingsniveau

Volgens de definitie van het CBS heeft Zoetermeer 23,7 % allochtonen, waarvan 11,3% westers en 12,5% niet-westers.

Vaak is in enquêtes de repons onder allochtonen lager dan gemiddeld en dat is hier zeker het geval, zij ontbreken vrijwel geheel.

Bijna 95% van de respondenten is in Nederland geboren. Bijna 2,5% (6 personen) in Indonesië. Andere geboortelanden die worden genoemd zijn: Suriname (3x), Antillen(2x), België en Duitsland (1x) (N=249)

Wat de ouders betreft verschillen de cijfers nauwelijks, ongeveer 92 % is in Nederland geboren.

Er is ook gevraagd tot welke cultuur rekt u zich. Bijna 95 % noemt de Nederlandse cultuur.

Het is duidelijk dat het allochtone deel van de bevolking van Zoetermeer in de internetenquête vrijwel geheel ontbreekt. Om deze categorie te bereiken is een internet enquête geen geschikt middel.

Hoger opgeleiden zijn oververtegenwoordigd in de internetenquête. Respondenten met een Hbo-opleiding dan wel universitaire vromen bijna de helft van het aantal respondenten (46,8%) tegen ongeveer kwart van de doorsnee Zoetermeerse bevolking (25%). Ondervertegenwoordigd zijn de lager opgeleiden.

Verdeling over woonwijken (N=234)

Tabel 3. Respondenten per woonwijk

Woonwijk	aantal	%	% van Zoetermeer
1. Dorp	11	4,7	4,3
2. Stadscentrum	9	3,8	3,1
3. Palenstein	12	5,1	5,7
4. Driemanspolder	--	--	5,4*)
5. Meerzicht-west	16	6,8	8,8
6. Meerzicht-oost	8	3,4	5,5
7. Buytenwegh	23	9,8	9,8
8. De Leyens	27	11,5	9,9
9. Seghwaert-zuidw	28	12,0	7,5
10.Seghwaert- noordo	25	10,7	9,5
11.Noordhove-west	13	5,6	3,6
12.Noordhove-oost	6	2,6	3,9
13.Rokkeveen-west	28	12,0	8,5
14.Rokkeveen-oost	26	11,1	13,7
15.Oosterheem	0	0	0,04
16. overig	2	0,9	0,07
Totaal	234	100	99,94

aantal % % Zoetermeer per 1-1-2001

*) Het ontbreken van reacties uit Driemanspolder wordt veroorzaakt door een spelfout in de code waardoor bij het kiezen van deze optie een foutmelding optrad.

Van de 255 respondenten hebben er 21 niet ingevuld waar ze wonen. (N =234). De internetters van Zoetermeer zijn vooral te vinden in Seghwaert, Rokkeveen en de Leyens.(57%). Van de Zoetermeerse bevolking woont in deze buurten 49%.

Een en meergezinshuizen, koop en huur

Tabel 4. **Woonsituatie**

Soort woning	% enquête	% Zoetermeer
Eengezinswoning huur	22,2)
Flat/appartement huur	13,8)
	36%	55%
Vrijstaand huis koop	4,6	
Twee onder een kap koop	3,8	
Eengezinswoning koop	47,0	
Flat/appartement koop	5,4	
Anders	3,2	
	61%	45%

Conclusie met betrekking tot representativiteit: de internetenquête is door een groter aantal mannen dan vrouwen ingevuld, de opleiding van de respondenten is aanzienlijk hoger dan de gemiddelde inwoner van Zoetermeer, zij wonen meer in koopwoningen, de jongeren en ouderen zijn ondervertegenwoordigd, de allochtonen ontbreken nagenoeg geheel.

Thuis in Zoetermeer

Stedelijkheid en levendigheid

Tabel 5. **Stellingen (N*)**

in % (afgerond)	zeer eens	mee eens	neutraal	oneens	zeer oneens	N=
Echte stad	10	52	19	16	3	265
Thuis in Zoet'r	32	49	15	4	-	264
Levendige stad	8	33	37	17	5	265
Snel weg	2	5	15	28	50	261

De stellingen zijn door meer respondenten ingevuld dan het opgeschoonde bestand omdat pas na deze stellingvraag aan het begin van de enquête werd afgehaakt.

Zoetermeer wordt positief beleefd, bijna tweederde vindt het een echte stad, ruim 80% voelt zich er thuis en iet minder wel dan ook niet snel weg. De levendig vindt minder waardering, 41% vindt het een levendige stad, een bijna even groot aantal weet op deze stelling geen antwoord.

Werkplek

Werk

Tabel 6 **Werkplek (N=192)**

plaats	%
Thuis	3,6
Centrum Zoetermeer	14,1
Elders in de buurt waar ik woon	3,1
Elders in Zoetermeer	16,7
Buiten Zoetermeer	62,5

Indien buiten Zoetermeer is ingevuld werkt de helft daarvan in Den Haag (51,3%). In Zuid-Holland vindt bijna een derde van hen emplooi (31,%), de rest werkt verspreid door het land (17,1).

Ruim tweederde van hen die buiten Zoetermeer werken (67,4%) zou het liefst in Zoetermeer werkzaam zijn.

Familie

Bijna alle respondenten (95%) delen mee familie in Zoetermeer te hebben. Het betreft voornamelijk broers en zussen en ouders, maar ook neven en nichten.

Bij de vraag naar wat men met zijn familie doet, zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Met familie wordt vooral gewinkeld (97), gevolgd door uitgaan (54) en sporten (48). De overige antwoordcategorieën zoals cursus (13), klussen (20), op bezoek (10), (uit)eten 6, fietsen/wandelen (3), uitgaan(2), zangkoor (1), bij mijn dochter helpen met huishoudelijk werk(1) worden beduidend minder ingevuld

Vrienden en kennissen

Slechts één respondent heeft geen vrienden en kennissen in Zoetermeer. Om de vragenlijst niet te lang te maken is niet apart naar vrienden en apart naar kennissen gevraagd. Ruim 91% heeft nieuwe vrienden en vermoedelijk vooral nieuwe kennissen ontmoet in Zoetermeer. Dat gebeurde vooral in de eigen wijk of straat (57%), op of bij school (34%), in een vereniging (30%) en bij sport (26%) Bij deze vraag kon men meer dan een antwoord geven.

Vrijwilligerswerk, de kerk, het café en het buurthuis speelden een veel kleinere rol.

Activiteiten met vrienden en kennissen zijn: uit eten (49%), iets drinken (46%), gevolgd door winkelen, uitgaan, sporten. (cursus volgen en klussen)

Tabel 7 Waar nieuwe vrienden en kennissen ontmoet

Ik heb hen ontmoet bij of in (meerdere antwoorden mogelijk)

Ontmoetingsplek	% van de gegeven antwoorden
Eigen wijk/straat	56,9
School	33,7
Vereniging	29,8
Sport	26,3
Vrijwilligerswerk	15,3
Kerk/geloofsgemeenschap	10,6
Café	5,5
Buurthuis	3,9

Driekwart van degenen waar men contact mee heeft zijn van Nederlandse komaf. Het ontbreken van een aantal respondenten van buitenlandse komaf maakt deze uitkomst erg onvolledig. Een kwart van de contacten is zowel met Nederlanders als buitenlanders.

Buren en buurt

De straat en de wijk spelen niet alleen een grote rol bij het vinden van kennissen en vrienden. Van de respondenten vindt 85% het belangrijk mensen uit de buurt te kennen (N=237).

De respondenten is gevraagd het contact te omschrijven. De contacten bestaan vooral uit af en toe een praatje en elkaar groeten. Meer dan de helft heeft sleutels van de burens of zij van hen en passen op elkaars huis tijdens vakantie. 'Slechts' 3% kent zijn burens niet!

Tabel 8 **Vorm van burenccontact** (N=235)

Ik zou het contact met mijn burens als volgt omschrijven (meerdere antwoorden mogelijk)

	% (afgerond)
We maken af en toe een praatje	77
We groeten elkaar	76
Ik heb sleutels van de burens of zij hebben sleutels van mij	54
We passen op elkaars huis tijdens vakantie	53
Ik heb last van mijn burens	9
Ik heb last van mijn buurtgenoten	9
Ik ben anders dan de mensen in mijn buurt	6
Ik ken mijn burens niet	3

De respondenten is ook een aantal stellingen voorgelegd om hun houding ten aanzien van buurt en buurtgenoten enigszins te meten.

Tabel 9 **Buurtbinding en betrokkenheid**

Stellingen over de buurt

	zeer eens	eens	neutraal	oneens	zeer oneens	N=
De mensen kennen elkaar nauwelijks	7	21	24	38	10	233
Gaan op prettige manier met elkaar om	7	50	36	5	2	234
Vervelend hier te wonen	3	6	10	44	37	230
Gehecht aan de buurt	18	40	24	11	7	232
Indien mogelijk, ga ik verhuizen	7	7	14	27	45	225
Is veel saamhorigheid	4	17	43	26	10	228
Voel me thuis bij de mensen hier	8	36	38	12	6	229

Hoewel ongeveer de helft (48%) beaamt dat men elkaar nauwelijks kent, is meer dan de helft wel van mening dat men *prettig met elkaar omgaat* (57%). Het hoeft elkaar dus niet in de weg te staan. Daarbij moet aangetekend worden dat ruim een derde hier neutraal invult, ook bij *zich thuisvoelen* en de evaluatie van *saamhorigheid* – allemaal uitspraken die slaan op het hebben van een positieve houding - hebben velen moeite met een uitgesproken oordeel en is de antwoord categorie erg hoog..

Bijna 60% is gehecht aan de buurt. Een grote meerderheid vindt het wonen in zijn buurt niet vervelend (81%). Bijna driekwart is het oneens tot zeer oneens met de uitspraak 'indien mogelijk, ga ik verhuizen' (72%).

Er is ook gevraagd naar medeverantwoordelijkheid en activiteiten in de buurt. 92,8 % van de respondenten voelt zich medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in zijn buurt (N=236). Het is vooral een vorm van passieve betrokkenheid, ruim eenderde (86 maal geantwoord) maakt er werk van en heeft een en ander ondernomen om zijn buurt te verbeteren, Deze activiteiten vallen grofweg uiteen in twee soorten: zelf iets uitvoeren en het uitsluitend van een voorval bij de desbetreffende instantie. Het overgrote deel doet zelf iets. Het meest wordt genoemd het opruimen van rommel cq zwerfvuil (32 x). Verder actief bezig met de woonomgeving via een bewoners- dan wel buurtcommissie (13x). Ook worden jongeren (5), mensen (3) en kinderen (2) aangesproken op hun gedrag. Zo worden hondenbezitters

aangesproken "op het uitlaatgedrag van henzelf". Enkele malen heeft men zelfs in plaats van de gemeente het gras gemaaid (4x), want "de gemeente doet het niet, of 2x per jaar". Genoemd wordt verder het schoonmaken van vervuilde kinderspeelplaatsen (3x), het wegjagen van vandalen (4) en het verfraaien van de buurt met planten- en bloembakken. Diverse zaken worden bij de wijkpost, de politie en de gemeente gemeld. Ook houden respondenten zich bezig met onveilige verkeerssituaties.

Gevraagd naar wat hen hindert in hun buurt leverde de volgende lijst op, er waren meerder antwoorden mogelijk.

Tabel 10 **Soort hinder**

Soort hinder	aantal genoemd	% per categorie 100%
Zwerfvuil	121	47,5
Hondenpoep	109	42,7
Te hard rijdende auto's	103	40,4
Vandalisme en vernielingen	103	40,4
Slecht onderhouden groen	80	31,4
Groepen jongeren	72	28,2
Brommen op het voetpad e.d.	68	26,7
Foutparkeerders	63	24,7
Graffiti	63	24,7
Verkeerslawaaï	45	17,6
Lawaai op straat	43	16,9
Drugdealers en gebruikers	21	8,2
Lawaai jongeren uitg centra.	15	5,9

Top-3 van ondervonden hinder in de buurt wordt gevormd door het zwerfvuil, de hondenpoep en ex-aequo op de 3^e plaats de te hard rijdende auto's en vandalisme/vernielingen

In de categorie anders vinden we een opmerkingen over hinder als burens (9), parkeren (6), bouwactiviteiten (3), auto's (3), verkeersdrempels (3), brommers (2), geluidsoverlast (2), geen plek om te spelen/voetballen(2), ballen tegen raam/muur (2) honden, (2), en de aanwezigheid van een seksinrichting (2)

De antwoorden over lawaai rond uitgaansgelegenheden en jongerencentra, in totaal 15 x zijn als volgt verdeeld: Buytenwegh (5), Stadscentrum en Palenstein (3), Meerzicht en Seghwaert (2)

Kijken we naar de verdeling van de hinder over de drie in het onderzoek centraal staande wijken dan komt in grote lijnen hetzelfde patroon naar voren. In Seghwaert worden het zwerfvuil (30x) en de hondenpoep (28x) het meest genoemd, in Palenstein zijn dat de te hardrijdende auto's (9x) en het zwerfvuil (9x) en in Rokkeveen het vandalisme en de vernielingen (28x) en de te hardrijdende auto en het zwerfvuil (beide 19x genoemd)

In Rokkeveen zijn 54 antwoorden gegeven (west 28, oost 26).

Betrokkenheid

Als er een bijeenkomst is voor de buurt gaat ruim 10 % er altijd naar toe, de helft af en toe en de rest nooit. Wel leest ruim de helft de wijkkrant en gevoegd met een derde dat dit af en toe doet is ruime meerderheid in een buurt van het wel en wee goed op de hoogte. Dat past bij de

antwoorden dat ruim 90% het belangrijk vindt te weten wat er zich afspeelt in de wijk waar men woont, zo ook is bijna 95% geïnteresseerd in nieuws over de wijk.

Gevraagd is ook naar de houding van de respondenten bij het zien van diefstal, bij vernieling of bekladding van zaken. Ruim een derde heeft wel eens wat gezien. Van diegenen die wel eens iets gezien hebben (N=85) heeft ruim 80% gehandeld. Hieronder volgt een overzicht van wat ze gedaan hebben, meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Tabel 11 **Ingrijpen en handelen**

Ik heb de politie op de hoogte gebracht	52 x
Ik ben erop afgestapt en heb gevraagd wat dat te betekenen had	48x
Ik heb de wijkpost op de hoogte gebracht	28x
Ik heb aangifte gedaan	16x
Ik heb de verhuurder gebeld	7x
Ik heb hulp gehaald en zijn erop afgegaan	2x

De overige antwoorden betroffen het bellen van de brandweer, het naar de ouders van de bewuste kinderen gaan en het ontaarden in een vechtpartij.

Uitgaan

Tabel 12 **Bezoek uitgaansgelegenheden**

Bezoek in Z. in %	vaak	soms	nooit	niet ingevuld
natuur rond de stad	40	42	8	10
park in de stad	35	48	6	11
restaurant	22	63	4	11
theater	15	50	22	13
bioscoop	7	60	20	13
café	4	45	31	20
tentoonstelling	2	31	47	20
festival	2	31	45	22
klassiek concert	3	15	61	21
popconcert	1	18	60	21
discotheek	3	15	61	21
jazzcafé	0	18	60	21
buurthuis	3	12	69	25
jongerencentrum	1	6	69	24
coffeeshop	1	5	69	25

Als de typische jongerenzaken even buiten beschouwing worden gelaten (discotheek, jongerencentrum, coffeeshop) blijkt dat klassieke concerten, popconcerten, een jazzcafé en de buurthuizen door meer dan de helft van de respondenten *nooit* wordt bezocht.

Op de vraag of men vindt 124 dat Zoetermeer meer evenementen en vrijetijdsvoorzieningen moet hebben, wordt door 90 respondenten als volgt op geantwoord. Het meest wordt een café genoemd (14), soms zelfs heel specifiek voor wijk en buurt (5) en enkele malen is er sprake

van een gezellig cafébuurtje (2) zodat je een kleine kroegentocht kunt ondernemen en nog eens op een avond kunt wisselen. “Rond het theater zijn er een paar, maar de hele sfeer buiten ontbreekt volledig en wordt vaak onveilig gemaakt “

Verder wordt gevraagd om meer variatie in restaurants(6), speeltuinen voor kinderen(6), filmhuis en ‘aparte’ winkels (4), betaalbare zalen in buurtcentra en straathuisjes “waar je met burensamen kunt komen (dus niet wijkgebouwen, dat is een te grote afstand)”. Verder disco’s, uitgaansgelegenheden voor boven de 30, sportgelegenheden ‘s middags, popconcerten, musea en een beeldentuin in het Westerpark ”zoiets als in Wageningen het Belmonte Park”. Verder wilden enkele respondenten ‘iets voor jongeren’ maar niet specifiek wat, soms stond er bij dat er iets moest komen om ze van de straat te houden. Vier personen vinden dat er voldoende is in Zoetermeer.

Dus ongeveer een derde van de respondenten heeft hierover een mening waarbij weer een kwart van hen op horecavoorzieningen hint

Vrije tijd

Onder dit kopje is het winkelen opgenomen dat in tegenstelling het boodschappen een zeker onverplicht en sterk vrijetijdskarakter heeft. De overgrote meerderheid winkelt in Zoetermeer (87% (N=228)). Behalve winkelen is ook gevraagd naar het lidmaatschap van verenigingen en het vrijwilligerswerk de overige bezigheden die zich in de vrije tijd afspelen.

Tabel 13 **Verenigingslidmaatschap** (absolute aantallen en meerdere antwoorden mogelijk)

	In Zoetermeer	Buiten Zoetermeer
sportvereniging	99	6
bewonersvereniging	52	1
geloofsgemeenschap	50	7
belangenvereniging *)	30	17
muziekvereniging/koor	20	3
politieke partij	20	6
hobbyvereniging	16	6
Overig **)		

*) onder belangenvereniging is ook opgenomen de personeelsvereniging

***) kunstzinnige vereniging (2), Paloeloe(Surinaams/Nederlandse sociaal-culturele vereniging)(1), Turkse cultuurvereniging (1)

Het verenigingsleven speelt zich af voor deze respondenten in Zoetermeer, waarbij het lidmaatschap van een sportvereniging op een duidelijke eerste plaats komt. De tweede plaats wordt gedeeld door bewonersverenigingen en het lidmaatschap van een geloofsgemeenschap

Tabel 14 **Vrijwilligerwerk** (absolute aantallen en meerdere antwoorden mogelijk)

	In Zoetermeer	Buiten Zoetermeer
School	45	2
Sportvereniging	24	4
Kerk/geloofsgemeenschap	23	2
Bewonersvereniging	14	0
Belangenvereniging	14	4
Politieke partij	10	3
Buurt(vereniging)	8	1
Muziekvereniging/koor	6	1
Anders *)	22	

*) Dit betreft werk voor dierenasiel/dierenbescherming, familie of ziekenhuis

Veiligheid

Aan de respondenten is de vraag voorgelegd te antwoorden of ze de afgelopen 12 maanden in Zoetermeer slachtoffer zijn geworden van een van onderstaande voorvallen. Deze antwoordcategorieën zijn bij de vraag vermeld. De eerste kolom betreft alle respondenten uit de internetenquête. In onderstaande tabel is een uitsplitsing gemaakt naar Palenstein, Seghwaert en Rokkeveen. Overigens is niet na te gaan bij deze antwoorden waar zich een en ander heeft afgespeeld. De woonplek van de betrokkenen is hier aangehouden als locatie.

Tabel 15 **Slachtoffer delict** (in absolute aantallen, meerdere antwoorden mogelijk)

zuidwest noordoost west oost
Palenstein Seghwaert Seghwaert Rokkeveen Rokkeveen

	totaal					
Geen melding	105	4	13	10	13	13
diefstal fiets e.d.	23	2	3	0	1	1
bedreiging	20	2	4	1	0	0
vernieling auto/huis	19	0	4	6	6	3
groep jongeren	17	2	1	3	1	0
bekladding huis	15	3	0	1	3	0
aanrijding	13	2	2	1	2	1
inbraak	12	0	1	1	1	0
zakkenrollerij	4					
mishandeling	3		1			
autodiefstal	3		1			
beroving op straat	2					
huiselijk geweld	1					

Overheersend is de aanduiding geen. Opmerkelijk is het relatief grote aantal meldingen van fietsdiefstallen, bedreiging is moeilijk te controleren en afhankelijk van de interpretatie van de respondent, dat geldt ook voor vernieling (uiteenlopend van buitenspiegel tot kapotte ruit).

Het komt gespreid in de tijd en de ruimte voor. Dat geldt ook, maar in mindere mate voor het last hebben van een groep jongeren.

Over onveilige en veilige plekken gaat de volgende vraag. Eerst overdag.

Tabel 16 Onveilige plekken bij daglicht

	in %			
	vaak	soms	(bijna)nooit	N=
parkeergarages	12	28	60	188
station	10	30	60	178
uitgaansgebied in stadshart	3	18	79	174
mijn buurt	2	15	83	173
mijn straat	2	7	91	168
bushaltes dichtbij huis	2	5	93	167
parkeerplaats dichtbij huis	1	6	93	164

Tabel 17 Onveilige plekken als het donker is

	in %			
	vaak	soms	(bijna)nooit	N=
station	44	37	19	184
parkeergarages	33	38	29	191
uitgaansgebied in stadshart	15	49	36	178
mijn buurt	8	30	62	178
mijn straat	6	22	72	176
bushaltes dichtbij huis	5	23	72	162
parkeerplaats dichtbij huis	5	16	79	168

Er is een aanzienlijk verschil tussen overdag en 's avonds. Heeft ongeveer tweederde overdag nooit last van onveilige gevoelens in de parkeergarages en de stations, als het donker is komen de stations op de eerste plaats direct gevolgd door de parkeergarages. Op en rond de stations voelt zich slechts 1 op de 5 respondenten veilig, in de parkeergarages 1 op de 3. Het zijn in de gevoelens van de respondenten uiterst onveilige en unheimische plekken. 's Avonds gaat ook het uitgaansgebied soms meespelen bij het hebben van onveiligheids gevoelens, maar niet zo sterk als in de twee eerdergenoemde gebieden.. In de buurt en woonomgeving overheerst een veilig gevoel overdag op een 10 procent na en 's avonds heeft ongeveer een kwart wel eens een onveilig gevoel.

Kwaliteit Zoetermeer

De respondenten zijn gepolst over hun indruk van vooruitgang of achteruitgang in de gemeente Zoetermeer. Het grootste deel van de respondenten vindt dat Zoetermeer het afgelopen jaar gelijk is gebleven (42,6%), bijna eenderde (30,9 %) vindt dat Zoetermeer achteruit en 16,6 % vindt dat Zoetermeer vooruit is gegaan. 9,9% wist het niet of had geen mening. Het is niet helder in hoeverre hun persoonlijke situatie bij het geven van een vrij moeilijk oordeel de doorslag heeft gegeven en hetzelfde geldt voor welke aspecten ze hebben

meegewogen. Er beantwoordden 223 respondenten deze vraag, die als volgt was geformuleerd. **[173] Ik vind dat Zoetermeer het afgelopen jaar**

- 1 vooruit is gegaan
- 2 achteruit is gegaan
- 3 gelijk gebleven is
- 4 weet niet/geen mening

Ook op wijkniveau is een oordeel gevraagd inzake de kwaliteit. Hierbij gaan de antwoorden in dezelfde richting. De vraag luidt: **[174] Ik denk dat de wijk waar ik woon**

- 1 zal vooruit gaan
- 2 zal achteruit gaan
- 3 zal gelijk blijven
- 4 weet niet/geen mening

38,3 % van de respondenten denkt dat de wijk waarin zij wonen de komende jaren achteruit zal gaan, 35,1 % denkt dat de wijk gelijk zal blijven en 14% denkt dat hun woonwijk vooruit zal gaan. 12,6% wist het niet of had geen mening. Over zijn of haar wijk zijn de respondenten minder positief dan over Zoetermeer, is men eerder geneigd te oordelen dat de wijk achteruit zal gaan en er zijn ook meer twijfels.

Een crosstab met de wijken geeft het volgende beeld:

Tabel 18 **Verdeling van de antwoorden over wijken**

in aantallen	vooruit	achteruit	gelijk	weet niet	totaal
Dorp	2	3	4	2	11
Stadscentrum	2	1	5		8
Palenstein	2	7	2		11
Meerzicht-west	2	7	3	4	16
Meerzicht-oost		3	1	3	7
Buytenwegh		14	4	2	20
De Leyens	4	9	8	4	25
Seghwaert-zuidwest	4	9	9	1	23
Seghwaert-noordoost		10	6	5	21
Noordhove-west	3	2	2	2	9
Noordhove-oost	3	2	1		6
Rokkeveen-west	5	5	11	3	24
Rokkeveen-oost	3	5	13	1	22
Overig			1	1	2
Totaal	30	77	70	28	205

Opmerkelijk zijn de negatieve gevoelens over de toekomst in Buytenwegh en Segwaert.

Algemene waardering over Zoetermeer

De open vraag 'ik vind positief aan Zoetermeer' leverde 190 antwoorden op. Vaak werden meerdere positieve aspecten genoemd, deze zijn zoveel mogelijk verwerkt.

Verreweg de meeste respondenten vinden het meest positief aan Zoetermeer 'het groen'. Voegen we hierbij de ruimte en de rust dan kunnen we vaststellen dat ongeveer een derde van de respondenten de groene ruime, van parken voorziene woonomgeving, - het suburbane karakter van Zoetermeer - hogelijk gewaardeerd. Ook wel het rustige ietwat dorpse leefklimaat genoemd. Daarnaast is men in het bijzonder te spreken over de aanwezigheid van 'fietspaden' en mogelijkheden 'te fietsen'. Belangrijk hierbij is de ervaring dat alles gemakkelijk met de fiets bereikbaar is. Positief is men over de aanwezigheid van 'vele' 'voorzieningen', hun 'diversiteit' en 'bereikbaarheid'

Verder worden in aflopende aantallen positief genoemd het stadshart (15), de ruimte en opzet van Zoetermeer (13), de winkels in de wijken (13), de sportmogelijkheden (13), de centrale ligging van Zoetermeer in de Randstad(12), de winkels (12), de vele mogelijkheden voor 'ontspanning' en 'uitgaan'(10), het openbaar vervoer, met name de verbinding met Den Haag (10) rustig (8), 'kindervermaak' en 'speelplekken tot 12 jaar '(8), parkeren (7), dorp (6), en de recreatie (6). Volgens sommigen is het een stad voor jonge mensen/jonge gezinnen en geschikt voor jonge kinderen en ouderen

Algemene kritiek op Zoetermeer

De 189 antwoorden op de vraag over de negatieve zaken in Zoetermeer waren veel meer gespreid en liepen uiteen dan de positieve.

Te weinig politie op straat en het gedoogbeleid (15), het zwerfvuil (12), honden (11), het gedrag van jongeren (10), parkeerbeleid (9), winkelaanbod te eenzijdig / veel mode (9),weinig cafés/disco's (9), openbaar vervoer, met name de Noord-Zuid verbinding (8), te veel prestigeprojecten (6), verloedering van Palenstein en Meerzicht (5), verder worden meermalen genoemd: geen karakter, te groot, saai, weinig levendigheid, het gemeente-bestuur,

Er kwam bij deze antwoorden veel minder een heel duidelijke topic als bij de positieve kanten van Zoetermeer, het suburbane karakter, naar voren. Als er al een verbindende karakteristiek aan de antwoorden is te verbinden dan is dat de nadruk op de veiligheidsaspecten en hinder opleverende zaken, op afstand gevolgd door voorzieningen die ontbeert.

Tot slot

Gevraagd is waar men zich mee identificeert, met de stad, de provincie het land of nog anders.

in %	rest	Palenstein	zuidwest Seghwaert	noordoost Seghwaert	west Rokkeveen	oost Rokkeveen
Zoetermeerder	33	18	31	25	31	60
Zuid-Hollander	3	27	4	5	-	-
Nederlander	46	46	52	55	48	30
Europeaan	5	9	4	-	4	5
wereldburger	13	-	9	15	17	5

N=216

De helft van diegenen die zich Zoetermeerder noemt woont in Rokkeveen, gevolgd door Seghwaert. Curieus is dat degene die zich met ZuidHolland identificeren met name in Palenstein wonen.

Om het beeld van Zoetermeer te completeren is geprobeerd door middel van een waarderingcijfer van tegengestelde begrippen/dimensies de respondenten een oordeel te ontlokken.

De vraag werd als volgt ingeleid: “Als u nog tijd en zin heeft zou u dan een cijfer aan willen kruisen bij een tiental tegengestelde begrippen om een sfeerbeeld van Zoetermeer te krijgen. Hoewel de vraag soms enige verwarring opriep waardoor nog al wat gescoord werd op de 5 kan het volgende gezegd worden:

De respondenten vinden het een redelijk mooie stad, evenals het groen. Het is er zeer prettig, vrij ordelijk en niet erg gesloten.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Lelijk							x				Mooi
Levendig					X						Saai
Groen			x								Stenig
Vuil					X						Schoon
Woonstad					X						Werkstad
Onaangenaam								x			Prettig
Warm					X						Koud
Gesloten						x					Open
Wild							x	x			Ordelijk
Zacht					X						Hard

(N schommelt tussen 207 en 213, veelal 211/212)

De slotvraag luidt:”Wilt u nog iets toevoegen over Zoetermeer, of de wijk waar u woont, dan heeft u hieronder de ruimte”

Van deze mogelijkheid is niet zoveel gebruik gemaakt waarschijnlijk omdat er open vragen aan vooraf zijn gegaan waar naar het positieve en negatieve van Zoetermeer en de wijk waar men woont is gevraagd. Zoals een respondent opmerkt:”nee, ik ben alles zo’n beetje kwijt.....”

“Leuk deze enquête zo krijgt de gemeente denk ik een aardig beeld van wat er verbeterd zou kunnen worden en wat de inwoners juist positief vinden”, was een van de 70 antwoorden. En ‘een originele bewoner van Zoetermeer noemt zich niet Zoetermeerder maar Zoetermeerdenaar.” De antwoorden zijn gerubriceerd in de categorieën: Voorzieningen (16), Wonen (14), Onderhoud openbaar gebied (7), Veiligheid(7), Sfeer (5), Groei en beheer (5), Participatie en inspraak(4). Opvallend is dat op deze plek geen enkele opmerking over jongeren wordt gemaakt. Kritische noot van een respondent “Enquête bevat bijna geen vragen over hoe wijk/buurtbewoners nu en in de toekomst bij de wijk/buurt betrokken kunnen worden”. Een terechte opmerking, want er zijn verkeerde verwachtingen gewekt door introductie tekst van de gemeente op de site en elders (Zoetermeermagazine)

Daar waar meerdere zaken aan de orde zijn gesteld door een respondent, zijn deze zoveel mogelijk bij de desbetreffende categorieën ondergebracht.

Voorzieningen (16)

De meeste, maar wel zeer uiteenlopende, opmerkingen betreffen de voorzieningen. Men wil meer winkels, die langer open zijn, is blij met het Noord-AA-gebied, “Leve het Lange Land Ziekenhuis”. Fietspaden zouden beter geasfalteerd moeten worden dan kun je erop skeeleren,

en goaltjes op veldjes. De bereikbaarheid van veel dingen met het openbaar vervoer wordt gemist."We worden steeds meer een stad maar de bus komt maar heel beperkt op een aantal plaatsen terwijl we gemotiveerd worden de auto te laten staan. Zoetermeer is te groot geworden om alles met de sprinter te kunnen doen". Een museum met meer uitstraling, geen seksinrichting en ook de stations komen weer aan bod. "Het station Stadhuis lijkt met name op de maandagochtenden op een urinoir". Als laatste: "Zonde dat van wijkcentrum Meerzicht geen (kleiner) goedkope-zalencentrum is gemaakt" en deze hartenkreet van een liefhebber van het Bluesfestival in juni "voor de "oudere jongere" is er niet zo heel veel.

Wonen (14)

Velen zijn positief over het wonen in Zoetermeer. "Prettige stad om in te wonen", "woon hier erg naar mijn zin", een mevrouw laat weten dat haar man graag weg wil, maar voor haar hoeft het niet, en een respondent noemt het "het mijn kleine stadje!!!". Er zijn ook kanttekeningen: over de achteruitgang van Driemanspolder en de vraag "eens wat grotere flats voor ouderen te bouwen, 5 kamers is echt niet overdreven". Een aantal mensen wil graag meer duidelijkheid over de plannen voor Palenstein. "Moet ik haast maken met een ander huis vinden of blijft deze flat staan? Indien de flat blijft staan, wat voor bouwput wordt de omgeving dan en voor hoelang?" "Wanneer krijgen de bewoners nou eens te horen wat er precies gaat gebeuren in Palenstein?".

Onderhoud openbaar gebied (7)

Ook hier weer het zwerfvuil dat meer moet worden opgeruimd, ook door de burgers. Bovendien komt er nooit een veegploeg in een wijk waar geen autoverkeer voor de deur is (een soort woonerf dus). Ook zijn er klachten over het onderhoud van de groenvoorziening en bestrating en kinderen kunnen niet veilig en schoon (zonder hondenoep) spelen.

Veiligheid (7)

Onveilige, want niet goed verlichte fietspaden die achteraf liggen leveren geen veilig gevoel op. Ook worden verschillende locaties genoemd waar verkeersdrempels onveilig zijn of ontbreken.

Sfeer (5)

"Zoetermeer is voor mij een schoolvoorbeeld van een nette, middelmatige zeer bruikbare Nederlandse nieuwe stad. Niets op aan te merken, voor kinderen tamelijk geschikt, goed befietsbaar. Maar (nog steeds) vrijwel karakterloos", zo verwoordt een respondent zijn gevoel. Andere omschrijvingen: "typische forensenstad", uit de hand gelopen dorp ("Ik hoop dat deze enquête de ogen opent van de burgemeester. Zoetermeer is echt geen prachstad. Het is een uit de hand gelopen dorp") Geen levendigheid is een andere opmerking. "Het lijkt alsof iedereen zich inspant om vooral gemiddeld te zijn. Er is een hang naar orde, rust enz. Dat maakt het dood en dood saai".

Groei en beheer(5)

Er bestaat bezorgdheid over het groen. Er zijn voldoende wijken, laat de resterende groengebieden onaangetast. Een respondent vindt dat Sweetlake China er moet komen”mits het een zeer groen park wordt dat als bufferzone tegen Leidseveen kan dienen”. Verschillende keren wordt opgemerkt dat het gemeentebestuur te veel aandacht heeft voor grote - het woord prestige valt nogal eens - projecten en te weinig voor de dagelijkse leefomgeving van de burgers. “Afgelopen jaren vele blunders gemaakt door het gemeentebestuur en dus veel gemeenschapsgeld over de balk gesmeten.”

Participatie en inspraak(4)

Een aantal respondenten vindt dat de gemeente te weinig luistert naar haar inwoners. “Het wordt tijd dat de gemeente beter naar haar bewoners gaat luisteren en in elk geval laat blijken dat zij bestaan. Dit houdt op zijn minst in een reactie geven wanneer een bewoner hier om vraagt (ook al is het niet het antwoord waar men op hoopt)”. De politiek is niet geïnteresseerd in de bevolking, soms wordt zogenaamde inspraak gegeven,”echte actieve participatieprojecten sterven dan ook binnen de kortste keren.” Luister niet alleen wat vaker naar de burger maar laat dat ook blijken uit het te volgen beleid”

Literatuurverwijzingen

*) De uitvoering en verwerking van dit onderzoek was in handen mevrouw Toni Kersten, doctoraal student stadssociologie. De technische ondersteuning verleende van de afdeling ICT van de UvA restanten

Vragenlijst internet enquête Zoetermeer – definitieve versie

Hoe ervaart ú Zoetermeer?

In Zoetermeer wordt veel onderzoek gedaan. Deze keer willen wij, onderzoekers en studenten van de Universiteit van Amsterdam, het anders doen. Geen schriftelijke enquête maar een uitnodiging om uw antwoorden via Internet te sturen. Iedereen die wil kan meedoen. Centraal in ons onderzoek staat het sociale leven en in het bijzonder de betrokkenheid van de bewoners onderling en met de buurt en de stad. De verzamelde gegevens worden anoniem verwerkt, het verzendadres blijft ook anoniem.

Vul deze lijst in door het juiste antwoord aan te klikken of in te vullen. Wij vragen ongeveer 15 minuten van uw tijd. Over de resultaten leest u na de zomer in de lokale media. Het uiteindelijke rapport - dus niet deze vragenlijst - gaat naar de gemeente Zoetermeer, die de aanbevelingen zal verwerken in nieuw beleid.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking.

Stellingen

1 zeer mee eens/ 2 mee eens/ 3 neutraal/
4 mee oneens/ 5 zeer mee oneens

- [1] Ik vind Zoetermeer een echte stad
- [2] Ik voel me thuis in Zoetermeer
- [3] Ik vind Zoetermeer een levendige stad
- [4] Ik wil zo snel mogelijk weg uit Zoetermeer

Achtergrond

- [5] Ik ben een 1 man 2 vrouw
- [6] van jaar oud

([7] ontbreekt)

- [8] Ik ben
 - 1 alleenstaand
 - 2 (in)wonend bij ouders
 - 3 alleenstaand ouder met kind(eren)
 - 4 samenwonend of getrouwd met kind(eren)
 - 5 samenwonend of getrouwd zonder kind(eren)
 - 6 anders, nl..... [8a]

Aantal inwonende kinderen

- [9] jonger dan 12 jaar
- [10] van 12 tot 18 jaar
- [11] ouder dan 18 jaar

Geboorteland	[12] Ik 1 Nederland 2 Antillen 3 Indonesië 4 Marokko 5 Suriname 6 Turkije 7 Anders, nl [12a]	[13]Vader Nederland Antillen Indonesië Marokko Suriname Turkije [13a]	[14]Moeder Nederland Antillen Indonesië Marokko Suriname Turkije [14a]
[15] Ik reken mijzelf tot de volgende cultuur	1 Nederlandse 2 Antilliaanse 3 Marokkaanse 4 Surinaamse 5 Turkse 6 Anders.nl.... [15a]		
[16] Mijn hoogst genoten, of huidige, opleiding is	1 Basisonderwijs/lagere school 2 LBO/LTS 3 Mavo/Havo/mms 4 Atheneum/gymnasium/HBS 5 MBO/MTS 6 HBO/HTS 7 Universiteit 8 anders, nl..... [16a]		
[17] Ik heb een	1 laag inkomen 2 gemiddeld inkomen 3 hoger inkomen 4 weet niet		

Wonen

[18] Voordat ik naar Zoetermeer verhuisde, woonde ik in	1 Den Haag 2 overig Zuid-Holland:[18a] 3 overig Nederland 4 buitenland 5 ik heb altijd in Zoetermeer gewoond
[19] Ik woon in Zoetermeer jaar
[20] Ik ben in Zoetermeer verhuisd keer
[21] Ik woon nu in	1 Dorp 2 Stadscentrum

- 3 Palenstein
- 3 Driemanspolder
- 4 Meerzicht-west
- 5 Meerzicht-oost
- 6 Buytenwegh
- 7 De Leyens
- 8 Seghwaert-zuidwest
- 9 Seghwaert-noordoost
- 10 Noordhove-west
- 11 Noordhove-oost
- 12 Rokkeveen-west
- 13 Rokkeveen-oost
- 14 Oosterheem
- 15 Overig

[22] Ik woon in mijn huidige woning jaar

[23] Ik woon in een

- 1 eengezinswoning huur
- 2 vrijstaand huis koop
- 3 twee-onder-een-kap koop
- 4 eengezinswoning koop
- 5 flat/appartement huur
- 6 flat/appartement koop
- 7 anders, nl.... [23a]

Werk

[24] Ik verricht momenteel betaald werk per weekuur. Indien geen betaald werk: *volgende* (=28)

[25] Ik werk

- 1 thuis
- 2 in het centrum van Zoetermeer
- 3 elders in de buurt waarin ik woon
- 4 elders in Zoetermeer
- 5 buiten Zoetermeer

[26] Indien buiten Zoetermeer, waar

- 1 Den Haag
- 2 overig Zuid-Holland:[26a]
- 3 overig Nederland

[27] Ik zou liever in Zoetermeer werken

- 1 ja
- 2 nee

- [28] Ik ben
- 1 scholier/student
 - 2 werkzoekend
 - 3 gepensioneerd/VUT
 - 4 arbeidsongeschikt
 - 5 huisvrouw/man
 - 6 anders, nl.... [28a]

Familie (buiten het gezin waar ik woon)

- [29] Ik heb familie in Zoetermeer
- 1 ja
 - 2 nee Indien nee: *volgende* (=41)

Zijn dit (meerdere antwoorden mogelijk)

- [30] ouders
- [31] kinderen
- [32] broers/zussen
- [33] neven/nichten
- [34] overigen

Ik ga met mijn familie in Zoetermeer
(meerdere antwoorden mogelijk)

- [35] sporten
- [36] winkelen
- [37] uitgaan
- [38] cursus
- [39] klussen
- [40] anders, nl...

- [41] Mijn familie woont niet in Zoetermeer,
maar vooral in
- 1 Den Haag
 - 2 overig Zuid-Holland
 - 3 overig Nederland
 - 4 buitenland

Vrienden en kennissen

- [42] Ik heb vrienden en kennissen in
Zoetermeer
- 1 ja
 - 2 nee Indien nee: *volgende* (=61)

Ik ga met mijn vrienden en kennissen
in Zoetermeer (meerdere antwoorden mogelijk)

- [43] sporten
- [44] winkelen
- [45] thee/koffie of iets anders drinken
- [46] uit eten

- [68] Ik heb last van mijn burens
- [69] Ik heb last van mijn buurtgenoten
- [70] Ik ben anders dan de mensen in mijn buurt

1 zeer mee eens 2 mee eens 3 neutraal 4 mee oneens 5
zeer mee oneens

- [71] De mensen kennen elkaar in deze buurt nauwelijks
- [72] De mensen gaan in deze buurt op een prettige manier met elkaar om
- [73] Het is vervelend in deze buurt te wonen
- [74] Ik ben gehecht aan de buurt waar ik woon
- [75] Als het maar enigszins mogelijk is, ga ik uit deze buurt verhuizen
- [76] Ik woon in een buurt waar veel saamhorigheid is
- [77] Ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen

[78] Ik voel me medeverantwoordelijk voor de leefbaarheid in mijn buurt	1 ja
2 nee
[79] Ik ben het afgelopen jaar actief geweest om mijn buurt te verbeteren	1 ja
2 nee
[80] Zo ja, waarmee	

In mijn buurt ondervind ik hinder van
(meerdere antwoorden mogelijk)

- [81] vandalisme en vernielingen
- [82] graffiti
- [83] drugsdealers en/of gebruikers
- [84] verkeerslawaaai
- [85] lawaai op straat
- [86] lawaai rond uitgaansgelegenheden en jongerencentra
- [87] foutparkeerders
- [88] (brom)fietsers op het trottoir of in voor (brom)fietsers verboden zones
- [89] te hard rijdende auto's
- [90] groep(en) jongeren
- [91] zwerfvuil
- [92] hondenpoep
- [93] slecht onderhouden groenvoorzieningen
- [94] anders, namelijk.....[94a]

Betrokkenheid

- [95] Als er een bijeenkomst is voor de buurt ga ik daarheen 1 altijd 2 af en toe 3 nooit
- [96] Ik lees de wijkactiekant 1 altijd 2 af en toe 3 nooit
- [97] Ik vind het belangrijk te weten wat er zich afspeelt in de wijk waar ik woon 1 ja 2 nee
- [98] Als er nieuws is over Zoetermeer wil ik dat weten 1 ja 2 nee
- [99] Ik heb wel eens gezien dat er iets werd gestolen, vernield of beklad bij mij in in de buurt 1 ja 2 nee Indien nee: **Uitgaan**
- [100] Ik heb toen iets gedaan 1 ja 2 nee Indien nee: *volgende* (=108)
- Wat? (meerdere antwoorden mogelijk)
- [101] ik ben erop afgestapt en heb gevraagd wat dat te betekenen had
- [102] ik heb hulp gehaald en we zijn er samen op af gegaan
- [103] ik heb de verhuurder gebeld
- [104] ik heb de politie op de hoogte gebracht
- [105] ik heb aangifte gedaan
- [106] ik heb de wijkpost op de hoogte gebracht
- [107] anders, nl....
- [108] Ik heb niets gedaan want 1 ik was bang 2 interesseert me niet 3 ik wil me er niet mee bemoeien 4 ik weet niet wat ik moet doen

Uitgaan

- Ik bezoek - in Zoetermeer – 1 vaak 2 soms 3 nooit
- [109] een café
- [110] restaurant
- [111] bioscoop
- [112] theater

- [113] tentoonstelling
- [114] klassiek concert
- [115] popconcert
- [116] jazzcafé
- [117] discotheek
- [118] festival
- [119] jongerencentrum
- [120] coffeeshop
- [121] buurthuis
- [122] park in de stad
- [123] natuur rond de stad

[124] Ik vind dat Zoetermeer meer evenementen en vrijetijdsvoorzieningen moet hebben, zoals:

Vrije tijd

[125] Ik winkel vooral	1 in Zoetermeer
(niet de dagelijkse boodschappen)	2 elders

Ik ben lid van		in Zoetermeer	buiten Zoetermeer
[126] een geloofsgemeenschap			
[127] een muziekvereniging/koor			
[128] een sportvereniging			
[129] een hobbyvereniging			
[130] een belangenvereniging			
[131] een bewonersvereniging			
[132] een politieke partij			
[133] een andere vereniging, nl... 133a			

Ik doe vrijwilligerswerk bij		1 in Zoetermeer	2 elders
(meerdere antwoorden mogelijk)			
[134] school			
[135] sportvereniging			
[136] kerk /geloofsgemeenschap			
[137] muziekvereniging/koor			
[138] politieke partij			
[139] belangenvereniging			
[140] bewonersvereniging			
[141] buurt(vereniging)			
[142] anders, namelijk..... [142a]			

Veiligheid

Ik ben de afgelopen 12 maanden in Zoetermeer
slachtoffer geworden van
(meerdere antwoorden mogelijk)

- [143] beroving op straat (bijv. geld, mobiele telefoon)
- [144] zakkenrollerij
- [145] bedreiging
- [146] groep(en) jongeren
- [147] mishandeling buitenshuis
- [148] huiselijk geweld
- [149] inbraak
- [150] autodiefstal
- [151] diefstal fiets, brommer, scooter e.d.
- [152] vernieling auto, huis of ander bezit
- [153] bekladding van mijn huis
- [154] aanrijding
- [155] overige, namelijk.....[155a]
- [156] geen

De volgende plekken vind ik bij daglicht onveilig in Zoetermeer 1 vaak 2 soms
3 (bijna) nooit

- [157] station [157a]
- [158] parkeergarages
- [159] bushaltes dichtbij mijn huis
- [160] parkeerplaats dichtbij mijn huis
- [161] uitgaansgebied in stadshart
- [162] mijn buurt
- [163] mijn straat
- [164] andere plekken waar ik me vaak onveilig voel, bij daglicht.....[164a]

De volgende plekken vind ik als het donker is onveilig in Zoetermeer 1 vaak 2 soms
3 (bijna) nooit

- [165] station [165a]
- [166] parkeergarages
- [167] bushaltes dichtbij mijn huis
- [168] parkeerplaats dichtbij mijn huis
- [169] uitgaansgebied in stadshart
- [170] mijn buurt
- [171] mijn straat
- [172] andere plekken waar ik me vaak onveilig voel, als het donker is.....[172a]

[180 t/m 189]

[190] Wilt u nog iets toevoegen over Zoetermeer, of de wijk waar u woont, dan heeft u hieronder de ruimte. Wilt u er rustig over nadenken op een ander moment dan kunt u ons ook een e-mail sturen. Het e-mail adres is: Zoetermeer @pscw.uva.nl

Literatuur

- Allen, I.
1977 *New Towns and the Suburban Dream*. London: Kennikat Press.
- Anderson, B.
1983 *Imagined Communities*. London: Verso.
- Bakker, M.I.
1999 *Op weg naar lokaal gezondheidsbeleid. Gezondheidsatlas GGD West-Holland*. Voorburg: GGD West-Holland.
- Baumgartner, M.P.
1988 *The Moral Order of the Suburb*. New York: Oxford University Press.
- Beelden van buurten
1998 *Beelden van buurten. Lokaal sociaal perspectief Zoetermeer*.
Ongepubliceerd concept-rapport.
- Blauw, P.W.
1986 *Suburbanisatie en sociale contacten*. Rotterdam: Erasmus Universiteit, Faculteit der Economische Wetenschappen.
- Boelema, B.A.
1987 Zoetermeer, complement of concurrent? *Plan* 11:20-25.
- Borst, F.J. en T. Boyenk
2000 *Wijkgericht samenwerken in Alkmaar II. Van wijkplan tot wijkperspectief*.
Purmerend: Imco.
- Bruijne, E. de en F. Knol
2001 *Gewenste groei. Bevolkingsgroei en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen in ex-groei-kernen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Burie, J.B. *et al.*
1986 *Sterkten en zwakten van groei-kernen*. Nijeholtpade: Burie Onderzoek en Advies.
- Commissie Etty
1998 *Deuren openen: investeren in sociale integratie en participatie*. Utrecht (rapport Commissie Etty).
- Commissie Peper
1998 *Een sociaal en ongedeeld Nederland. Partners in stad en land*. Rotterdam (rapport Commissie Peper).
- Davis, M.
1998 *Ecology of Fear. Los Angeles and the Imagination of Disaster*. New York: Metropolitan Books.
- Deben, L. en P. Rings
1999 Reglementering en disciplineren van het gebruik van de openbare ruimte. *Sociologische Gids* 41(3):245-263.
- Deben, L. en K. Schuyt
2000 *Sociale cohesie in Almere. Sociale samenhang in een jonge stad*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Dijk, T. van *et al.*
2000 *Voor het beleid, achter de cijfers*. Hilversum: Intomart.
- Domburg, P. van
1987 *Zoetermeer. Van dorpskern tot groei-kern*. Zoetermeer: Historisch Genootschap 'Oud Soetermeer'.
- Duany, A. *et al.* (eds.)

- 2000 *Suburban Nation. The Rise of Sprawl and the Decline of the American Dream.* New York: North Point Press.
- Duyvendak, J.W.
1997 *Het belang van derden: over opbouwwerk, sociale cohesie en multiculturaliteit.* Den Haag: Dr. Gradus Hendriks Stichting.
- Elias, N. en J. Scotson
1981 *De gevestigden en de buitenstaanders.* Den Haag: Ruward.
- Elich, J.
1980 *Steden zonder verleden. Een studie over nieuwe steden met Zoetermeer als centraal voorbeeld.* Tilburg. Doctoraalscriptie sociologie.
- Engbersen, R. en A. Sprinkhuizen
1998 De noodzaak van investeringen in de sociale infrastructuur. *Staatscourant*, 30 juli 1998.
- Faludi, A. en A.J. van der Valk
1990 *De groeikernen als hoekstenen van de Nederlandse ruimtelijke planningdoctrine.* Assen: Van Gorcum.
- Gans, H.
1962 *The Urban Villagers.* New York: The Free Press of Glencoe.
1967 *The Levitt-towners: Ways of Life and Politics in a New Suburban Community.* New York: Pantheon Books.
- Gent, B. van
1999 *Zoetermeer, ontwikkeling van een nieuwe stad.* Zoetermeer: Gemeente Zoetermeer.
- Gent, B. van en B.A. Boelema
1985 Groeikernen- en groeistedenbeleid. Zoetermeer, van boterdorp tot nieuwe stad. *Stedebouw en Volkshuisvesting* 66:486-494.
- Ginkel, R. van
1999 *Op zoek naar eigenheid. Denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit.* 's-Gravenhage: Sdu.
2000 *Volkscultuur als valkuil.* Amsterdam: Het Spinhuis.
2001 *Van paternalisme naar partnerschap. Corporaties en de strijd om de woonbeschaving.* Hilversum: Aedes Forum.
- Granovetter, M.
1974 *Getting a Job. A Study of Contacts and Careers.* Chicago: University of Chicago Press.
- Grünhagen, H.
1991 Van 'boterdorp' naar moderne groeistad. *Woningraad* 12:53-57.
- Ham, T. van de
2001 *Graffiti. Strijd om de openbare ruimte.* Amsterdam. Doctoraalscriptie antropologie, Universiteit van Amsterdam.
- Hooghe, M.
2001 Het einde van de sociale cohesie? *Sociologische Gids* 48(1):8-30.
- Jong, D.J.A. de
2001 *Problematische jeugdgroep Haaglanden. Criminele jeugdgroep Palenstein, Zoetermeer.* Den Haag: Politie Haaglanden.
- Lofland, L.
1973 *A World of Strangers. Order and Action in Urban Public Space.* New York: Basic Books.
1998 *The Public Realm. Exploring the City's Quintessential Social Territory.* New York: Aldine de Gruyter.

- 2000 Urbanity, Tolerance and Public Space: The Creation of Cosmopolitans. In: L. Deben *et al.* (eds.), *Understanding Amsterdam. Essays on Economic Vitality, City Life and Urban Form*. Amsterdam: Het Spinhuis Publishers.
- Lupi, T.
2002 *Toch wel een leuke stad...* Amsterdam. Doctoraalscriptie sociologie, UvA.
- Maat, J.W. van de
2002 *Ideaal ouder worden in Zoetermeer*. Amsterdam. Doctoraalscriptie sociologie, Universiteit van Amsterdam.
- Merry, S.E.
1981 Urban Danger. Life in a Neighborhood of Strangers. In: G. Gmelch en W.P. Zenner (eds.), *Urban Life. Readings in Urban Anthropology*. Prospect Heights: Waveland Press.
- Nederlandse Stichting voor Statistiek
1976 *Materiële en immateriële aspecten van de leefsituatie van huurders – Zoetermeer*. 's-Gravenhage: Nederlandse Stichting voor Statistiek.
- Nio, I.
2001 Hybride stedelijkheid. *Rooilijn* 34(2):83-89.
- Oude Ophuis, R.
2001 Collectief georganiseerde privacy. *Rooilijn* 34(2):63-68.
- Putnam, R.D.
1993 *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton N.J.: Princeton University Press.
2000 *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Reijndorp, A. *et al.*
1998 *Buitenwijk; stedelijkheid op afstand*. Rotterdam: Nai Uitgevers.
- Schuyt, K.
1997 *Het raadsel van de studeerbaarheid*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Suburbia
2001 Suburbia, special issue. *Etnofoor* 14(1).
- Vooren, C.
2001 Een stedelijke identiteit? *Rooilijn* 34(2):57-61.
- Ward, C.
1993 *New Town, Home Town. The Lessons of Experience*. London: Calouste Gulbenhian Foundation.
- Zijderveld, A.C. *et al.*
1991 *Van groeikern tot harmonische stad*. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

Publicaties Gemeente Zoetermeer

- Atlas lokaal sociaal beleid Zoetermeer 2000, 2001.*
Grijs bekend kleur. Visie op ouderenbeleid in Zoetermeer, 1998.
Jaarverslag Gemeente Zoetermeer, 1995.
Jaarverslag Gemeente Zoetermeer, 1997.
Jaarverslag Gemeente Zoetermeer, 1999.
Jaarverslag Gemeente Zoetermeer, 2000.
Masterplan 2025, 2001.
Omnibus-enquête 1997. Deelrapport wijkbeheer, 1998.
Omnibus-enquête 2000, 2001.

Onderzoek leefbaarheid en veiligheid, 1997.
Onderzoek leefbaarheid en veiligheid, 1999.
Onderzoek leefbaarheid en veiligheid. Deelrapportage sociale cohesie, 1999
Onderzoek leefbaarheid en veiligheid, 2001.
Onderzoek leefbaarheid en veiligheid. Bijlagen, 2001.
Onderzoek onveilige plekken, 2001.
Over wonen... Uitkomsten woningbehoefte-onderzoek, 1996.
Toekomstvisie voor de gemeente Zoetermeer tot 2025, 1999.
Uitgerekend Zoetermeer, 2000.

Eindnoten

ⁱ Uit: <http://www.nizw.nl/werkprog/cl5in.htm> [NIZW werkprogramma]

ⁱⁱ In verband met gezondheidsproblemen heeft het onderzoek van Marloes Brockhoff aanzienlijke vertraging opgelopen. De uitkomsten ervan konden daardoor niet in dit rapport worden meegenomen.

ⁱⁱⁱ In dit hoofdstuk wordt een summier ontwikkelingschets gegeven. Voor een omvangrijke studie over planning en uitvoering van de uitbreiding van Zoetermeer, zie Van Gent (1999).

^{iv} Het gaat hier om zowel westerse als niet-westerse allochtonen.

^v Alleen het wat perifeer gelegen Lelystad, waar men kampt met leegstand en moeilijke verhuurbaarheid, lijkt een uitzondering op deze regel.

^{vi} In het jaarverslag over 1997 wordt bijvoorbeeld opgemerkt: 'Zoetermeer heeft 25% meer groen dan welke andere stad in Nederland ook. Dat is een groot pluspunt, dat onderscheidt ons van anderen' (p. 4).

^{vii} Andere nieuwe steden hanteren overigens eveneens weinigzeggende slogans: 'Het kàn in Almere', 'Nieuwegein dagelijks een belevenis'.

^{viii} Waarbij opvalt dat deze gehechtheid het sterkst is onder laag opgeleiden en inwoners zonder betaalde werkzaamheden. Tussen autochtonen en allochtonen bestaan daarentegen nauwelijks verschillen (Onderzoek leefbaarheid, deelrapport sociale cohesie 1999).

^{ix} Zoetermeer valt overigens niet onder dit beleid.

^x Het aantal van 20.000 is genoemd bij de tentoonstelling in het Stadsmuseum naar aanleiding van het jaar van de vrijwilligers (2001). Volgens de leefbaarheidsmonitor is 28 procent van de respondenten actief als vrijwilliger (Onderzoek leefbaarheid 2001:58). Omgerekend zouden er dan ruim 30.000 vrijwilligers zijn.

^{xi} Volgens de CBS-definitie. Dat wil zeggen dat ten minste een ouder in het buitenland is geboren. Het gaat hier om allochtonen van – opnieuw naar de CBS-definitie - zowel westerse als niet-westerse afkomst. De gegevens met betrekking tot de wijken zijn afkomstig van de internetsite van de gemeente Zoetermeer (www.zoetermeer.nl) en verschillende onderzoeken van de afdeling Onderzoek en Statistiek van de gemeente (Uitgerekend Zoetermeer 2000, Sociale Atlas 2001). Wij geven hier een summier schets. Voor een uitgebreide cijfermatige sociale profielschets van Zoetermeer en de wijken verwijzen wij naar de Atlas Lokaal Sociaal Beleid 2000.

^{xii} Bovos staat voor: Bureau Ondersteuning Vrijwilligersorganisatie Ontwikkeling en Serviceverlening. Bovos is de instelling voor welzijnswerk in Zoetermeer.

^{xiii} In sommige galerijflats in een buitenwijk van Tilburg doen zich soortgelijke problemen voor.

^{xiv} Overigens gebruiken enkele bewoners van Buytenwegh soortgelijke stereotypen om aan te geven wat zij negatief aan hun wijk vinden: 'Te veel andere nationaliteiten die niet gewend

zijn aan de Nederlandse waarden en normen en vinden dat alles wat buiten het huis is van iedereen is en je het dus kunt vernielen. Spreek je ze er op aan dan krijg je een grote mond.’ En: ‘Te weinig controle op selectie van bewoners in combinatie met burgerlijk fatsoen en medeverantwoordelijkheid voor de omgeving. Dit geldt niet alleen voor allochtonen maar ook voor autochtonen!’ Ook in het in 2001 gehouden leefbaarheidsonderzoek van de gemeente Zoetermeer valt op, dat veel van de antwoorden op de open vragen met betrekking tot voor- of achteruitgang van de buurt en de stad en problemen die met voorrang aangepakt moeten worden, betrekking hebben op nieuwkomers – al dan niet van allochtone komaf. Enkele wijken springen er wat dit betreft duidelijk uit: naast Palenstein en Buytenwegh vinden vooral veel inwoners van Meerzicht en Noordhove dat hun wijk is achteruitgegaan door de komst van allochtonen, ‘a-socialen’ en ‘mensen uit een ander sociaal milieu’. In minder mate worden soortgelijke opmerkingen door bewoners van Seghwaert en Rokkeveen-Oost gemaakt (zie Onderzoek leefbaarheid, bijlagen 2001).

^{xv} Zie de gemeentelijke website www.zoetermeer.nl/1500/1595b.htm.

^{xvi} Overigens hoeven we bij de openbare ruimte niet alleen te denken aan het domein van straat, park en plein. We kunnen ook denken aan de ontwikkeling van een virtuele publieke ruimte op wijkniveau, in casu een website. Dit zou één van de bronnen van identificatie met wijk en stad kunnen vormen. Voor sommige wijken (bijvoorbeeld Noordhove) bestaat zo’n site inmiddels.

^{xvii} Wij verwachten dat op korte termijn ook in Rokkeveen-West de perceptie van verloedering snel zal stijgen en wel zodra er sprake is van ‘ontgroening’ en meer hangjongeren zich nadrukkelijker zullen gaan manifesteren.

^{xviii} De onveiligheidsgevoelens worden blijkens opmerkingen naar aanleiding van open vragen in de leefbaarheidsmonitor in hoge mate gevoed door krantenberichten over criminaliteit in Zoetermeer (vgl. b.v. Onderzoek leefbaarheid, bijlagen 2001:67 e.v.). Opmerkingen in de trant van ‘ik lees in de krant dat de criminaliteit is toegenomen’ zijn talrijk en duiden erop dat de perceptie van onveiligheid weinig van doen heeft met persoonlijke ervaringen.

^{xix} Dit laatste bleek bijvoorbeeld duidelijk in een door de VPRO op 23 november 2001 uitgezonden documentaire over Almere, *Paradijs in de Polder*, waarin inwoners van de stad uitgebreid aan het woord kwamen. Hoewel zij toenemende problemen onmiskenbaar associeerden met het groeiende aantal Almeerders van allochtone afkomst, wisten zij directe uitspraken daarover steeds te omzeilen. In Zoetermeer lijkt men in dit opzicht wat minder ‘politiek correct’ (vgl. Onderzoek leefbaarheid, bijlagen 2001). Een enkel voorbeeld: ‘Veel allochtonen, speciaal in Palenstein. Daar zou ik dan ook voor geen goud willen wonen’, antwoordt iemand uit Driemanspolder op de vraag wat er in Zoetermeer in 2001 is achteruitgegaan (ibid.:70).

^{xx} Ook in Almere doet dit fenomeen zich voor: zodra bewoners daar ‘grootstedelijke’ problemen percipiëren vertrekken ze: ‘En dus verhuizen ze weer zodra het paradijs wordt aangetast door stadse zaken als criminaliteit, achterstallig onderhoud, of zodra de nieuwe burens allochtonen blijken’ (*Elsevier*, 8 september 2001).

^{xxi} Ook de Commissie Peper hanteert een definitie waarin participatie een belangrijk aspect is. Ze spreekt van ‘de wegen waarlangs mensen (kunnen) participeren in de samenleving en duurzame relaties (kunnen) leggen met elkaar’ (1998:10).

^{xxii} De communicatie van de gemeente naar de Zoetermeerse bevolking is naar onze mening goed verzorgd via huis-aan-huis kranten, *Zoetermeer magazine*, wijkkranten en de gemeentelijke website. Bovendien vormen de wijkposten belangrijke informatiepunten en zijn er op wijkniveau bijeenkomsten en inspraakmogelijkheden als er nieuwe wijkactie- en omvangrijke herstructureringsplannen bestaan.

^{xxiii} Vergelijk een rapport van Borst en Boyenk (2000) over wijkgericht samenwerken in de voormalige groeikern Alkmaar. Daarin worden ook voor het wijkbeheer in Zoetermeer behartenswaardige zaken vermeld, bijvoorbeeld: ‘Onder het motto “vandaag gebeld, morgen hersteld” slaagt de gemeente erin om veel kleine ergernissen over makkelijk te verhelpen gebreken in de openbare ruimte snel aan te pakken’ (ibid.:50).